

There was a life of John Vincent Gra-
vina publish'd at Rome in 1762 under
the following title

"De Vita & Scriptis Vincentij Gra-
vinae Comentariorum."

M. Teray was the Author, who made
the work doubly interesting by ye pu-
rity of ye style, & Historical details.

There was a good edition of Gra-
vina's Works publish'd at Leipzig in 1767
in 4.to with ye Notes of Mafcovius.

Gravina died at Rome in 1718,
wth ye reputation of a poet, a pretty good
orator & an excellent scholar, but
his satirical humour made him ma-
ny enemies.

His book entitl'd "Originum Juris
Libri 3°" is considered as the most learn-
ed y^t has appear'd on ye Subject.

His work in 2 books "Della Ragione
Poetica," abounding wth fine criticism,
rare erudition, & great poetical know-
ledge, was translat'd by M. Recquier
into French, & publish'd at Paris 1755, in

2 Vol^s in 12° under ye Title of
"Raison ou Idée de la Poésie"
His "Institutiones Canonicae"
a posthumous publication is print^d
at Turin in 1742 in 8vo

His book "De Romano Imperio
Liber singularis" dedicat^d to ye Ro-
man People, though full of errors,
proves his profound knowledge in
Antiquities of Greece & Rome.

From ye Conversations held at his house
by the learn^d sprung up the Society of y^e
"Arcades" full of zeal for ye reesta-
blishment of proper Studies & sound
Morals, to wch Gravina gave Laws, pro-
mulget June 1. 1716, the same year
ye his "Opuscula" appear^d, ye 4th of wch is
on ye Contempt of Death. Innocent 12th
3 years after confer^d on him a Degree
& Professorship of Laws, & ye first a-
buse wch he connect^d wth Scholastic
Argumentation."

12p. 12. 2

JANI VINCENTII GRAVINÆ

OPUSCULA.

Gravina G.

JANI VINCI ET GRAVINA

O P U S C U L U M

HISTORIARUM LITTERARUM

DE GRACIA ET GRAVINA

DE GRACIA ET GRAVINA

DE GRACIA ET GRAVINA

DE GRACIA ET GRAVINA

DE GRACIA ET GRAVINA

243d 26

JANI VINCENTII GRAVINÆ

O P U S C U L A

A D

HISTORIAM LITTERARIAM,

E T

STUDIORUM RATIONEM PERTINENTIA.

A C C E D I T

GRAVINÆ EPISTOLA

AD MAFFEIUM DE POESI;

E T

EJUSDEM VITA

AB ANGELO FABRONIO SCRIPTA.

O X O N I A,
APUD J. COOKE,
MDCCXCII.

✓

VIRO CELEBERRIMO
JOSEPHO WARTON, S.T.P.
COLLEGII WINTONIENSIS
INFORMATORI,
INGENII ET DOCTRINÆ LAUDIBUS
FLORENTISSIMO,
OLIM PRÆCEPTORI SUO
MERITISSIMO, AMICISSIMO, OPTIMO,
HANC
SELECTORUM GRAVINÆ OPUSCULORUM
EDITIONEM
SUMMA PIETATE AC STUDIO
D. D. D.
THOMAS BURGESS.

62-111714-100

LECTORI.

OPUSCULA Gravinæ, quæ hic libellus lectori sistit, (diu promissa, et jam tres annos typis impressa,) delegi et curavi, eo consilio, ut ad comparandam historiæ litterariæ cognitionem, ad studia instituenda, et ad iudicium in rebus philosophicis, litterariis, poeticis regendum, studiosæ juventuti essent usui. Quinetiam ut nonnulla ipse nova sufficerem, quæ vel his scriptis deesse, vel ad ea cum majore fructu legenda conducere posse, viderentur, in animo habebam (quod monui in Initiis Homericis) de initiis studiorum, de causis linguæ Græcæ, et hodiernis ad perfectè eam cognoscendam impedimentis et defectibus exponere. Quod quidem institui, et elaboravi etiam, quo minus in præsentia ad prelum pararem, alia negotia obstiterunt, et ut in futurum

LECTORI.

rum reponerem fecerunt. Interea vero juventutem illam, quibus destinatus est et ab initio susceptus, libello doctissimo, elegantissimo, utilissimo diutius carere nolui: quibus demum si modo placeat et opituletur, habeo quocum abunde hanc operam compensem.

Opusculis Gravinæ adjeci Vitam ejus in Vitis Italorum (secundo Vol. Romæ 1769.) editam, et ab Angelo Fabronio scriptam, qui omnia Gravinæ opera recensuit, eorum summa capita attigit, ac pretia probe et docte æstimavit.

Oxon. Apr. 1792.

JANI VINCENTII GRAVINÆ

V I T A.

ROGIANUM est oppidum pervetus in Brutiis non procul a Consentia, idemque frequens. In hoc oppido parentibus quidem honestis Januario Gravina, et Anna Lombarda natus est Joannes, seu ut ipse maluit, Janus Vincentius Gravina XII. Kal. Feb. an. MDCLXIV. Hic primam ætatulam domi consumpsit, ibique posuit rudimenta illarum artium, quæ repertæ sunt, ut puerorum mentes ad humanitatem fingantur, et virtutem.

Mox a Patre Scaleam ductus est ad Gregorium Caropresium, virum præstantem optimis artibus, et doctrinis, eique in disciplinam traditus. Dici non potest quam præceptori carus fuerit non minus propter pro-

pinquitatem (hunc enim amittitum habebat) quam propter mores ingeniumque docile, come, et ad omnia aptum. Porro Gravina res fere innumerabiles ita celeriter percipiebat, ut non tum primum percipere videretur, sed reminisci et recordari; perceptas vero ita firme retinebat, quasi insculptas haberet in animo. Hoc munus fuit naturæ; illud vero fortunæ, quod in illum inciderit magistrum, a quo non in perverso, ut ea ferebant tempera, dicendi, scribendique genere erudiretur, sed in perfecto; docereturque fugere Peripateticæ Philosophiæ auctoritatem, quæ una tunc in scholis florebat, ac dominabatur; contra vero, Renati Cartesii disciplinam amplecti. Quod et fecit, iis a Geometria adjumentis acceptis, sine quibus nulla acies humani ingenii tanta est, quæ penetrare ad recentiorum Physicam possit. Eodem quoque Cartesio auctore, atque interprete, sæpe sumebat in manum Bernardini Talefii, et Petri Gassendi libros, qui libri Parmenideam, et Epicuream Philosophiam prope dimissam revocarunt.

His copiis cum esset instructus, Janus Vincentius Neapolim a Caropresio mitti-

tur, eo consilio, ut ibi Juris Prudentiæ in primis studeret. Itaque eum commendavit, et tradidit Seraphino Biscardo Consentino, qui tum in Neapolitano foro Jurisconsultorum princeps numerabatur. Neque hoc contentus, illi tantum pecuniæ, quantum satis esset ad sustentandam principem in urbe vitam, assignavit. Biscardus priusquam adolescentulum ad Juris prudentiam duceret, voluit eum renovare studia litterarum Græcarum, et Latinarum, ac præsertim eloquentiæ, quamquam in iis artibus ipsum a pueritia plurimum profecisse non ignoraret. Hoc enim magnopere ad id, quod volebat, conducere arbitrabatur. Audivit ergo Gravina Gregorium Masserium, aliosque, quorum nomen esset celebratum, illarum facultatum magistros. Hoc tempore dicitur duas Italico sermone condidisse Tragœdias, quarum alteram *Il Cristo*, alteram *Il S. Atanasio* inscripsit, et quasdam etiam umbratiles composuisse orationes.

His aliisque exercitationibus, ac studiis cum sibi non solum acuisset ac procudisset linguam, sed et complevisset pectus maxi-

marum rerum, et plurimarum copia, atque varietate, impulsus est a Biscardo ad amplectendam Juris prudentiam. Recusavit primum, quod non minus illum ad se alliceret mira quædam suavitas, ac delectatio, quam ex mansuetioribus musis, ac philosophis percipiebat, quam deterreret præjudicata opinio, omnia in Jurisprudencia plena esse erroribus, barbarie, ac colluvie. Ad hanc opinionem convellendam usus est Biscardus rationibus, atque exemplis, quæ quidem, accedente tanti viri auctoritate, factis apud Gravinam habuere momenti, atque ponderis. Ex quo factum est, ut non dubitaverit amplius ad Juris prudentiam se conferre. Post autem adhibitis præclaris doctoribus, studiose et multum volutatis non solum legum libris, sed etiam celebrioribus illorum interpretibus, ac præsertim Accursio, et Cujacio, incredibili quodam illius scientiæ perfecte tenendæ studio flagavit. Quod quidem sic ei successit, ut anteferreretur eidem nemo, perpauca pares putarentur.

Juris scientiæ tanquam ancillulam, perdissequamque adjunxit Gravina omnis antiquitatis, ac præsertim Romanæ cognitio-

nem, in qua adeo processit, ut nihil reperiri posset, quod ei esset incognitum. Et quia interdum utitur Jurisconsultus subsidio Theologiæ in iis præsertim causis, quæ ad jus Pontificium spectant, idcirco Gravina huic quoque scientiæ haud mediocrem operam dandam putavit. Ut vero nulla intermissio fieret illorum studiorum, quæ a pueritia excoluerat, quotidie diligenter legebat illos non solum dicendi, sed etiam intelligendi gravissimos auctores, et maxime Platonem, et Ciceronem.

Magnis quidem in laboribus se exercuit Gravina eo tempore, quo Neapoli commoratus est; cui rei illud indicio esse potest, quod nunquam pedem domo extulit, nisi quatenus aut religio, aut studia sua postulabant. Ex vehementi vero, ac continua lectione, meditationeque, erupit stomachi, ac viscerum morbus, quo ille reliquo vitæ cursu, ac præsertim solstitiorum tempore afflictatus est.

Hic cum arctissimam junxisset consuetudinem cum Dominico Aulifio summa eruditione homine, eo socio, et adjutore utebatur,

quo facilius longam viam conficeret, quæ ad Sapientiam ducit. Cumque in hac longius processisset, aliis bonæ indolis adolescentibus monstrare non recusabat, quæ illis quoque ingrediendum esset, et quale illud esset, quo ipse pervenisset. Hæc res materiam putasse dedit inimicis Gravinæ, ut illum calumniarentur, Neapoli instituisse sodalitium, quod habebat quamdam *Lucis Universalis* doctrinam, qua una ad omnium rerum cognitionem facile perveniri posse ineptis hominibus persuadebatur.

Aliquot jam erant anni, cum Gravinam mirum tenebat desiderium visendæ urbis; idque perficere non antea ei licuit per Caropresium, ex cujus voluntate pendebat, quam incunte anno MDCLXXXVIII. Romam cum venisset, domo exceptus fuit a Paulo Coardo Taurinensi, et apud eum plures annos commoratus est tamquam apud fratrem. Quæ vero causa impulerit Coardum, ut tam liberaliter se gereret in Gravinam, num amici alicujus commendatio, aut opinio quædam, quam haberet de illius doctrina, (multum enim et litteras et litteratos homines amabat,) 24

non satis liquet. Domestico hoc præconio brevi Gravina multorum doctrina excellentium virorum benevolentiam collegit; cumque ejus nomen tota jam celebraretur Urbe, partam existimationem non solum tueri, sed etiam augere omni studio contendit. Frequens aderat litterario cœtui, qui in domo Joannis Justi Ciampinii habebatur; ac sæpe ei data est occasio ostendendi in illo lumen ingenii sui.

Socium se adjunxit iis, qui de instituenda Arcadiæ Academia cogitabant; qua in re perficienda magni fuit ejus opera. Sexto vero anno, quo constituta erat Academia, cum placuisset scribi ea, quæ condita erant in Pastorum institutis, ac legibus, hæc res Opico Erymanthæo (hoc apud illos nomen habebat Gravina) mandata est. Confecto mandato ad priscarum legum exemplum, cœtus universus Pastorum convocatur, ad quos postquam Gravina Latinam orationem habuit sapientissimis sententiis, et gravibus verbis ornatam, quæ maxime commendabat simplicem, ac plane pastoritiam eorundem rationem, institutionemque, necnon conspi-

rationem, et concordiam ad conservandam inter se æqualitatem, propositæ fuerunt leges solemni illa formula *Velitis jubeatis, &c.* Propositas leges Cætus scivit, easque in marmore incidendas et in Parrhasio nemore figendas curavit.

Laus quam ex harum legum scriptione hausit Gravina, minime quidem vulgaris fuit. Sed hac tamen parum ille contentus, in multis epistolis suis ad amicos, necnon in familiaribus sermonibus gloriari non dubitavit, se non modo scriptorem, sed etiam conditorem earumdem legum fuisse. Hoc visum est indignum Custodi, ceterisque Arcadibus, quorum offensam in se voluntatem ut recuperaret Janus Vincentius, scripto declarare coactus est, *nihil ex suo sensu protulisse, aut veteribus institutis adjecisse, sed totum ex Arcadicis commentariis, in quibus quadraginta monitorum capita vernacula, et longiori oratione præscripta erant, eruisse.*

Sed non diutissime mansit hæc reconciliatio. Nam cum multi præclaræ indolis adolescentes domum Gravinæ frequentarent

exercendi se caussa in litterarum studiis, id suspicionem movit Mario Crescimbenio, qui primum locum inter Arcades tenebat, illos aliquid contra se occulte moliri. Dolebant hi quidem Arcadium sapientissimis stabilitam consiliis et institutis eos evertere, qui potestatem, et honorem quinquennalem nimis diu in Crescimbenio retinerent; hunc videri appetere perpetuum dominatum; hunc leges perfringere, quoniam in creandis Collegis, qui Custodi adesse debent, tantum sibi arrogabat, ut quos eligere meritissimo debuisset, præteriret, et eorum solum rationem haberet, quos sibi amicitia commendabat. Hæc ex ipsius ore Gravinæ mitti arbitrabatur Crescimbenius; ex quo fiebat, ut quotidie magis a se invicem alienarentur. Erupere tandem inter eos apertæ inimicitiae ex eo die, quo judicatum fuit contra sententiam Gravinæ, verba illa legis II. quæ est de creandis Collegis, *sex in orbem elegito*, non significare, ut qui semel Collega fuisset, hac potestate iterum fungi non posset, nisi illa prius ad singulos pastores in orbem pervenisset. Qui Gravinæ sententiam sequebantur, acerbè invecti sunt

in hoc judicium, quod eam legem convellere dicebant, quæ est fundamentum, ac vinculum aequalitatis. Itaque omnes una et mente et voce consenserunt ad auctoritatem ejusdem legis, et Arcadiæ libertatem defendendam. Hinc illa dissidia, quæ in duas partes totam distraxerunt Arcadiam; de quibus quoniam satis multa persecuti sumus in Francisci Lorenzinii vita, illinc assumemus, quæ ad hunc locum pertinebunt.

Voluit Gravina quibusdam absentibus amicis suis, quorum magnum erat in Arcadia nomen, se purgare, ne ea, quæ ipsius Arcadiæ causa egisset, in suam contumeliam verterent. Itaque scripsit epistolam ad Scipionem Maffeiū, qua illum docuit, quod, et qua de causa dissidium factum fuisset; ab eodemque petiit, ut Apostolum Zenum, et Bernardum Trevisanum de tota re certiores faceret. Sed admonendi sunt lectores, ne putent omnia ad veritatem in hac epistola perscripta fuisse. Ac mihi quidam cogitanti lites, jurgia, contumelias, maledicta, quæ hanc divisionem comitata sunt, fatalis quædam calamitas accidisse Arcadiæ videtur; confide-

ranti vero laudabilem illam æmulationem, quæ acri ac vehementi incitatione utriusque partis animos inflammabat ad primas in Poesi tenendas, nullum occurrit tempus, quod magis Arcadiæ ad posteritatis memoriam gloriosum fuerit.

In hac æmulatione præbuit se Gravina ducem, et magistrum; invideturque ei, quod circum se semper haberet florem juventutis, cui gloriæ cursum monstrabat. Sibi profecto placebat Gravina de hoc juvenum comitatu, inter quos eminebant Paullus Rollius, et Dominicus Octavius Petrosellinus, qui, quod emergissent e barbarie, quæ superiori sæculo humaniores litteras infuscaverat, omnesque pene homines misere obruerat, unice se Gravinæ debere profitebantur. Hoc auctore, condidit Petrosellinus Poema, in quo habita quæstio de interpretatione verborum *sex in orbem eligit*, prolatumque a concilio Pastorum judicium varie, lepide, elegantissimæque narrantur. Initio vero Poematis ea manu Gravinæ perscripta vidi, quæ satis declarant, quam magni opus hoc, atque ejus auctorem faceret.

Sed majora quoque sunt, quæ ille tribuebat Alexandro Guidio, cum solitus esset dicere, nescire se, an Italica Poesis multis sæculis parem habuisset ullum. Hoc præsertim in Guidio laudabat Gravina, quod genus Poesis. expresserit elegans, grande, claris planeque novis conspersum sententiarum coloribus; quodque primus homines docuerit declinare tum liberam effrenatamque licentiam, tum servilem ac cunctam imitationem. De quo viro gravissimum præsertim idem reliquit testimonium in eo, quod tertio anno postquam Romam venerat, scripsit opusculo de Endymionis fabula. Condiderat hanc fabulam Guidius jussu Christianæ Suecorum Reginae; cumque illa in publicum prodiiisset, contigit ei, ut in varias malevolorum, atque imperitorum reprehensiones incurreret. Volens hos convincere Gravina, memoratum conscripsit opusculum, quod exorditur ab exagitandis iis, qui ope præceptorum quorundam, et sine ductu Philosophiæ censorum personas sustinere se posse putant. Investigans inde quam lati sint fines Poeticæ facultatis, hos eadem terminatione, qua

universam rerum naturam concludi ait : illum optimi Poetæ manus implere, qui scit veris coloribus ad vivum exprimere actiones, mores, et affectiones hominum, et quidquid ex universitate rerum sibi subjicit tanquam materiem, in qua versetur ; qua occasione ostendit perfectam naturæ pictorem fuisse Homerum, ex nostris vero Ariostum, ac præsertim Dantem, in quo illud satis se mirari non posse ait, quod uno Poemate non solum humanas, civilesque res, sed etiam divinas comprehenderit ; quodque incredibili brevitate, atque evidentia omnes mores, conditiones, atque affectus representaverit, ut non aliquam Poesin, sed picturam, verbaque in res ipsas conversa videamus. His, aliisque præpositis, venit ad examen Fabulæ, quam sic textam ait, ut sine implicatione magnorum eventuum perquam attentos faciat auditorum animos. Sævo amore faucia Diana sibi demereri Endymionem studet, sic ita, ut nihil admittat, quod divæ indecorum esse videatur. Quam belle, quam proprie argumentum hoc tractaverit Guidius ; quam scienter expresserit Dianam modo se in amore effundentem,

modo se continentem; quam mirabiliter immortale cum mortali, cælestia cum humanis copulaverit; quanta denique novitate, gravitate, copia, ac splendore sententiarum hanc fabulam Poeta distinxerit, pluribus persequitur Gravina.

Hunc voluisse in Guidio commendando propriam ingenii gloriam consequi, multa declarant, sed illud in primis, quod moleste tulerit, illud suum opusculum loco non anteire Fabulam in impressione, quæ utriusque habita est Romæ typis Komarekianis an. MDCXCII. Id ut aliqua ex parte corrigeret, simulavit apud Batavos recusum fuisse librum. Sed sola fronte ejus mutata, in qua primus concessus est locus Gravinæ, secundus Guidio, haud sustineri simulatio potuit; inventique sunt, qui Gravinæ ambitionem libere exagitaverint. Is in eo quoque a nonnullis accusabatur, quod omnia, quæ de arte Poetica sciebat, eo in opusculo effudisset; quodque in laudibus tribuendis Guidio fuisset nimius, et tanquam prodigus. Porro ita comparatus natura erat Janus Vincentius, ut tum in

laudando, tum in reprehendendo modum facile excederet. Sed raro laudatoris personam sustinebat, sæpissime reprehensoris; et dum aliquid nasute distringebat, non solum liberum, ingenuumque fastidium præ se ferebat, sed etiam odiosam quandam arrogantiam, ut interdum videretur omnes despiciere, hominem præ se nomen putare.

Hi mores multorum ei odium conciliaverunt; cumque eo accederet, ut iniquo, invideoque animo intuerentur nonnulli præstantiam ingenii, ac doctrinæ, quam consecutus erat, turbulentissime in illum sunt excitatæ tempestates. Sed nulla major illa, quæ ipsi venit a Sectano, homine singulari ingenio prædito, qui sexdecim scriptis editisque Satyris, Lucilii animum ab inferis evocasse videtur, ut Philodemus (hoc nomine Gravinam designat) omni crudelitate laceraret. Dici non potest, quam per manus virorum statim volitaverint hæ Satyræ, et quod scriptæ essent elegantissime, et quod nihil tam est volucre, nihilque libentius excipitur, quam maledictum. Gravinam primo

visus est non satis commoveri animo ad ea, quæ in se jaciebantur; solitusque erat dicere, esse labem, et maculam suorum temporum virtuti invidere, et obtreſtare; sed cum illius inimici non filerent, ſimulare amplius non potuit graviffimam ſuam ægritudinem, ad quam levandam ſcripſit declamationes quasdam, ſeu Verrinas in Q. Sectanum, nec non Iambos, quibus de ſua vita illi convitiatori reſpondit, eique contumelioſiſſime maledixit. Noluit tamen Gravina hæc ſcripta lucem aſpicere, credo, quod intelligebat Sectani Satyrarum famam illa minime æquatura. Sed æquaſſent licet, non iis tamen indigebat ad obtinendam nominis immortalitatem, quam ei alia multa, eaque graviora ingenii monumenta compararunt; in quibus referendis ordinem ſervabo temporum, quibus illa ſunt edita.

Palam dictitabat Gravina, præclaros mores, et ſanctiſſimam diſciplinam, quam a majoribus Chriſtiani acceperant, pravis opinionibus recentiorum quorundam, qui ſe *Casuiſtas* dicunt, corruptam fuiſſe; hos quaſi quoddam junxiſſe conjugium inter

rationem bene pieque vivendi, et vitiorum illecebras; quapropter de Christiana doctrina actum videri, nisi huic occurreretur malo Dialogum itaque conscripsit, in quo ipsa per se loquens Casuistica cum Hæresi declarat, quanta Catholicæ Reipublicæ importaverit detrimenta; per quas vias ad illam penetraverit; quos dolos, machinas, fallacias, ac præstigias adhibuerit, ut purioris pietatis splendorem macularet; quanta denique ab ea, quam dicimus, *Probabilitate*, quamque Hydræ comparat, habuerit adjumenta, ut robur divinæ legis infringeret, hancque ad consuetudinem, voluptatemque hominum accommodaret. Edidit Gravina hunc Dialogum sub PRISCI CENSORINI nomine, quod ad effugiendam offensionem, atque indignationem illorum, quos male in ipso Dialogo habuerat, opportunum esse putavit. Sed cum minime diu occultari potuisset, fere debuit multorum malevolentiam; hique, si non perfecerunt, magno certe studio conati sunt, ut liber ab iis, quorum potestas est, devoveretur.

II. Interim Gravina, quo magis nominis sui famam contra inimicorum invidiam, ac

contumelias sustineret, magnum et arduum suscepit opus, quo sibi origines Juris civilis explicandas proposuit. Diu multumque illud habuit in manibus. Sed ut in diuturno labore gloriam aliquam præoccuparet, anno MDCXCVI. edidit commentariolum, quod inscripsit SPECIMEN PRISCI JURIS, quodque ferme totum composuit ex iis rebus, quas in primo Orginum libro fufius tractaverat.

III. Huic commentariolo quinque adjunxit alia, quibus præit DIALOGUS DE LINGUA LATINA ad Emmanuelem Martinum. In hoc Emmanuel, et Proculus disputantes inducuntur, quantæ utilitatis, quantæque voluptatis sit illam linguam bene ac perfecte tenere; quæ ejus fuerit origo, progressio, ac vicissitudines; quam arcto fœdere cum Græca jungatur; quam longe multumque superet varietate, numero, gravitate, vi, aliisque ornamentis Italicam, Gallicam, ceterasque omnes vulgares linguas; et quibus utendum sit subsidiis, ut ad illius cognitionem facilius perveniatur. Quæ vero Auctor præfatus est, satis declarant, quanta is invidia, et odio premeretur; et quam

magno se beneficio obligatum putaret Emmanueli Martino, quod animadversiones condiderit in Sectani Satyras, ut præsertim ostenderet, non pauca esse in iis mendose et inquinate scripta.

IV. Sequitur hunc dialogum epistola ad J. Gabrielem Reginarium DE CONVERSIONE DOCTRINARUM, eaque Italiæ vicem dolet, quod dejecta de summo altissimoque gradu, quem semper tenuerat in omni doctrinarum genere, quotidie magis in tenebras ruere videretur. Caussas quoque præcipuas affert hujus inclinationis; qui viri maxime superioribus temporibus excelluerint, commemorat; fremitque eam esse ætatis suæ iniquitatem, ut non amplius virtuti, sed maledicto, scribendique licentiæ, pravitatique (his verbis inuere certe voluit Sectani Satyras) plaudatur.

V. Hisce Gravinæ opusculis quartum et quintum annumerantur epistolæ breves, sed ponderosæ, (sunt enim gravissimis sententiis refertæ,) quas dedit ad Franciscum Pignatellium Archiepiscopum Tarentinum, cujus

negotia idem Romæ procurabat, et ad Trojanum Mircballum DE CONTEMPTU MORTIS unam, alteram DE LUCTU MINUENDO.

VI. Sextum opusculum, quod ad Cardinalem Boncompagnum Archiepiscopum Bononiensem Gravina misit, RATIONEM aperit, quam veteres IN FINGENDIS FABULIS habuerunt; docet, quanta vis sit in his ad instruendos homines ad omne officii munus, eorumque affectiones commovendas; quantaque in ipsis sint inclusa sapientiæ semina. Harum rerum occasione, plurima eaque utilissima dat præcepta de arte Poetica; unde, et a quibus genera sint orta, recenset; conferensque virtutes Poetarum Græcorum, ac Latinorum, qui maxime in singulis generibus præstent, diligenter perpendit, ac judicat. Cui opusculo magna quidem ab intelligentibus viris data sunt præconia; nec illud fuit ad laudem mediocre, quod Josephus Reginoldus Gallus idem ex Italico in patrium sermonem converterit. Diligentem investigationem antiquitatis, in eo quod pertinet ad Theogoniam, ceterasque Mythologiæ partes, fatetur Gravina

pergratam occupationem habuisse, et mirabilis utilitatis fructum sibi præbuisse ad noscendam disciplinam, scientiamque magnarum rerum, atque artium, ac præsertim eloquentiæ, quæ priscis viguerunt temporibus. De quibus rebus longum opus texendi olim cogitationem suscepit; sed hanc abjicere eum coegit infinitus prope labor, quem in concinnandis suis *DE ORIGINE JURIS* libris consumebat.

VII. Accessit eo, quod an. MDCXCVIII. commendatione Cardinalis Joannis Francisci Albanii ab Innocentio XII. delatum est illi munus docendi in Archigymnasio Romano Jus Civile; quod quidem munus multum poscebat operæ, et temporis. Etenim Gravina minime imitari volebat exemplum illorum, qui jejune et exiliter quædam legum capita, judiciorumque formulas explicant, quique litigandi magis quam justitiæ tradere videntur vias; sed recludendos sibi fontes proposuit, unde universi juris, ac legum ortus, natura, ac disciplina emanant. Itaque postquam ex instituto majorum ea dictaverat auditoribus

suis, quæ magis sunt in usu forenfi necessaria, quæque in angustum locum concludunt permulta, quæ sunt descripta Romanis legibus, et Jure civili, eosdem modo in Lycei ambulationibus, modo in Academiæ spatiis, modo in Zenonis porticu exercebat; sed præsertim ad veteres Historicos, Oratores, et Grammaticos ducebat, jubens ipsos sedulo undecumque omnia colligere, quibus Juris prudentia fieri posset instructior, et ornatio. Hæc docendi ratio incurrit in odia, et vuculas multorum, quibus socordia erat pro diligentia, quibusque idem esse videbatur multum sapere, et multum audere, multumque in foro clamare, dum impune luerari possent. Adversus hos nebulones, sordidosque Juris prudentiæ mercatores totos dies domi, et in ludo invehebat Janus Vincentius; ac sæpe illud in ore habebat, si a Juris prudentia lumen Latinarum et Græcarum litterarum auferretur, necesse esse, ut omnia densissimis ignorantiae tenebris sepulta, atque obruta tenerentur.

VIII. Nec Juris prudentiæ solum, sed et ceterarum disciplinarum, bonarumque artium causam egit in multis, quas in IN-

STAUARATIONE STUDIORUM habuit, orationibus ad amatores sapientiæ. Quæ quidem orationes, quanquam non ita sæpe distinguantur eloquentiæ luminibus, neque ita libere fluant, ut nusquam adhærescas, redundant tamen omni eruditionis genere, sapientissimis Philosophorum sententiis, et saluberrimis præceptis, quæ ad studiorum vitæque iter recte gubernandum pertinent. Libenter quidem delaberer ad hæc commemoranda; sed nolo esse longus, præsertim cum ad alia properem. Itaque præcipua, atque utiliora tantummodo attigero; et me debor cum satietati, tum desiderio lectorum.

Cavendum esse ait, ne ingredientiæ stadium litterarum diu cum Grammaticis versentur, sed curandum, ut quanto citius fieri potest, ducantur ad exercitationes Ludovici Vives, Phrædi fabulas, et Terentii comœdias. Exerceantur postea in lectione metamorphoseon Ovidii, historiarum Justini, et Livianæ epitomes, ut eodem tempore cognoscant quidquid veri, ac ficti habet antiquitas. Quo cognito, tum iis tradendus est Cicero, ceterique aureæ ætatis Scriptores.

Qui Græcis student litteris, quas sine piaculo a Latinis seperari non posse dicebat Gravina, postquam elementa quædam perceperint, adeant Homerum, quem qui novit, non modo Poetarum, sed et Oratorum, Philosophorum, et Historicorum linguam novit, quod hi omnes ab eo sumpserint lumina sententiarum, et dicendi formas.

Communiore Rhetoricæ præcepta e libris ad Herennium petantur. Illudit, et damnat Gravina spinosa multa et barbara, quæ in Dialecticam invec̃ta sunt. Negat, quidquam hanc artem ad inveniendum conferre, eademque nos opus habere ad vera et falsa dijudicanda. Quapropter non multum in illa immorandum; recteque judicandi scientiam e Geometria potius petendam.

Studium Philosophiæ commendans, quanta huic intulerint Peripatetici detrimenta, ostendit; illum bene scienterque agere, qui diu noctuque habeat in manibus Platonem, cui uni e veteribus Philosophis contigit, ut sapientiam verasque de virtutibus, ac de Deo etiam opiniones assequi posset. Nullum bo-

num esse aut Oratorem, aut Poetam, qui idem non sit Philosophus : omnium enim artium procreatricem esse, et parentem Philosophiam. Quam facultatem, illam præfertim, quæ de hominum vita, et moribus agit, ut et Philologiam, si quis velit a juris prudentia sejungere, idem facere videri, ac si animam a corpore segregaret.

Qui Juri civili studet, deligat sibi aliquem legum interpretem, inter quos, tamquam solem minora inter sidera, lucere Cujacium sæpe inculcabat Gravina : fugiat vero, tamquam pestem, scriptores illos et magistros, qui controversias non legum codicibus, neque rationibus ductis e fontibus juris, sed auctoritate, et aliorum erroribus definiunt ; qui congerunt multitudinem sterilium definitionum atque ineptarum regularum ; quique non alium agnoscentes præceptorem præter scribam, et acutum leguleium, qualis sunt Ridolphinistæ, brevi tempore absolutam Juris prudentiæ cognitionem adolescentibus impudentissimo ore promittunt. Nemo potest Jus pontificium tenere, qui non sit Juris civilis peritissimus ;

quique illi studio non præferat, tamquam facem, sacrorum librorum, et historiæ ecclesiasticæ notitiam.

In disputando has inter cæteras ut servarent regulas discipulos suos monebat Gravina, ut abhorrerent a sophistarum captio- nibus; perspectam veritatem, contentionis studio, ne oppugnarent; argumentum satis explosum ne regerent; et refellere sine pertinacia, et refelli sine iracundia parati essent; contra oppositam sententiam lege aliqua repugnarent, legesque legibus com- mitterent; et in speciem dissidentes, abstru- sam sententiam eruendo, in concordiam re- digerent; si legum repugnantia nulla esset, communes Juris regulas opponerent; si hæ quoque deficerent, tum repeterent vetustum Jus ex historiis, et morali Philosophia; in forensibus quæstionibus agitandis Accursia- nos, et in veris sensibus legum eruendis Cu- jacianos præferrent.

Qui studio legum jus aliis reddere, et alios regere addiscit, scire quoque debet, quod est difficilius, jus reddere ipse sibi, et semet-

ipsum regere. Coerceat igitur virtuti inimicas voluptates; Deum pie, caste, ac religiose colat; exerceat se in animi et corporis patientia; divitias, atque honores contemnat; animi demissionem, modestiam, mansuetudinem, erga homines caritatem præ se ferat; harum aliarumque virtutum exempla petat a Christo; hunc cogitet, et ad hunc se totum fingat, atque accommodet: caveat ab ostentatoribus, et simulatoribus pietatis, et ab iis præsertim doctoribus, qui corruptis sæculi moribus blandientes vim enervant divinarum legum, videnturque has perducere in potestatem suam.

Satis de Gravinæ orationibus dictum erit, si hoc adjunxero, illum et reliquisse orationem, quam destinaverat Petro I. Moschorum Regi, quem, cum Viennæ esset, fama ferebat Romam adventurum. Hoc unum videtur excipere in summis illius Principis laudibus, quod Catholicam Romanam Religionem minime suscepisset, et in suum regnum transfulisset, sine qua nullam sanctam societatem, nec fidem regni diu esse posse ostendit. Docet etiam, quantum Romanæ leges condu-

cant ad mansuefaciendos, excolendosque homines, et ad constituendam inter eos conjunctionem atque concordiam. . .

IX. Quinto anno postquam non magna auditorum frequentia, sed magna certe doctrina, eruditione, ac sermonis elegantia Jus civile docuerat Janus Vincentius, vocatus est ad tradendas in eodem Archigymnasio Institutiones Canonicas; nec multo post ei munus impositum interpretandi Gratianeum Decretum. Cum jam expertus videret Gravinæ, haud frenari posse adolescentes, quin ab Institutionum schola quæstus cupiditate moti ad forum continuo properent, ut huic malo quantum posset mederetur, Institutionum fines proferre statuit. Itaque explicans non solum rerum capita, sed etiam seriem; demonstransque fontes, unde leges fluxerunt, et in omnem ætatem inquirens, ut oculis auditorum subjiceret priscam, mediam, ac recentem Ecclesiæ disciplinam, illud efficiebat, ne plane inermes, atque imparati in forum ingrederentur, utque haberent satis expeditam viam, qua per se ad pleniorē, et perfectam etiam, si vellent,

cognitionem pervenirent sacrorum Jurium, Conciliorum, scriptorumque veterum Patrum. Cum vero e superiore loco descendisset, interrogantibus aut de pontificio, aut de civili Jure copiam sui faciebat; et si quos ardere vidisset studio humaniorum litterarum, eos domum suam invitabat, tanquam ad ludum, et officinam dicendi, scribendique. Neque his contentus, quo magis Juris prudentiæ studiosorum utilitati consulere, exornandas, dilatandasque suscepit, quas in schola de scripto dictaverat, utriusque Juris Institutiones. Quod quidem opus absolutum, si in lucem hominum exiret, libentissime exciperetur, ac laude multum vinceret libellos, quos de iisdem Institutionibus antea scripserat Gravina, sed breviter strictimque, quosque alii, illo insciente, nec opinante, in vulgus edidere.

X. Sed jam tempus est, ut veniamus ad tres libros de ORIGINIBUS JURIS CIVILIS; qui libri tanta eruditione, doctrina, sententiarum pondere, atque elegantia abundant, ut ii soli æternitatem immortalitemque Auctori comparare potuissent. Et *primo* quidem

libro, expressa prius quadam Romanæ Reipublicæ forma, differit unde orta sit Juris scientia; quatenus progressa fuerit vel novis legibus, vel prudentum interpretationibus, vel magistratuum edictis, vel principum sanctionibus; quamdiu in altiore gradu steterit; qua de causa inclinaverit; et qua ratione demum suus ei honos et status redditus fuerit. Quibus expositis, ordine enumerat qui auctores Jus constituerint, corruperint, et instauraverint, et de singulorum scriptis, doctrina, ingenio, vitæque haud pauca scitu dignissima recenset. In *secundo* aperit primordia Juris naturalis, et gentium, eaque secutus Grotium repetit ab honestate naturæ, quæ est divina illa in omnium cordibus insculpta, inque animis inscripta lex. Initio libri quærit qui sit boni et mali finis, quid natura sequatur, quid fugiat, unde virtutes et vitia oriantur? concluditque non posse beate vivi, nisi sapienter, honeste, justeque vivatur. Postquam hæc e media sumpta Philosophia explicavit Gravina, et originem patefecit societatis humanæ, contractuum, jurium belli et pacis, civilis potestatis, imperii, et jurisdictionis, ortum per-

sequitur legum, quas diversi antiquitatis populi sibi statuerunt; sed præsertim immoratur in interpretandis, et illustrandis, quas habemus, reliquiis Juris Papyriani, legumque XII. Tabularum. Tali modo proditis originibus pervetustis, et quasi Juris prudentiæ cunabulis, transit in libro *tertio* ad recentiores, nempe ad leges, et Senatus consulta, quibus priscum, et privatorum præcipue jus (nam quæ ad Reipublicæ administrationem pertinent, cum nullius jam sint usus, vix attigit) aut deficiente sententia XII. Tabularum augetur, aut temporum ratione aliter poscente mutatur, aut ubi obscurum sit, atque perplexum potestate totius populi explicatur. Hasce autem ipsas res simpliciter et splendide tractavit Gravina, usus oratione continua, tinctaque colore illo et succo, quo veterum Latinorum libri sunt imbuti. Crebras quoque intexuit sententias; et dum laudaret Clementem XI. P. M. in epistola, qua opus hoc illi inscripsit, tantam attulit majestatem, gravitatem, atque eloquentiam, ut verborum prope numerum sententiarum numero consequatur, nesciasque an quidquam fieri possit magnificentius.

Quæ vero præfatus est, tradunt adolescentibus viam directam, et quasi compendiarium, qua facile, et jucunde ad Juris cognitionem perveniant. Igitur qui ad laudem Juris consulti aspirat, audiat Gravinam, ei-que obtemperet; neque unquam e manibus deponat hosce tres *Originum* libros, qui supeditare ei poterunt abundantiam et copiam omnis eruditionis, ac præsertim Latinæ, sine cujus subsidio nemo est, qui ad forum satis instructus et ornatus possit venire.

Vehementer lætatus est Gravina, utpote qui laudis studio maxime trahebatur, quod illud suum opus magnifice celebraverint scriptores Actorum eruditorum Lipsiæ, qua in urbe primum an. M^{CC}CVIII. typis impressum fuit; quodque horum, et aliorum doctorum hominum voce magna illico de ipso fama surrexit. Scriptores vero Ephemeridum Italiæ non solum laudarunt, sed etiam sextum in volumen ipsarum Ephemeridum intulerunt accuratam ejusdem epitomen, quam contexuerat Scipio Maffei. Inter multa ac præclara, quæ de hoc ipso opere facta sunt judicia ab intelligentibus

viris, illud gravissimum reputari debet, quod habuit in epistola ad Gravinam homo certe disciplina Juris civilis eruditissimus Averanius. Quam plena manu, quam ingenue, quam ornate illud in astra extulit! Neque ejus laudes quicquam imminuere putavit, quod Auctor in eodem conficiendo multa sumpserit, et si vis, etiam surripuerit a Cujacio, Gothofredo, Manutio, et Sigonio.

In tanta lætitia, quam ex suorum laborum præconio percipiebat Gravina, id dolere unice videbatur, quod Lipsienses typographi illud suum opus plurimis iisque gravissimis mendis commaculassent. Cui malo ut occurreret, egit cum Neapolitanis typographis, ut idem recudendum susciperent. Quod facile obtinuit. Igitur an. MDCCXIII. Neapoli iterum sunt editi *Originum* libri, cui editioni sane castissimæ maximum accessit ornamentum a libro *de Romano Imperio*, quem dignissimum judicavit Gravina, ut ad tres superiores adjungeretur. Hoc judicium comprobaverunt docti omnes; nec defuerunt qui dicerent Gravinam *Originum* libris ceteros omnes superasse, qui Juris civilis ortum trac-

tarunt, scripto vero *de Imperio Romano* libro ipsum a se superatum. Justis de caussis imperium cunctarum gentium acquisisse Romanos demonstrat, neque imperii constitutionem sustulisse Reipublicæ statum, sed hujus regimen perrexisse lento progressu a vi, et potestate Regis ad Populum, a Populo ad Senatum, a Senatu ad unum non Regem, sed Principem, quasi in Republica et Senatu primum, qui nec Populi, nec Senatus jus omne sibi vindicaret, sed cum eo partiretur, et ab eo mutuaretur. Haud pauca exponit de præcipuis Romanæ Reipublicæ Magistratibus, ac de Senatûs auctoritate, quæ sunt veluti fontes, unde Jus imperatorium dimanat. Hoc a regio multum differre dicit, quod regium omnem potestatem, ex qua procedit, exhauriat, cum imperatorium tantummodo partem aliquam in se traducat. Extitit tamen Tribonianus, qui assentandi studio legem extulit nescio quam regiam, quasi natam ex institutis Romanorum, per quam omne jus, omnemque potestatem Populi Senatûsque Romani in Imperatores translatam esse contendebat. Hanc legem sic examinat Gravina, ut non solum Tribonianum assen-

tationis reum convincat, sed etiam ex eadem lege gravissima argumenta ducat ad amovendam ab Imperatoribus regiam potestatem, retinendaque jura Populi ac Senatus Romani. Postquam potestatem civilem a S. P. Q. R. manasse ostendit, comprobat, ex eodem fonte manare militarem quoque, neque jura civitatis unquam in castra transiisse, aut transire potuisse. Ex quo colligit a militibus Senatui minime ademptum fuisse jus imperii sive creandi, sive regendi; et in illis militaribus Imperatorum creationibus legitime factum fuisse nihil, nisi quatenus auctoritas Reipublicæ accessisset. Quæ auctoritas veluti sua in sede Romæ consistens non potuit a Constantino Byzantium transferri. Quapropter licet ille æquaverit hanc urbem Romæ moribus, institutis, ædificiis, magistratibus, contrahendi ratione, ac muneribus, non æquavit certe potestate; et qui ibidem agitabantur, ac definiebantur negotia publica non ex civitatis, curiæve Constantinopolitanæ, sed ex Populi Senatusque Romani juribus descendebant; quæ jura cum Principe communicata sola poterant imperium constituere, ac conservare. Hæc ferme

summa est earum rerum, quas in opere *de Romano Imperio* Gravina tractavit.

Hoc secutum est aliud opus *de Romano Imperio Germanorum*, quo nihil scripsisse se aiebat, quod ad publicas eorum temporum controversias referret pluris; eaque arte, diligentia, atque cautione contexuisse, ut veritatis, ac partium offensionem una vitaret. Sed cum ab Emanuele Martino homine in primis docto et prudenti requisisset, quid sibi videretur, tulissetque responsum, certum in periculum se committere, si ea in apertum referret, quæ nonnulli Principes, bello pene tota Europa flagrante, occulta, ac penitus abdita maluissent, omnem vulgandi operis cogitationem abiecit.

Eodem anno, quo primum exiere *Origines Juris Civilis*, edidit quoque duos libros, nuncupatos nobilissimæ, eruditissimæque seminæ Colbertinæ Principi Carpineæ, quos DELLA RAGION POETICA inscripsit. In his libris voluit Gravina delineare formam perfecti Poetæ, atque fontes aperire, unde Poeticæ artis præcepta, scriptamque insig-

niorum Poetarum derivantur. Secutus Aristotelem Poesim ex imitatione natam esse judicat, hancque totam in eo versari, ut verum sic imitetur, ac fingat, ut illud ponat in conspectu animi. Ex hac imitatione quasi in plura membra divisa, multas in species eadem abiit, atque ita Poetæ dicti sunt alii Epici, alii Tragici, alii Comici, alii Lyrici, alii Melici, alii alio nomine: nam pro cujusque natura et moribus imitandi studium proferebatur. De Illustrioribus autem Poetis, qui in singulis Poesis speciebus excelluerunt, a Græcis incipiens, per Latinos gradiens, et in Italos desinens tam scite, ac litterate judicat, ut, hoc iudicio duce, quilibet possit sibi ex eorum lectione acquirere cognitionem non solum verborum, sed etiam rerum, ex quibus Poesis constare debet. Unum inter omnes eminere Homerum ait; atque enumerat quæ sint in ejus poematibus virtutes, quam admirabilis compositio fabularum, quanta præcepta ad reipublicæ, vitæque privatæ rationes gubernandas, quam evidens descriptio hominum, naturarum, morum, et affectuum, omniumque pene rerum, quibus hic mundus uni-

versus variatur, ut in tot tantisque descriptionibus divina providentia appareat. Jure igitur a veteribus quibusdam Homerica Poemata appellata fuisse contendit humanæ vitæ speculum, et universæ rerum naturæ imaginem, de quibus Poematibus mentem suam fusius explicandam peculiari libello sibi proposuerat, sed opus inchoatum e manibus deposuit. Homero proximum accedere ait Dantem non dicendi genere, sed scientia, copia, dignitate, atque evidentia. Hunc non modo Poesis, sed etiam Italicæ linguæ parentem appellat, quarum originem, progressionem, mutationesque diligentissime persequitur secundo libro. Nec quidquam omnino huic operi deesse videtur præter unam perspicuitatem, quod brevi magnarum ac multiplicium rerum comprehensioni in primis tribuendum est. Hoc idem opus cum sæpe nominare contigisset Mario Crescimbenio in sua Historia Italicæ Poesis, aliquid semper de ipsius Auctoris laudibus prædicavit, quod judicium plurimi faciendum est, quia prolatum ab homine harum rerum intelligente,

et in Gravinam non optime animato. Hoc etiam ad ejusdem operis laudem pertinet, quod non defuere, qui illud Gallicam in linguam verterint, ac Parisiis edi curaverint an. MDCCLIV.

DE POESI differuit etiam in epistola Latina ad Scipionem Maffeiū, notans quando cœperit tum apud Græcos, tum apud Latinos; quid utriusque illam commendaverit; quantum inter se hi populi studiis, moribus, vitæque ratione differrent, qua in differentia totum discrimen, quod est inter Homerum et Virgilium, positum putat. Nonnulla etiam attigit de numero, et elocutione poetica, libereque mordet tum eos, qui furere, atque insanire videntur, dum novas sequi volunt dicendi ac cogitandi vias, tum eos, qui ad vulgaria præcepta quædam, et ad Petrarcham tamquam ad saxum adhærescunt: illos demum ait videri sibi optime de Italica Poesi mereri, qui sensus, modos, coloresque mirificos Latinorum, ac præsertim Græcorum, ad eam traducunt. Cujus rei voluit se ipsum exemplum proponere. Nam quinque condidit Tragœdias, (condi-

dit autem, si verum dixit, tribus mensibus,) in quibus expressit succum et sanguinem Sophoclis, et Euripidis, medium tamen quidam inter brevitatem unius, et copiam alterius tenens. His tragœdiis nomina imposuit, *il Palamede, l' Andromeda, l' Appio Claudio, Il Papiniano, Il Servio Tullio*, quarum in primâ et secundâ heroica tempora, in reliquis regium, consulare, et militare imperium veterum Romanorum, horumque mores repræsentavit. Multum autem interesse putavit, ne quid scenæ committeret, quod non esset in hominum usu et natura, et consonum conditioni, ætati, sexui, instituto, et nationi dicentis. Imitatus Euripidem ornavit has fabulas copia gravissimarum sententiarum, ut ex his Principes præsertim viri pararent sibi optimam, et pulcherrimam victæ, ut ita dicam, suppellectilem. Usus est oratione, quæ nec submissionem, nec elationem haberet, et propter similitudinem veritatis abstinuit a similiter desinente, adhibuitque versum hendecasyllabum, et interdum etiam duodecasyllabum, quod non raro accidat, ut ipsi natura incurrant in orationem, sermonemque quotidianum.

Has, aliasque virtutes extollebant amici Gravinæ: sed inimici aut contemnebant, aut iis vitia multa opponebant, illa in primis, quod non satis sensus, ac motus eæ fabulæ haberent, quod versus non libere fluere, quod raro apte, et numerose caderent sententiæ, quodque sæpe Poeta transisset lecta et illustria verba, ut sumeret inusitata, et ea, quæ notavit, et fecit ipse. Hæc indignabatur Janus Vincentius, dicebatque audacter, et aperte, qui ea reprehenderent, illis tenebras esse; quæ maxime Tragœdias suas ornabant longissime esse ab imperitorum intelligentia, sensuque disjuncta; nihil iis se scripsisse egregius, seque ipsum posse prædicare quasi unum hominem, qui Italiæ restituerit hoc poësis genus. Sunt et alia, de quibus intolerantissime se jactat in ipsarum Tragœdiarum prologo; cumque aliquando eum scribentem offendisset Joannes Baptista de Miro, vir ipsi multis nominibus, sed præsertim doctrina amicissimus, interrogavissetque, qua in re esset occupatus; *in reddendis*, inquit ille, *Latine Tragœdiis meis, ut judicare possint exteri, qui sine amore, sine odio, sine invidia judicant, nihil unquam fuisse in hoc ge-*

nere elaboratum, quod tam proxime accedat ad Græca exemplaria.

Id ut facilius cognoscerent homines, librum confecit, qui omnem antiquorum, et Sophocleam et Euripideam condendæ TRAGŒDIÆ RATIONEM complectitur; quique non solum præcepta artis tradit, sed de ipsis etiam præceptis judicat. Judicat etiam quam a norma et regula a Græcis relicta aberraverint, uno excepto Gravina, consequentes omnes Tragici, quos si quis proponit sibi ad imitandum, idem facere videri, ac si, inventis frugibus, glandé vesci velit. Profecto nemo satis admirari potest magnitudinem cognitionis, atque artis, quæ in hoc libro elucet. Quapropter jure gloriari potuit Gravina, hoc aliisque de Poesi libris magnum attulisse adjumentum hominibus suis, ut non modo Græcarum litterarum rudes, sed etiam docti plurimum se arbitrarentur adeptos et ad scribendum, et ad judicandum. Quibus libris si fuisset contentus, neque repugnantem naturam vincere contendisset in scribendis carminibus, melius quidem nominis sui gloriæ consulisset. Poterat enim sapientem

illum imitari, qui ad Poësim invitanti respondit: *ea re poemata non facio, quia cujusmodi volo non possum, cujusmodi possum, nolo.* Sunt in manibus hominum tres Italicæ Eclogæ; alias vidi ego ineditas, ut et Lyrica quædam apud virum humanioribus litteris politissimum Petrum Antonium Serasium, ex quibus intelligi potest tantum Gravinam abundasse doctrina, et arte ad Poësim, quantum natura destituebatur. Sed inædibile est, quantum se cum Musis delectaret, quantumque ab iis reportaret levaminis, quo facilius magnos sustineret labores, quos in doctrinarum studia insumebat.

Cum cogitasset multum interesse ad laudem suam, utilitatemque Juris prudentiæ studioforum, ut qui tribus libris ortum, et progressus Juris Civilis patefecerat, atque illustraverat, totidem quoque Juris Pontificii origines aperiret, in hanc curam toto animo incubuit. Sed dolendum est, magnum et artificiosum opus hoc illum perficere non potuisse, aut jam perfectum in occulto latere. Sunt et alia multa præclara, quæ Gravina aut inchoata, aut prope jam abso-

luta, aut plane perfecta reliquit, de quibus singillatim perscriberemus, si ea nobis videre contigisset. Possem et pauca alia proferre, quæ jam sunt edita, sed ea missa facio, quod tanti non sint, ut diutius in referendis scriptis Gravinæ morari debeamus.

Habebat hic, ut initio docuimus, magna propinquitate conjunctum Gregorium Caropresium, probum ac doctum virum, quem devinctus magnis illius beneficiis sic semper observavit, et coluit ut alterum parentem. Quo facto tulit pietatis fructum. Caropresius enim moriens Scaleæ an. MDCCXIV. eundem heredem fecit ex asse. Volens itaque Janus Vincentius non modo rei familiari suæ, sed etiam valetudini consulere (nam viscerum doloribus hoc maxime tempore afflictabatur, quibus aut remedium, aut allevamentum allaturam sperabat patrii cœli aspirationem) ad Brutios remigravit, et apud eos duobus circiter annis remansit. Quo tempore magnas attulit utilitates Provincialibus suis. Eos enim cohortari non desinebat ad præclara studia, iisque, commonstrabat vias, quibus ad id, quod vole-

bant, facile pervenirent. Ex quo factum est ut huic omnes honores, quos possent, haberent, eumque quasi alterum Pythagoram suspicerent, ac prædicarent. Nemo enim ignorat, regnante Tarquinio Superbo, hunc Philosophum illas regiones tenuisse, et privatim et publice præstantissimis et institutis et artibus exornavisse. Magnam vero delectationem capiebat Gravina, dum inviseret loca illa, in quibus accipiebat eundem Philosophum fuisse versatum, eaque non solum Pythagoræ memoriam sibi attulisse dicebat, sed eundem quoque in conspectu suo posuisse, ac sibi visum fuisse audire docentem.

Romam rediit, ut opinor, an. MDCCXVI. quo tempore cum honestissimis conditionibus invitaretur a celeberrimis Germaniæ Academiis ad docendum Jus civile, utens excusatione valetudinis, ac longinquitatis locorum ire recusavit. Non multo post autem cum valde liberaliter ipsum invitasset Victorius quoque Amedeus Sabaudia Dux, conditionem libentissime accepit. Videbat enim se in Taurinensi Lyceo non unius modo Juris prudentiæ doctorem, sed cunc-

torum studiorum moderatorem fore. Nam vel antea eidem Duci placuerat in instituen- do illo Lyceo, condendisque legibus, quæ ad studiorum rationem gubernandam per- tinerent, multa præscribere de sententia Gravinæ. Hic igitur cum exeunte anno MDCCXVII. iter Taurinum pararet, tanta vi correptus est stomachi dolorum, ut tem- pus profectiois differre coactus fuerit. Spe- rabat tamen se brevi convaliturum, cum in abstinentia a cibo antea fere semper reme- dium his incommodis habuisset. Et quidem cum per aliquot dies nihil aut parum ad- modum cibi sumpsisset, valde levatus est, potuitque die S. Joannis Apostoli festo do- mo exire, ut Sacro adesset, in proximo tem- plo, quod vocant *del Suffragio*. Sed ineunte Januario iterum gravissimis doloribus tenta- tus est, exæstuanque internis caloribus atram demum bilem evomuit. Id accidit quarta circiter hora ante lucem postrid. Non. Janua- rii; cumque ad opem ægrotantis accurrisset Petrus Metastafius advocatus a Leopoldo fratre, quocum ita partiebatur officia in ma- gistrum, et contubernalem, ut illius lectulo unus alterve assideret, invenit ipsum non

solum viribus, sed etiam sensibus carentem ;
neque multo post, prima scilicet luce, ipsum
efflantem animam vidit. Elatus est sine ulla
pompa funeris, sepultusque in Ædícula, cui
nomen *S. Blasii della Pagnotta*.

Idem sua manu breve conscripsit testa-
mentum, cujus hoc est exemplum.

Quod Deus bene vertat.

*J. Vincentius Gravina ita testor. Annam
Lombardam matrem meam hæredem instituo in
bonis, quæ habeo in Consentina Provincia Bru-
tiorum, quos Calabros vocant : in bonis vero
meis aliis omnibus hæredem instituo Petrum
Trapassum, alias Metastasium, Romanum, ado-
lescentem egregium, alumnum meum, cui sive
ante, sive post editam hæreditatem meam quan-
documque decedenti substituo Julianum Piersanc-
tem, Laurentium Gorum, Horatium Blanchum,
vernacule Bianchi, discipulos meos carissimos.*

*Corpus meum, antequam terræ reddatur,
cultro dissectum, balsamoque de more perunc-
tum volo.*

Dominicanæ familiæ Patribus pro celebratione Missarum ad peccatorum meorum expiationem dantur semel h.e. una solummodo vice, argentea scuta Romana triginta, decem juliorum in singula scuta: quæ simul cum sumptibus funeris, parce quidem ac moderate, a Petro Metastasio, sive Trapasso persolvuntur. Nonis Aprilis ann. MDCCXV.

Ego idem J. Vincentius Gravina.

At Gravina non solum bonorum, sed et doctrinæ heredem reliquit Metastasium. Hunc enim cum vel a prima pueritia in domum suam recepisset, ita bonis artibus et disciplinis instituerat, ut nemo dubitaret talem illum futurum, qualem omnes postea cognitum judicarunt. Neque sua institutione contentus duxit quoque ipsum aliquando ad Gregorium Caropresium, ut apud eum in Philosophia exerceretur. Fuerunt præterea plurimi alii nobiles discipuli Gravinae, quos singulos nominare longum esset. Illud satis fuerit dixisse, eorum alios excelluisse in Juris prudentia, alios in Oratoria, alios in cognitione Antiquitatis, alios in dissimilibus Poësis generibus, quod est

fig
fer
acc
doc
mu
que
qua
flor
lem
Joa
Hu
Jus
Joa
Mag
seph
chiu
Scip
Pont
CLE
nalib
nonic
natel
mos v
picari
spem
enim

signum, eundem vidisse quo sua quemque ferret natura, ad eamque institutionem suam accommodasse. Fructum vero ingenii et doctrinæ, omnisque præstantiæ tum maximum se capere dicebat, cum in proximum quemque conferret. Nec minus amicorum, quam discipulorum nobilitate ac frequentia floruit; e quibus præsertim dilexit Emanuel Martinium, Henricum Brenckmannum, Joannem Georgium Grævium, Henricum Huyssenium; e nostratibus vero Joannem Justum Ciampinium, Raphaelem Fabretum, Joannem Baptistam de Miro, Laurentium Magalottum, Franciscum Blanchinium, Josephum Averannium, Antonium Magliabechium, Joannem Marium Lancisium, et Scipionem Maffei. Acceptus quoque fuit Pontificibus Maximis INNOCENTIO XII. et CLEMENTI XI. necnon amplissimis Cardinalibus Hieronymo Casanata, Thomæ Turnonio, Gaspari Carpineo, Francisco Pignatellio, et Laurentio Corfinio. Quos summos viros dum observaret, nemo poterat suspicari eum quidquam ad utilitatem suam, spemque amplificandæ fortunæ referre. Odit enim semper sordidum illud hominum ge-

nus, qui habent amicitiam et gratiam quaestui; ac sæpe dicebat miserrimam omnino esse ambitionem, honorumque contentionem; seque idcirco beatum putare, quod rebus suis contentus nihil quæreret, nihil appeteret, nihil optaret amplius. Nemo illo magis ab adulatione, et blanditia aversus fuit; et in hoc maxime gloriari videbatur, quod libere et aspere reprehenderet, quæ reprehensione digna esse sibi viderentur. Ipse tamen et objurgari, et moneri moleste ferebat; et si qua offensusculla facta esset animi sui, vix ignoscebat. Hoc quoque in amicitia peccavit, quod esset suspiciosus, et facile existimaret aliquid ab amico esse violatum. Primo aspectu tristis et severus erat; post autem ad comitatem facilitatemque proclivis esse videbatur; et in congressionibus familiarium hilaritati quoque interdum indulgebat. De ejus in Deum pietate dubito quemadmodum exponam. Profecto, si ejus scripta dictaque expendere volumus, præclara omnia atque egregia illum de religione sensisse fateri oportet. Nihilo tamen minus in hoc gravissime accusatus est a multis, sive suspicionibus sive conjecturis, sive quod pro-

habilius est, malevolentia. Extremo quo ægrotavit morbo bis peccata sua, quod ad defensionem illius plurimum pertinet, Sacerdoti aperuit. Sacro quoque omnibus ferme diebus interesse consueverat. Tanta industria fuit, ut eum se perdidisse diem arbitraretur, quo non ad duodecim, aut saltem ad decem horas studiis suis vacasset. Quare haud est mirandum, si tantam magnarum rerum, atque artium scientiam est consecutus, ut æqui et intelligentes iudices nescire se faterentur, an urbs Roma, nullo non tempore eruditissimis hominibus, liberalissimisque studiis affluens, Gravinæ ætate parem illius habuerit ullum. Neque, cum optime ille sciret, contempsit artem faciendæ et poliendæ Latinæ orationis. Latinam enim linguam præsertim amavit, eaque in primis usus est, quod Itala locupletiores esse dicebat, et quod ex ea majorem gloriæ fructum putabat se percipere posse, quia Latina leguntur in omnibus fere gentibus. Non multa igitur scripsit Italice, et hæc minime ornavit colore illo, in quo Etruscæ urbanitatis, et dulcis perspicuique sermonis imaginem possis agnoscere. Etsi autem statuam

bene scripsisse Latine Gravinam, non ausim tamen cum nonnullis affirmare, fuisse illum et politissimum et perfectum scriptorem. Videtur enim mihi deesse ejus scriptis festivum quoddam, et solutum, et affluens orationis genus; nec semper hausit ille ex aureæ ætatis scriptoribus verba, dicendique modos; quod ad perfecte Latine scribendum maxime conducere nemo inficias iverit. Statura fuit procera, corpore gracili, ore macilento, et pallido, lataque fronte: oculos habuit cæsius, et distortos, tempora concava, nasum acutum: sed quæ natura dedit corporis vitia homo philosophus contempsit, cum nullam aliam quæreret laudem præter solidam, veramque illam, quæ ex animi ingeniique bonis colligitur.

OPERA EDITA.

OMNIUM copiosissima editio operum Jani Vincentii Gravinæ est illa, quam Neapoli curavit Joannes Antonius Sergius an. 1756, et 1758. Hæc distinguitur tria in volumina in 4. quorum in primo continentur,

In I.

ORIGINUM *Juris Civilis libri tres.*

In II.

DE ROMANO IMPERIO *liber singularis.*

SPECIMEN *prisci Juris.*

ORATIO *pro Romanis legibus ad magnum Moschorum regem.*

———— *de Juris prudentia ad suos Juris Civilis Auditores.*

———— *de Canone interiori ad suos Juris Pontificii Auditores.*

———— *de recta in Jure disputandi ratione.*

———— *de repetundis fontibus doctrinarum.*

———— *de instauratione studiorum ad Clementem XI. P. M.*

———— *in auspicatione studiorum de sapientia universa.*

———— *pro Legibus Arcadum.*

LEGES ARCADUM.

DE LINGUA LATINA *Dialogus ad Emanuelem Martinum.*

———— *DE CONVERSIONE DOCTRINARUM ad J. Gabrielem Reginerium.*

DE CONTEMPTU mortis *ad Franciscum Pignatellum Tarentinum Archiepiscopum.*

liv JANI VINCENTII GRAVINÆ

DE LUCTU *minuendo ad Trojanum Mirobal-
lum.*

HYDRA MYSTICA, *sive de corrupta morali
doctrina Dialogus.*

ACTA CONSISTORIALIA *creationis Cardinalium
institutæ a Clem. IX. P. M. diebus 17 Maii,
et 7 Junii, An. Sal. 1706.*

DE FOEDERE PIETATIS ET DOCTRINÆ
oratio ad suos Gratianei Decreti auditores.

DE DISCIPLINA POETARUM [*sive DE POESI*]
ad Scipionem Maffeiū Marchionem.

IAMBI *ad Paullum Doriam; et quædam Dedi-
cationes.*

RECEPTIORIS JURIS *Specimen.*

ENCYCLICA EPISTOLA *nomine Cardinalis
Francisci Pignatelli, cum Neapolis Archiep.
esset renunciatus.*

TESTAMENTUM *Gravinæ.*

INSTITUT. *Juris Civilis receptigris libri qua-
tuor.*

DISSERTATIO *de censura Romanorum.*

INSTITUTIONUM *Juris Pontificii libri tres.*

In III.

UNA LETTERA DEL SERGIO *in cui dà giu-
dizio di ciascun'opera del Gravina, dopo
d'aver premesse alcune notizie della di lui
vita.*

DI GIOVANNE VINCENZO GRAVINA *della*
Ragion Poetica libri due *a Madama Col-*
bert Principessa di Carpegna.

DELLA TRAGEDIA *libro uno* al Principe Eu-
 genio di Savoia.

DI GIO: VINCENZO GRAVINA *Tragedie*
 cinque, cioè,

——— *Il Palamede.*

——— *L'Andromeda.*

——— *L'Appio Claudio.*

——— *Il Papiniano.*

——— *Il Servio Tullio.*

DELL' ANTICHE FAVOLE *Discorso* al Card.
 Boncompagni.

REGOLAMENTO *degli studj di nobile e valorosa*
Donna all' Eccellentissima Signora Principessa
Santacroce.

RAGIONAM. *sopra l'Endimione componimento*
Dramatico di Alessandro Guidi.

DELLA DIVISIONE D'ARCADIA *al Signor*
Marchese Maffei.

EGLOGHE TRE.

EPISTOLÆ LATINÆ *Familiares V.*

FINIS VITÆ

JANI VINCENTII GRAVINÆ.

AU

A

nun

tium

a

nem

et L

de I

Univ

Conv

nem,

O R A T I O
I N
AUSPICATIONE STUDIORUM,
D E
SAPIENTIA UNIVERSA.

ANIMADVERTI sæpenumero e tanta multitudine hominum, quanta indies ad bonarum artium studia confluit, paucos quidem

^a Harum Orationum et Opusculorum ordinem institui diversum ab editionibus Leidensi et Lipsiensibus; quibus primo habetur Oratio de *Instauratione Studiorum*; deinde de *Sapientia Universa*; tertio de *Lingua Latina*; denique de *Conversione Doctrinarum*. Mutavi autem ordinem, ut opinor, et rerum rationi convenienter,

A

redire voti sui compotes: ceteros vero aut rudiores discedere, quam venerunt; aut quo magis ingenio aliquando, et facundia pollent, eo abduci a veritate longius, et in doctrinarum judiciis turpius aberrare, prop-

et consilio ipsius etiam GRAVINÆ, (vide p. 5, 6.) quod quidem de prima oratione una dictum nemo non videbit latius patere. Oratione enim, quæ prima est hac nostra editione, præbetur *Universæ Sapientiæ Conspectus* præsertim apud veteres; secundo paulo fusius exponitur *Præcipuarum ejus partium, et bonarum literarum recentioribus sæculis Conversio*; tertia, *Emendatio doctrinarum, et studiorum ratio*: quarta, *Recta Latinæ linguæ discendæ ratio*, et originum ejus brevis expositio. Denique vero addidi elegantissimam GRAVINÆ Epistolam ad MAFFEIUM de *Poesi*, ejusque diversis conditionibus ac formis, quemadmodum profectæ sint ab ipsis diversarum ætatum atque populorum moribus et ingeniis: quæ epistola editionibus abest Latinorum operum GRAVINÆ. Eam autem recepi ex editione Veneta (1731) librorum della

terea quod rerum, et verborum non tam vim, et delectum didicere, quam copiam: diuque subtiliter magis excogitando, quam solide; atque abunde potius, quam apposite differendo, neglecto veri falsique discrimine, non

Tragedia, et della Ragione Poetica, quibus media interponitur. Cæterum prima oratione quæ traduntur de Philosophiæ ortu et incrementis, etsi pleraque incerta sunt, ut ex antiquitatis summa tenebris petita; illa tamen non ignorasse, interest juniorum, quorum gratia hæc opuscula GRAVINÆ denuo sunt edita: nec pigebit ea legisse dilucide et eleganter exposita. Ne dicam ea bene compensata esse observationibus, quæ sequuntur de Philosophiæ vi ad morum simplicitatem, ad candorem orationis, ad Juris prudentiam, ad Patrum Theologiam, et ad veritatem Christianæ religionis: de renatis literis, et egregiis viris qui literas instaurarunt: de Artis Criticæ efficacia ad universa bonarum literarum studia: et de sæculorum descriptione ex ratione doctrinarum, quæ suæ ætate dominabantur.

aliud nisi acute somniare, atque erudita deliria in medium proferre consueverunt: ut longe præstiterit, nullas omnino delibasse literas, quam tanto labore, et sumtu invenisse artem torquendi alios, et irretiendi sui ipsius. Ego mehercule sanæ mentis rusticum præ conturbatis hujuscemodi studioforum^a ingeniis mecum colloquentem optarem. Prius enim hic acceperit vera quam ab illis adducto notionum ordine falsa discussero. Unde nam autem intemperies ista mentium: nisi quia plerique antea discunt, quam consuluerunt, quid, quo tempore, aut unde sit addiscendum? Quod plurimum refert ad cultum ingenii, regimenque studiorum. Quam ob causam recte constitutum est a maioribus nostris, ut singularum scholarum exordia generalis oratio ad cursum studiorum diri-

^a Aliæ Edit. *studiorum*.

gendum antecedit, quæ nunc ad literarum laudem, et ad cohortationem juventutis fere suscipitur, non tam utiliter, quam jucunde: siquidem literarum in omni genere laudem diuturni temporis auctoritas evulgavit, et juventutis animos ad labores Serenissimi Principis nostri erga literas effusa beneficentia cohortatur: ut studiosis non aliud ab oratione nostra sit appetendum, quam lux prævia, in ipso vestibulo doctrinarum explicationem singularum præcurrens, velut aurora diem; quæ cupidæ juventuti, antequam res cognoscat singulas, faciem recludat, et sortem pandat universarum, ut, quod in cursu studiorum a doctissimis præceptoribus per singulos articulos expressum habebunt, a nobis in ipso initio delineatum, ac leviter adumbratum accipiant. Quam-

obrem ortum, et statum, inclinationemque doctrinarum, earumque instaurationem indicabimus; cumque usu veniet, duces et auctores magis idoneos efferemus, et, quæ obrepserint vitia, notabimus, ut norint juvenes quid, quosve sequi e scriptoribus debeant, et quæ declinare. Quod rectius fortasse mihi procedet, si studiosos, mecum in altum per ætates regionesque remotissimas ad capita fontesque doctrinarum avectos, ad nostra usque tempora jucunda sane animorum peregrinatione reduxero, quid utile, ac noxium ubique sit, brevi hac navigatione, ubi se occasio dederit, ostensurus.

HUMANA sapientia, ipsismet Græcis ultro fatentibus, originem ducit a barbaris. Barbari vero eam ab Hebræis acceperunt, quibus per Abra-

hamum primo, deinde per Mosen interpretem tradita fuerat a Deo. Quod e commissis inter se summis vetustæ doctrinæ capitibus, et ex priscorum Græciæ sapientum peregrinationibus comprobatur, ut Hebraicam tamen veritatem fabulosa Græcorum Theologia intertextam deprehendamus. Et vero si testes antiquitatis magis idoneos consuluerimus, præsto in primis nobis erit Megasthenes, qui apud Eusebium, et Clementem Alexandrinum ait, omnia, quæ veteres Græci de natura scripserunt, petita esse a Brachmanis apud Indos quos et Judæos appellat, eaque omnia inveniri apud barbaros, atque in India quidem apud Brachmanos, in Syria vero apud Judæos: quarum gentium Philosophiam omnium ponit antiquissimam. Unde apud Numerium Pythagoricum non alius est Plato, nisi Græcus Moses;

quia tam Plato, quam Pythagoras Græco sermone reddiderunt, quidquid ipsi a Brachmanis, Magis, Ægyptiis, et Judæis abstulerant. Nec Plato diffitetur multa cum sese, tum alios Græciæ sapientes, præcipue Solonem, a barbaris ad Græcos transtulisse, quæ post a Græcis reddita fuere meliora. Democritus vero, cujus fuit mirus ingenii, et doctrinæ candor, ac morum, octoginta annos procul a patria se Persas, Ægyptios, Indos, aliasque regiones remotissimas doctrinarum causa pererrasse scribit, non sine multorum ante se Græcorum exemplo, qui discendi cupiditate non tam peregrinationes susceperere, quam exilia.

Quales autem apud Græcos Poëtæ primum, postea Philosophi, et apud Romanos Pontifices et Jurisconsulti ducebantur: tales, longe ante-

quam Græci, ac Romani ad famam emergerent, apud Assyrios quidem et Medos fuere Chaldæi, apud Persas Magi, apud Indos atque Æthiopes Gymnosophistæ, apud Ægyptios vero ipsorum Sacerdotes. Quorum sapientia populorum agnatio erat, atque hereditaria, quia simul cum patrimonio a parentibus in liberos longa successione transmittebatur, eratque certis adscripta familiis, e quibus nunquam egrediebatur : ut artes atque scientiæ, non lucro, quo viti-antur omnia, sed, avita caritate posteris traditæ, perpetuo manerent incorruptæ. Unde longius multo doctrinarum integritas perseveravit apud barbaros, quam apud Græcos : quorum in Scholis recentioribus, fastu et jactantia redundantibus, doctrinæ ac literæ publice venum ibant.

IGITUR Chaldæi, exorſi a naturalibus cauſis, ad rerum futurarum prædictiones tendebant: motus enim aſtrorum, et mutationes, curſumque rerum cæleſtium per tria et quadringenta annorum millia uſque ad Alexandri ætatem notata ſe habere, atque collecta gloriabantur, inſigni errore ab opinione de mundi æternitate, quam ſibi perſuaſerant, oblato. Chaldæi autem, teſte Diodoro, fuerunt quædam ex Ægyptiorum ſacerdotum familiis, quæ una ſimul cum Ægyptiis coloniis a Belo, Neptuni et Lybiæ filio, in Babylonem deductis, eodem commigravit, fuitque a Belo in perpetuo ſacerdotio ibi locata, publicisque oneribus exempta, ut ejus poſteri divinarum et naturalium rerum ſtudiis, quam Orientales populi omnes Magiam vocabant, ex patrio inſtituto vacarent. Horum doctrinæ rivos ad

Perfas deduxit Magicæ apud eos disciplinæ princeps Zoroastres, sive Bactrianus is fuerit, sive Persa, cui scientiam Brachmanorum attexuit Histaspes Darii pater, qui simul cum illorum moribus, atque sacris ritibus eam acceperat in amœnissimis Brachmanorum secessibus, ubi se diu discendi causa condiderat. A qua institutione Persicæ Magorum fluxere familiæ Religioni, ac Philosophiæ perpetuo dicatæ. Horum doctrina, quæ Manichæorum errorem peperit, duorum principia ponebat, malorum unum, quem Arimanem, hoc est Diem, sive ut ego interpretor, materiam tanquam tenebras: aliud bonorum, quem Oromasdem appellabant, hoc est Jovem tanquam lucem: unde signis, et imaginibus Deorum pulsis, tantum solem et aquam, uti elementa rerum omnium, adorabant. Immorta-

les esse animas, easque recepto corpore ad æternam vitam redituras asseriebant.

INDORUM vero sapientes, nempe Brachmanes, et Sarmanæ, quos Græci ab nuditate corporis Gymnosophistas appellarunt, sacris etiam præerant, et eidem exercitio vacabant, moribus nempe rudiorum componendis futurisque prædicendis, vitæ frugalitate tanta, eoque contemptu rerum humanarum, ut Alexandro simul cum orbis terrarum domitore exercitu conspecto, statim honoris loco terram pedibus pulsare cœperint, ac Macedoni rem insolitam admiranti significarint verbis, tantum quemvis, etsi omnia subegerit, possidere, quantum pedibus obtineret, itaque ambitionem Regis tanta animi magnitudine perculsi præter opinionem eluserunt. Horum secta penetravit ad

Æthiopes, quos coloniam esse Indorum refert Jarchas Indus, et Nilus adolescens apud Philostratum.

SED omnium doctrinam populorum Sacerdotes Ægyptii sibi vindicabant, afferebantque regioni suæ, quam non modo matrem et nutricem universarum artium atque scientiarum, verum animantium etiam, atque ipsius humani generis parentem esse sibi persuadebant, ob aëris temperiem, et vim caloris atque soli fecunditatem, quod a Nilo pinguefactum non fruges modo sponte sua profert ad alimentum, et vitam, sed e proprio sinu animantia fundit, quæ nullo de femine orta putabantur, quia magna sæpe murium copia, pectore tenus formata, ceteris membris adhuc solo hærentibus, e luto coalescere videbantur. Colli-

gebant, etiam se primos esse mortalium ex eo, quod eorum regio artes et res ad vitam necessarias prima præbuiſſet. Sationem enim, et vinearum plantationem, et vini uſum, et omnem cultum agrorum, ibidem inventa gloriabantur ab Iſide, Græcis Cerere, quæ utilitatem, ac ſalubritatem herbarum oſtenderat; cujus vir, ac frater ſimul Oſiris, Græcis Bacchus, cum ingenti exercitu terrarum orbem, ad ultimos uſque Indos, atque Æthiopes percurrens, præter uxoris inventa Religionem etiam, et ſacra Deorum, atque morborum curationem, omnibus mortalibus in ea expeditione patefecit: rerum interim Ægyptiarum, quarum ipſe potiebatur, cura mandata Mercurio, qui Thebis regnavit *Αἰθῶ* Athotes nuncupatus, quo adminiſtro in ſuis beneficiis inventiſque proferendis Oſi-

ris utebatur. Mercurius autem, primus humani eloquii artifex, suam et Osiridis sapientiam consignavit literis, quarum fuit inventor. Unde *γραμματικός* appellatus, tanquam scribe Osiridis, atque in Deos Cabyros, hoc est magnos, relatus ab Ægyptiis; dictus quoque in Samothraces mysteriis Camillus, unde Tuscis Camillus: quo nomine a priscis Romanorum appellabantur ministri sacerdotum. Porro præter literas et Grammaticam, atque Rhetoricam artem protulit et Mercurius Astronomiam, et Geometriam, quam primi certe, atque præ ceteris excogitarunt, atque coluerunt Ægyptii, propter summam ejus artis necessitatem in discernendis, atque restituendis agrorum finibus, inundatione Nili conturbatis. Invenit idem et literas, quas Hieroglyphicas vocant, sive sym-

bolicas, quibus cum occultas causas et omnem rerum naturam condidisset, et in monstrosas figuras rerum elementa commutasset, Ægyptiæ peperit Religionis insaniam, traduxitque ignaram latentium sententiarum plebem ad eorum cultum animalium, ac specierum, quorum figuræ naturalium causarum arcana sapientibus reſerabant. Hinc ſapientia Ægyptiorum omnis in Religionem verſa erat, rerumque naturalium cognitio, vaſtra et ancipiti eorum Theologia continebatur: quam ſacerdotes una cum ſacris in templorum adytis aſſervabant. Mercurium hunc longe antiquiſſimum, qui primus vocatur, excepit multo poſt tempore, nempe quinquageſimo a diſceſſu Iſrælitarum anno, Mercurius ſecundus, qui prioris inventa, ab ſe fuſius explicata meliusque digeſta, ſimul cum ſa-

crorum ritibus contulit in uberiores libros, quos Sacerdotes curæ suæ traditos longo ordine, ac solenni ritu procedentes festis diebus circumferebant. Is etiam annum emendavit per dies ad Solis cursum numeratos, quinque intercalatis diebus, cum ante jam Ægyptii duodecim in menses annum tribuissent. Falso autem huic adscribitur liber ille sacris ex literis, et Platonis doctrina contextus, per Monachum fortasse aliquem otio nimis abundantem: fraude jam ab eruditissimis Criticorum detecta.

Hujus ex Mercurii libris, tanquam ex primo Sapientiæ fonte ad gentes omnes, et præcipue ad Græcos, bonæ artes et doctrinæ manarunt, postquam Phœnices assiduis navigationibus et mercimoniis maria patefecerunt, mo-

ribusque mutua populorum traiectione vicissim communicatis, cum rerum omnium, tum præcipue literarum aperuere commercia. Hinc prisca Græcorum Poësis, quæ prima Græcorum Theologia fuit, Ægyptiorum doctrina undique collucet,^a vafroque ingenio, atque arte pertexitur. Sicuti enim Ægyptiorum sapientia in Religionem tota concessit, ita et in Theologiam commigravit Græcorum omnis doctrina Poëtarum; qui artem vitæ atque humanitatis, in Ægypto acceptam, redeuntes reddebant quisque civibus suis, quos versibus ad honestatem ac Religionem instituebant; ut mirum non sit, si tota Græcorum Religio processit a Poëtis, quorum carminibus Ægyptii ritus et Historiæ in mysteria fabularum conversæ, vulgique admiratione stupidaque credulitate conse-

^a Aliæ edit. *afroque*.

cratæ, pro divinis vocibus atque oraculis accipiebantur. Talia fuerunt Amphionis carmina, et Orphei, qui Ægyptium sepeliendi morem vertit in inferorum pœnas et campos Elysios, Osiridisque sacra et Isidis hymnis suis in Bacchi et Cereris mysteria commutavit, attulitque in Græciam ex Ægypto statuarum usum. Talia fuerunt et Musæi opera et Lini, et Melampidis, et Dædali, et Lycurgi Spartani, et Olenii Lycii, qui Delios hymnos composuit, et Pamphi^a Atheniensis, et Thamyridis cum ipsis Musis arte musica contendentis, et Thymoætæ^b Bacchi res gestas Phrygia Poësi narrantis, et Philamonis, et Epimenidis Cretensis, et Aristæi, et Daphnidis Tiresiæ vatis filiæ, quæ versibus oracula collegit, quorum haud paucos Homerus in sua

^a Aliæ edit. *Paphii*. ^b Aliæ edit. *Thesmesis*.

fertur transtulisse Poëmata. In his describendus Asbolus^a Centaurus, Isatis, Drymon, Euclus Cyprius, Creophilus Samius, Pronapida Atheniensis, et Orœbantius Trœzenius, itemque Melifander, qui Lapitharum et Centauro-
rum pugnam cecinit, et primus Trojani belli scriptor Syagrus, et Dares Phrygius, et Helena Musæi Atheniensis filia, unde Poëmatis argumentum sumfisse Homerus traditur, et Phantasia, cujus Trojani belli librum et Ulyssis errationum^b in Memphitide depositum Homerus a Phanitide, scriba sacrorum, accepit, eorumque scribendo tenuit ordinem; et, ut Sibyllas taceam, Demodocus, Hesiodus, atque Homeri præceptor Phemius, et ipse

^a Aliæ edit. *Abolus, Centaurus, Isaris, Orimon, Eubulus Cyprius, Oricus Samius, Atheniensis Pronetida.*

^b Aliæ edit. *narrationem.*

tandem, qui omnes ante se Poëtas obruit, Homerus, a quo longa peregrinatione omnis omnium gentium sapientia ex universo terrarum orbe contracta fuit, atque in Iliadem suam et Odyssæam immortalis artificio traducta.

HORUM autem temporum sapientes ideo sententiam suam numeris et metro concludebant, ut, ea dicendi novitate supra vulgus in cœlum evecti, suis dictis divinam auctoritatem comparerent. Unde non ante soluta oratio inter Græcos fuit instituta, quam sapientia eorum promptior esse cœpit, atque vulgatio. Hinc priscis temporibus arte musica omnium notitia scientiarum continebatur; qui enim carminibus doctrinam complecteretur, idem ad erudiendos agrestes animos melodiam adhibebat, ut vulgi aures har-

monia demulſas alliceret; unde qui Muſicam calleret, idem erat et Poëta, ceteraſque ſcientias, et Theologiam præcipue profitebatur, cum Ægyptia doctrina res naturales a divinis minime divelleret, imo et naturales cauſas in Deorum nomina commutaret. Igitur mentem univerſam, et primam, initiumque rerum et motionum omnium verterunt in Jovis idolum, ignem in Vulcanum, terram in Berecynthiam, ſive matrem animantium, atque plantarum, et metallorum; quam ideo Græci adjectione ſyllabæ appellarunt *Διμυτρεα*: humiditatem in Oceanum, quem ipſi dicebant eſſe Nilum, aërem in Minervam, rebusque minoribus in minores Deos commutatis, tranſlatisque ſpeciebus omnibus naturalibus in humanas figuras, Deorum infinitatem pepererunt, et laborioſum ſane, atque operoſum in eos vulgi cultum inſtitue-

runt, totaque natura rerum cum fœtibus, qualitatibusque suis in religiosas imagines commigravit.

PUTABANT enim Ægyptii unam rerum omnium, eamque immensam, atque infinitam esse naturam, species, ac formas universas e suamet infinitate, ingenito et perenni motu, assiduaque sui circumvolutione proferentem, atque in mentis identidem et corporis universitatem perpetua singulorum animorum et corporum productione sese explicantem, tantum sui reddentem, quantum cujusque rei creatæ facultas ex ea immensitate decerperet, qualitatesque illas emittentem, quas exprimere posset nostrorum perceptio sensuum, qui suo cujusque modo atque ambitu rem immensam infinitamque terminant, eamque certis figuris atque

spatiis magno humanæ mentis errore circumscribunt. Quam doctrinam refert Homericus Ægyptiorum Proteus, qui varias ineundo formas e potestate sensuum elabitur, propterea quod nunquam sensibus, aut per ea, quæ sensibus obijciuntur, hanc naturam assequimur, nisi exutis imaginibus, quod multiforme apparet ac varium, ad unum et simplex mentis potestate revocemus. Eandem sententiam Poëtæ alii veteres, Græcique Philosophi fere omnes diversis dicendi generibus reddiderunt, iique magis explicite, qui Ægyptios propius attigerunt, ut in cujusque sectæ principibus, quamvis ætate regionibusque distinctis, ejusdem tamen sapientiæ origo, atque successio agnoscatur.

Ad hanc enim sententiam referuntur multa, quæ supersunt veterum tra-

ditione de Orphei Theologia, eodemque spectavit Linus, cum dixit, *omnia progigni ex uno, atque in unum resolvi*. Eodem flectit Anaxagoræ *homæomeria*, sive dissimilium in idem, et ejusdem in dissimilia transitus atque mutatio. Eodem respicit illud Anaximandri omnibus qualitatibus expers infinitum. Illuc recidunt ex effatis multa Pythagoræ, ab ipso quidem arcanis notis obsignata, reclusa vero paullatim a discipulis, præsertim a Pythagoreorum studiosissimo Platone, qui appellari non dedignabitur præco Pythagoricæ atque Eleaticæ doctrinæ, quæ omnia ponebat esse unum, idemque infinitum, immobile, immutabile, sibi simile, ac se ipso plenum, perinde ac Pythagoras, cui *μονας*, sive unum, fuit rerum omnium principium. Hinc mundi anima, sive infinita cogitatio infinitæ materiæ cognata, et animorum

atque corporum post unius rei dissolutionem in aliam speciem immigratio, quæ omnia Pythagoras ex Ægypto, post assidua sacerdotum colloquia, secum adduxit in Magnam Græciam, ad cujus doctrinæ fontem Græcia cuncta, et Italia diu convenit. Ad eandem etiam doctrinam tendebant Stoici, qui mundum ipsum esse Deum afferebant. Quid prima illa denique Aristotelis materia e Platone arrepta, jam Arabum et nostratium scholarum culpa ludibrio recentium Philosophorum objecta, quo pertinet nisi ad hunc Ægyptiorum Proteum, quem jure quis universæ Philosophiæ parentem appellaverit?

SANE si Aristotelem pudendis Arabum involucris exuerimus, Pythagoricam in Peripateticorum schola doctrinam introspeciemus, et Aristotelicam

primæ materiæ definitionem Timæo Locrensi, cujus adhuc de anima mundi liber extat, adjudicabimus. Neque Aristoteles ab ullo se in contemptum adductum queretur, nisi ab factione sua, quæ absurdis interpretationibus ei Arabum deliria non veretur adscribere. Sinenses vero, affines Indorum Ægyptiam doctrinam colentium, dogma hoc jamdiu apud alios populos intermortuum nunquam dimiserunt, ejusque sive auctorem, sive instauratorem Confucium divinis honoribus, et religioso cultu ad nostram ætatem continuato in cælum extulerunt, et adhuc, morem Ægyptiorum retinentes, naturales res atque causas in numina commutant; quæ Philosophi verbo tantum et imagine, plebs autem credula, et fraudis ignara, sensu etiam atque animo veneratur.

Hujus doctrinæ absurdæ sane, atque monstrosæ, quæ creatorem vertit in res creatas, fontem tamen invenimus purissimum, Hebraicam nempe veritatem, etsi corruptam, atque conturbatam a mentibus vera Religione destitutis. Initio enim profana Theologia et sacra sane conveniunt : etenim etiam profana introrsum spectata Deum non ponit nisi unum, eumque causam rerum et eventorum omnium : progressu tamen discedunt, et consequentiis immane quantum inter se pugnant, et discrepant. Unde autem labes hæc profanæ Theologiæ, unde discidium? nisi quod Hebræi, a Deo ipso supra mortalem conditionem creationis notitiam accipientes, et productionem ex nihilo addiscentes, res creatas a divinitate ipsa ejusque potentia, et opus ab auctore distinxerunt, et Deum pro

causa, non pro fundo et materia rerum habuerunt: at profani Theologi, creationem ex nihilo neque agnoscentes, neque omnino tolerantes, coacti fuerunt ex ipso Deo, tanquam ex earum vena, res creatas eruere, unde divinitatem ipsam speciebus distractam singulis in rerum universitatem transfuderunt. Hinc singulæ res divinitatis portiones evaserunt, quarum quæ magis excellerent, veluti Luna, Sol, Astra, Cælum, aut homines, sive sapientes, sive strenui, quasi plus Deum exprimerent, pro numinibus habebantur, quæ germana est et vera universæ superstitionis origo: quam D. Paullus ad Romanos his verbis indicavit: *quia, cum cognovissent Deum, non sicuti Deum glorificaverunt: et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum,*

et serpentium: Commutaverunt veritatem Dei in mendacium, et coluerunt et servierunt creaturæ potius quam creatori.

VERUM, crescente in diem sapientum numero, myſteria Poëtarum veluti cedentibus tenebris diluceſcere cœperunt, rerumque naturalium ſcientiæ reſciſſis involucris fabularum commigraverunt in Philoſophorum ſcholas, quarum principes Thales, a quo Ionica, et Pythagoras, a quo, modetiæ cauſa, ſapientis in Philoſophi nomine commutato, Philoſophia inſtituta fuit Italica, quæ gravitate ſententiarum, atque ſtudiorum triſtitia quadam, longe ſuperavit Ionicam, cauſarum quidem olim naturalium curioſam; ſed poſt a Socrate, adducta ſimul cum Dialectica doctrina de moribus, e ſilentio atque reſeſſu meditationum ad

factum atque tumultum contentionum evocatam. Ut non mirum, si postea Philosophia, quæ inveniendi simul, et judicandi, differendique artem tradebat, publice sub Rhetorices nomine imperavit in foro.

ETSI jam ante Poëtæ, atque Oratores privatim a Philosophis instituebantur. Diu enim fuerunt iidem orationis præceptores et vitæ, qualem se Phoenix a Peleo Achilli datum prædicat apud Homerum :

*Τοῦτοι καὶ με προειπε διδάσκειν καὶ ταδὲ πάντα,
Μυθῶν τε ῥητῆρ' εἶναι, περὶ κτερεῶ τε ἔργων.*

Pericles etiam, et forsan Sophocles consors studiorum illius, et Euripides ab Anaxagoræ disciplina fluxerunt. Æschylus, et Pindarus emicant undique Pythagoricæ Philosophiæ luminibus. Socratica schola non minor Phi-

lophiæ, quam eloquentiæ fuit exercitatio: quæ, præter Platonem, Xenophontem, Phædrum, Agathonem, edidit Alcibiadem Atheniensis fori turbinem. Ipse tandem Atticæ princeps eloquentiæ Demosthenes, teste Cicerone, non modo Platoniciæ doctrinæ studiosus fuit, sed ipsius Platonis auditor. Quamobrem cœpere Philosophi non modo scientiarum, sed etiam oratoriæ artis, aperire scholas, quod post Isocratem æmulatione illius fecit Aristoteles: qui ut rerum et verborum copiam discipulis præberet, disputationes in utramque partem instituit: unde nullus, Ciceronis iudicio, fuit antiquis temporibus eloquentiæ fons uberior, atque purior, quam Peripatetica schola, nostris jam temporibus (en rerum vicem) unica foedioris barbariæ coluvies.

PARENS igitur cum artium omnium, tum eloquentiæ præcipua Philosophia fuit: etenim, ut ait Plato, scientiæ omnes miro consensu concentuque conveniunt, et quodam societatis vinculo colligantur; et, initiis causisque Philosophia duce perspectis, rerum omnium cognitio mire consequitur, ut appareat eorum stultitia Rhetorum, qui, vel auditores ad vulgarem Philosophiam mittentes, eos juxta secum somniare compellunt; vel prorsus Philosophiam a Rhetorica divellentes, a sententiis verba; velut corpus a mente, sejungunt; quasi possit quis recte dicere, nisi recte cogitare ac sapere didicerit, aut queat ullus absque rerum notitia res explicare, moribusque humanis, et affectionum causis, atque motibus ignoratis, animos hominum pertractare dicendo.

IGITUR quoad eloquentia hærebat Philosophiæ radicibus, et ad civilia negotia, publicosque atque privatos usus, magisque ad utilitatem, quam ad voluptatem conferebatur, nullos externos atque adventitios colores arcessivit, ingenua pulchritudine atque candore contenta nativo: nulla enim argutiarum cura subit, cum aut res familiaris vel sua, vel amicorum, aut caput, aut publica salus in discrimen venit, ipsaque ratio negotiorum, ususque rerum civilium a ludicris ad seria hominem abducit, unde in orationibus argumenta potius, et sententiarum pondus, quam artis fucus, atque verborum ornatus elucescit.

Quæ sanitas orationis, et nitor incorruptus omnium veterum fuit, non modo Græcorum usque ad Demetrium

Phalereum, qui primus aurium blanditias adamavit, sed priscorum quoque Romanorum; quos non modo civilia negotia, Reipublicæque assidua tractatio, sed acciti e Græcia Philosophi, morum doctrinam, et rerum causas edocebant. Quales inter ceteros egregii ætatis suæ Oratores fuerunt Cato, Lælius, Galba, Gracchus, Scævola, Lucius Crassus, M. Antonius, et Ciceronis ævo Servius Sulpicius, Cajsus Casar, Coelius, Curio, Licinius Calvus, et, ne percurram singulos, Ciceronis æmulus Hortensius, atque ipse Romanæ libertatis custos, et eloquentiæ Latinæ parens, Græciæque ipsius admiratio simul et invidia, Marcus Tullius, cujus morte Respublica et eloquentia Romana simul occubuit. Oppressa enim jamdiu a Romanis Græcia, et paullo post a Triumviris Romana

libertate, cum negotia non ratione publica, nec dicentis ingenio ducerentur, et procederent, sed unius auctoritate principis absolverentur, eloquentia suo privata munere in declamatorum scholas e foro decessit: Philosophia vero, in ingeniosum adulationis condimentum ab ambiosis principibus advocata, e solitudine migravit in regiam: orta-que dominatione unius, ad assentandum omnia convenerunt; ita ut eodem tempore garrere Philosophi cœperint, et oratores argutari. Ac sicuti soluta et metris alligata oratio pares virtutes Græcæ ac Romanæ libertatis tempore induerant; ita et vitia quoque eadem utraque sub unius dominatione contraxit.

DUM tamen Philosophia veritatis amorem amittebat, et eloquentia na-

tivum succum, et incorruptum nitorem cum fuco meretricio commutabat; e defluentibus harum viribus atque facultatibus crevit, adolevitque Jurisprudencia, quæ de Philosophia priscam sententiarum utilitatem, et e prisca eloquentia vim atque temperantiam Orationis arripuit. Eaque dici potest propria, et peculiaris Romanorum sapientia, et civilis atque operaria Philosophia, quæ vetustissimis temporibus e Pontificum collegio primum exoriens, et a Sempronio, Coruncano, Catone, Bruto, Quinto Mutio, Servio Sulpicio, Tuberone, Trebatio laudabiliter exulta, sola sub Principibus imperavit, studiisque refulsit doctissimorum ea ætate Jurisconsultorum, Scævola præcipue, Juliani, Papiniani, Ulpiani, Paulli, atque hisce similium; qui, Latinitate inclinata, germanum Latini eloquii can-

dorem, et Attici stili pudicitiam in constuprata eorum temporum eloquentia custodierunt: ita ut una Jurisconsultorum schola, in ea corruptione doctrinarum et artium, solidioris Philosophiæ fuerit, atque sanctioris eruditionis, et purioris eloquentiæ confugium.

VERUM, decresciente humana sapientia, manavit latius, affluxitque divina per Deum ipsum, dum inter mortales versaretur in salutem humani generis, ex Hebraicæ legis imaginibus evoluta. Quo de solo, Platonica doctrina irrigato atque subactō, veteris Ecclesiæ Patres Theologiam excitarunt. Siquidem CHRISTUS tumida eruditione modestæ simplicitati posthabita, dum ad rudem turbam oracula sua profunderet, sublimitatem sententiarum communi atque humili sermone deprime-

bat, paucisque dogmatibus expromtis, iisque privato nullius examini, sed fidei tantum ac pietati concreditis, operam suam et orationem ad mutuam caritatem animis imprimendam, divinumque amorem fuscitandum contulit, ut homines ad caduca dilapsos, et ab auctore suo devios, ad immortalia revocaret. Quam institutionem Apostoli suis in concionibus imitantes, nec tam causas et rationes divinarum præceptionum, quam utilitatem usumque tradentes, CHRISTI doctrinam, et præcepta patientiæ, non sublimitate ornatuque sermonis, sed vitæ sanctitate, atque invicta injuriarum tolerantia suadebant: quorum exemplo prisca Christianorum institutio magis in piorum operum assiduitate vertebatur, quam in multitudine præceptorum, longa-que dogmatum serie (desflagante cari-

tate) ab hæreticorum curiositate, atque temeritate parta: qui, dum Religionem argumentis Philosophorum lacerarent, Patres priscos coëgerunt Philosophiam, suscipienda religione jam dimissam, ad se revocare, ut profanas rationes, auctoritati divinæ minime obtemperantes, profano etiam acumine redarguerent; Ecclesiam vero compulerunt decreta sua singulis erroribus opponere: quibus decretis pro errorum numero multiplicatis, et in artem digestis, longisque disputationibus expositis, condita fuit antiqua Ecclesiæ Theologia, e divinis luminibus Platonico acumine profeminata.

Quo plures enim erumperent adversarii, eo doctiores, acrioresque vindices divina Providentia Ecclesiæ suæ mittebat, ut Christi divinitatem tue-

rentur, et vim gratiæ divinæ, quæ præcipue erant illa ætate capita diffensionum: ita ut per Sabellii, Samosateni, Manetis, Aarii, Eutychetis, Nestorii, Pelagii aliorumque furorem acceperit Ecclesia Origenem, Basilium, Nazianzenum, Niffenum, Athanasium, Cyrillum, Epiphanium, Chrysostomum, Hilarium, Ambrosium, et Christianorum eruditissimum Hieronymum, atque, ut alios præteream, Augustinum universæ divinæ sapientiæ promptuarium, ^a cujus mens ipsa D. Paulli spirat in scriptis. . . .

ATQUE hi quidem Ecclesiæ Patres ad Divum usque Bernardum (qui sæculo duodecimo non sanctitate modo, sed literis et eloquentia claruit, et gloria rerum gestarum) ad explica-

^a h. e. *cujus in scriptis mens ipsa*—

tionem divinæ doctrinæ, Platoniciæ Philosophiæ ministerio ^a utebantur, fufum et oratorium dicendi genus adhibentes, iis verborum flosculis, atque coloribus, quibus ætas illa in tanta latinitatis labe ducebatur. . . .

BERNARDUS vero cœlo receptus omnem fecum abstulit eloquentiam, remanfitque nobis hiulca illa, et exanguis, atque aspera Dialecticorum dictio, paullo ante obrepens ex Arabum doctrina; contra quam ille sanctorum ante se Patrum auctoritatem appellans, ingenti spiritu, atque totis viribus connixus, totius antiquitatis testimonia convocaverat: dum Petrum Abailardum oppugnaret, et Gilbertum Porretanum, qui primi pervagatam illa ætate Arabum scholarum Philosophiam ad sacras literas traduxe-

^a Aliæ edit. *utabatur*.

runt : quique cum ob eam causam se
atque suos novis erroribus, sive dicen-
di generibus veteri Ecclesiæ inauditis,
implicuissent, ingentia perplexarum
quæstionum volumina pepererunt.
Unde tum Platonici doctores idem
bellum contra scholasticos gerebant,
quod ætate nostra scholastici adversus
Platoniciæ doctrinæ instauratores com-
moverunt. Ea ætate Petrus Lombar-
dus, ut Christi Religionem e disputa-
tionibus, quibus pene mergebatur,
erueret, celeberrimum illum edidit
sententiarum codicem, in quem vete-
rum Patrum decreta, et definitiones
retulit, ut scholasticarum disputatio-
num ambages, ea falce recideret, sa-
cramque doctrinam ex eo tumultu
ereptam quieti redderet, atque can-
dori suo. Cujus institutum viri sanc-
tissimi, et in primis D. Thomas in

fuis commentariis religioſe coluit: ceteri vero, at præcipue recentiores (ut jacta ſemel ſemina, quamvis opprimantur, tempore tamen uſque pullulant) cum ad earum ſententiarum ſtudioſum, indolem ac materiem afferrent inquietam, ſcholarum ſentes ac ſpinas affidue ibi ſerentes, longe pluribus ac moleſtioribus quæſtionum nexibus præclarum illud volumen circumdederunt, ut, quod ſcholæſticis diſſenſionibus componendis editum fuerat, præter auctoris opinionem, diſputationum omnium caput et radix evaſerit. . .

EODEM tempore poſt diuturnam oblivionem rediit in lucem Jus civile, atque a Gratiano jus Eccleſiaſticum, variis voluminibus diſſipatum, breviori codice collectum fuit, atque di-

gestum, quod ejus ævi Pontifices ex intima Jurisprudencia prodeuntes aluerunt exemplis, elementisque juris civilis. Verum quia tum eadem Arabum doctrina ubique serpebat, invasit etiam interpretes juris nostri; qui commentariis acutissimis ingentem quidem Jurisprudentiæ lucem excitarunt, at perplexis anxiisque distinctionibus importunaque sæpe subtilitate, atque tritura scholastica, crucem posteritati reliquerunt. Omnis igitur eorum temporum scientia ex Arabum sæce, atque omnis eruditio e scholis Jurisconsultorum, turbatis utrisque fontibus, ducebatur.

SIQUIDEM, ut omnia mutando ab origine sua prorsus aberrant, atque superstitiosis translationibus sæpe graviora dicta extenuantur, simpliciora

vero in myſteria tranſeunt ; Ariſtoteles ex Arabo in Latinum, Græci ſermonis ignoratione, converſus, verbisque magis quam ſenſibus redditus, oblitus prope fui, atque a ſe deficiens, monſtra peperit ſententiarum ; Romana vero antiquitas ſparſa in libris juris cùm nullo iudicio, nulloque diſcrimine temporum ab interpretibus, inquinata loquentibus, colligeretur ; ſumma ætatum atque rerum perturbatione, ſomniis atque deliriis involvabatur : donec everſo Græcorum imperio, eorum eruditio ſimul cum Romana, quæ in Conſtantinopolitanis jurisprudentiæ ſcholis nunquam intermiſſis infederat, et germana mens Ariſtotelis, a Trapezuntio potiffimum et Gaza Latine reddita, itemque Platonica Philoſophia, Beſſarionis auctoritate propagata, cum ſapientiſſimis

Græcorum commearunt in Italiam: ubi tum priscam Latinitatem fuscitabat Poggius, Guarinus, Leonardus Aretinus, Philelphus; elegantiam vero sermonis, et artem atque delectum verborum, studiaque illa, quibus extincta jam nunc iterum in publicis Italiæ scholis Ciceroniana dictio refulruit, magna contentione revocabat Romanus homo, Romanique reparator fori Laurentius Valla; qui non solum fucatam e germana Latinitate, sed veros ab adulterinis veterum scriptis discrevit, crebrasque in omni genere veterum interpolatorum fraudes primus olfecit, primasque criticæ artis favillas excivit; quæ initio quidem versabatur in verbis, postea vero, ad res mira felicitate progrediens, literarum atque ætatum omnium imaginem referavit, et ex ignoratis diu monu-

mentis priscam sapientiam feliciter exclusit. Unde post Vallam exorsi ab origine discrimineque verborum Politianus, Parrhasius, Merula, Budæus, Agricola, veteris memoriæ instaurationes priscorumque operum, atque totius ævi iudices vindicesque pepere-
runt; quales, præter Cujacium Gal-
lum, et Italos alios, in antiquitate Romana, fuere præ ceteris Panvinus, Sigonius, Manutius, Lipsius, in Hebraica et Phœnicia Bochartus, Boxhornius, in Græca Salmasius, Casaubonus, Henricus Stephanus, in Ecclesiastica e nostratibus in primis Petavius, Sirmondus, in vetustate universa lux temporum omnium, et perennis veterum vita Josephus Scaliger. E quorum operibus ingens illa librorum, sacra et profana historia emendantium, copia ætate nostræ pro-

feminatur, inveterata jamdiu corrigendi libertate, quæ, ab optimis quidem orta initiis, nunc, proh nefas! ad eam processit audaciam, ut ne sacrorum quidem librorum auctoritati pepercerit. Itaque ars critica, quæ discrimen erat veritatis, et temporum, atque falx errorum, nunc seditionum literarum fomes, ac turbo ingeniorum evasit.

AT Philosophia, ex Aristotelica servitute manumissa, scientiam initio per Teleium potissimum, et Patricium Ficinum in Platone aliisque Græcis Philosophis venabatur: jam pridem vero a Bacone, Gassendo, Galilæo, Cartesio ex humanæ mentis angustiis ad rerum universitatem traducta, causarum veritatem hausit ex ipsa natura.

Hoc autem omne doctrinarum factum, atque vicissitudo, sumto initio a doctrina Græcorum, per quos scientias accepimus, in septem tribui, conferri-que potest ætates, quas memoriæ atque ordinis causa appellationibus notabimus ea ex doctrina ductis, quæ sua tempestate dominabatur. Itaque ab

- Orpheo ad Pythagoram sæculum perducimus Poëticum: a Pythagora us-
- que ad Alexandrum, Philosophicum: ab Alexandro ad Augustum, Oratorium: ab Augusto usque ad Constanti-
- num sæculum Juridicum: a Constantino ad D. Bernardum, Theologicum: a D. Bernardo ad Leonem X. Scholasticum: a Leone X. ad nostra usque tempora sæculum Physicum simul, et
- Criticum: ut intelligamus, naturam una et antiquitatem ætate hac nostra patere. . .

SIQUIDEM per Physicam (initio quidem in Italia renascentem, nunc autem calamitate nostra, quos adhuc scholasticorum servitus premit, et exterarum nationum felicitate in transalpinis regionibus triumphantem, ac mortalium beneficio nova in dies inventa proferentem) germanas rerum causas eruimus, et in cælum non cogitatione modo, sed etiam sensibus ascendimus; ita ut motus astrorum atque magnitudinem, divinæque Providentiæ ordinem, quantum homini licet, proxime contemplemur. Per Physicam nos mentem nostram irretitam ignorantia retexuimus, et corpus a periculis liberavimus: cognitis enim veris ægritudinum causis, tumultus animi facile sedamus: veneficas autem a corpore manus arcemus, detectis Arabæ

medicinæ maleficiis per Neapolitanum^a Philosophum eximium, qui primus docuit, Medicorum eum esse optimum, qui minus utitur arte sua. Itaque ignorantia, quantumvis domina rerum humanarum, nunquam tamen majores, quam hoc sæculo, pœnas dedit, cum non modo jucunda verarum causarum cognitione, divinæque providentiæ sublimi contemplatione privetur, sed tortoribus animorum et corporum miserrime subjiciatur. . .

ARS vero critica, rudis apud veteres præ nostra et imbecillis, jam sublato barbariæ velo, germanaque veterum codicum lectione restituta, omnium ætatum doctrinas et artes protraxit ad nostrorum temporum lucem.

^a Consentinum illum TELESIIUM, de quo supra p. 49. et plenius infra p. 65.

Hæc etenim nobis Poëtarum sapien-
tiam, et veras Philosophorum senten-
tias recta explicatione verborum pate-
fecit: hæc veteris Ecclesiæ disciplinam
retulit: hæc Patrum Theologiam:
hæc denique simul cum Romanis mo-
ribus Romanam Jurisprudentiam repa-
ravit.

QUÆ cum apud externos floureret,
Romanæ tamen, in ipsius nempe sinu
matris, turpiter languescebat, publi-
camque lucem vitabunda e privatarum
scholarum latebris, non juris doctrinam,
sed pestem judiciorum in forum evo-
mebat, iis ad lites tractandas emissis,
qui vix semestri studiorum spatium
emenfi, toto foro volitantes, jus civile
nostrum, heu qua fronte! apud doc-
tissimos magistratus, et iudices profite-
bantur. Verum sapientiæ universæ

cum humanæ, cum divinæ instaurator Innocentius XII. hanc maximam tribunalium et judiciorum labem simul cum ceteris corruptæ disciplinæ vitiis eluit: ut non modo magnificis ædibus, sed, quod pluris refert, sanctiori ac meliori doctrina Justitiæ perpetuam sedem extrueret, emendata per studiorum rectam institutionem radice ipsa Justitiæ, ipsoque boni et æqui fonte purgato. Quod consilium divinitus a Sanctissimo Pontifice susceptum, Eminentissimi Quæstoris Johannis Baptistæ Spinulæ Cardinalis sapientia, effusaque beneficentia, summis infimisque plaudentibus, inopinato explicavit. Dixi.

Habita Romæ XIV. Kal. Novemb.

MDCC.

D E
CONVERSIONE DOCTRINARUM.

A D
J. GABRIELEM REGINERIUM.^a

INSTITUENTIBUS nobis, Regineri doctissime, de re literaria disputare, ac tecum una scientiarum statum percurrentibus, sæpe in sermonem injicere soles, ac mirari et (quæ tua humanitas est) dolere simul labantem Italiæ doctrinam, ac prope jacentem: Cum ea regio, in qua splendor et ele-

^a Familiarem et GRAVINÆ et EMANUELIS etiam MARTINI, cujus ad REGINERIUM scripta extat Epistola (in libro primo MARTINI Epistolarum a MAIANSIO editarum) cum alterius responso.

gantia florentibus Romanorum opibus nata est, et multis post sæculis, quamvis convulso jam imperio, restituta, nunc non modo videatur hujus laudis præsidio spoliata, sed in summam bonarum artium ignorationem pene demersa. Qui sane status cum pluribus nationibus lugendus sit; quippe quibus lege tam bene vivendi, quam recte sentiendi, ac ipsa propemodum humanitas ab Italia primum affulserit; tum maxime nobis est perpetuo deplorandus, quibus post ereptum imperium armis partum unus supererat doctrinæ splendor et eloquentia: qua si non corporibus, at animis tamen hominum imperabamus. Nam etsi post imperium in Græciam asportatum, et Italiam barbarorum armis divexatam, Itali ab omni cultiori scientia, et sermonis ac morum elegantia relictæ fuerint; emer-

ferat tamen quatuor fere abhinc sæcu-
 lis prisca dignitas, auctore potissimum
 ac vindice Francisco Petrarcha, homine,
 supra quam tempora ferebant, erudito
 atque diserto, qui bonarum artium in-
 stitutionem, Italia jam abactam atque
 depulsam, a veteribus fontibus arces-
 sit, bonaque studia longo jam tem-
 pore intermissa revocavit. Is enim ve-
 teres oratores atque poëtas, unde fue-
 rant barbarie dejecti, restituit, et elo-
 quentiam reduxit jam diu exfulantem.
 Ejus exemplo (ut hominum ingenia,
 statim atque favilla inciderit, exardescunt)
 affectum jam opus egregie fuit
 a nostris pro re nata continuatum, at-
 que adeo confectum: eoque melius
 omnia processerunt, quod ad cultum
 latinæ studium Græcarum litera-
 rum, quod caput est omnis eruditionis,
 accessit. Postquam enim Græcia in

barbarorum potestatem redacta est, ea vastitas pervasit florentissimas olim orbis universi regiones, ut coacti fuerint homines eruditi, qui id temporis erant, conspiratione animorum facta, patrios lares cum peregrino solo commutare, avectaque secum Græcorum doctrina, in Italiam, velut in aram, confugere. Quæ calamitas quantum detraxit Græciæ dignitatis, tantum adjecit Italiæ, fluentibus ad nos optimis artibus, quas ferox et asperum barbarorum ingenium crudeliter misereque vexabat. Itaque Græcia semel atque iterum scientiarum lucem attulit Italiæ. Quas enim artes olim Romani Græciam occupantes per se sumserant, deinde amiserant, easdem in Italiam fuga compulsas recuperavimus per Emmanuelem potissimum Chrysoloram, Bessarionem Trapezuntium, Gazam, Ar-

gyropulum, Chalchondylam, Lasca-rem. A quibus Græcis literis eruditi Leonardus Aretinus, Philelphus, Guarinus, Poggius, et per totam Italiam scholæ Græcarum literarum fuerunt institutæ, ut inter hos demum Laurentius exstiterit Valla, qui felicius expectatione omnium operam eloquentiæ navavit, et, post extinctam latinitatem, tum ipse princeps est in Latina urbe Latine locutus, tum latine dicere alios docuit. Hærentem enim adhuc barbariem insolentiamque verborum, clam in aliorum scriptis incubantem, unus Valla detexit, et, cum ex eo multum offensionis haberet, non sine capitis periculo profligavit. Quo tempore literis jam latus attollentibus dexteram porrexerat Nicolaus V. summorum Pontificum de scientiis optime meritis, qui, ut opus procederet, non solum

doctis viris opes et alimenta suggerebat, sed veterum libris ingenti pecunia reparatis, ac toto orbe diligenter exquisitis, convalescentes doctrinarum radices confirmabat. His ducibus humaniores literæ universam Italiam pervagatæ trajecerunt Alpes, unoque tempore non ex Italia modo, sed e remotissimis quoque regionibus priscum Græcorum et Latinorum ingenium eluxit. Consentia namque dedit Janum Parrhasium, vel cum doctissimis veterum ingenii subtilitate, interpretandi facilitate, proprietate loquendi, et antiquitatis notitia comparandum; et Pomponium Lætum, verusti moris atque elegantiae vindicem. Etruria Politianum ingenio amœnissimo, non solum vertendis veteribus, et illustrandis, sed imitandis iisdem et exprimendis alligata et soluta oratione tum pa-

trio, tum Latino sermone felicissimum : Petrum Victorium, et, ut alios præteream, Acciajolum, summo genere atque insigni doctrina virum. Venetiæ vero Hermolaum Barbarum, eruditione atque eloquentia præstantissimum. Quos exceperunt Erasmus, Reuchlinus, Budæus, Morus; quorum alter Belgium, alter Germaniam, alter Galliam, postremus Britanniam, Græcis et Latinis copiis locupletavit. Porro cum hi, horumque similes, illustrandæ antiquitati operam darent, existere in Italia Bembus, Sadoletus, Bartholomæus Riccius, Jovius, Julius Camillus, Majoragius, Navagerius, Sigonius, Paullus Manutius : in Germania Longolius, in Gallia Muretus, aliique complures, qui præ ceteris studiis Latinam eloquentiam complexi sunt, ac Ciceronis in dicendo divinita-

tem ita suspexerunt, ut ei se totos dederint, ac in eorum ore temporibus alienissimis non modo germana et nativa latinitas, sed vox etiam Tulliana resonarit. Poëtarum autem veterum splendor, vis, ubertas, et artificium in nostris hominibus ita revixit, ut secundum Virgilium, Catullum, Horatium, eosque omnes, qui aurea, quam vocant, ætate concluduntur, collocandi merito sint Sannazarius, Capycius, Rota, Fracastorius, Cotta, Vida, Antonius Telesius, et ejus civis Martyranus, Navagerius, Castalio, Flaminius, Pontanus, ipsomet Scioppio, homine Germano, suadente, vel certe non repugante. Hispanias, ne singulos attingam, e tenebris eripuerunt hi celeberrimi literarum restitutores, Nebrissenis scilicet, Pincianus, Ludovicus Vives, vir in judicando acutissimus, ac in di-

cendo elegantissimus, et Franciscus Sanctius grammaticorum cum novorum tum veterum princeps, quippe rationibus tam simplicibus grammaticos nexus explicavit, ut observationum et regularum infinitatem summa cum utilitate reciderit, loquendique usum, et collocationem partium (quam Græci συνταξιν appellant) ad tam vera et certa initia revocaverit, ut grammaticam tractans, summum se Philosophum præstiterit, et, cum varietate lectionis concesserit nemini, scientia vicerit cunctos. Utinam compendiarum viam, quam ille patefecit adolescentibus, præceptorum avaritia non intercluderet. Verum eloquentiæ Latinæ, cujus primas meo iudicio fert Italia, Gallia vestra multiplici eruditione, abstrusaque vetustatis universæ notitia, et infinita linguarum cognitione re-

spondet. Ut enim Lambinum mittam, Turnebum, Ramum, Petrum Fabrum, Petitem, aliosque complures, quorum memoria me fugerit; in unius Josephi Scaligeri magnum, uberrium, ac admirabile ingenium confluit, quicquid post homines natos mandatum est literis, quicquid est in obscurissima vetustate reconditum, quicquid illustrius in universarum gentium linguis confusum fuerit et dissipatum, ut tenebræ nobis summi viri doctrinam recolentibus oboriantur. Is adjungi sibi non indignabitur Casaubonum, Bochartum, Salmasium, quorum ingenia in te, Regineri doctissime, suboriri præsentio, et, quod magis mirer, ætate non confirmata, ita ut si, quod nunc parturis, aliquando parias, minus sit Gallia doctrinam illorum et acumen desideratura. Jurisprudentiam

autem Romæ natam et cultam, ac subinde nugarum mole ^bdepulsam, Nebriffensis, Budæus, Alciatus sublevavit: in lucem vero evocavit Connanus, Duarenus, Briffonius, Donellus, Baro, Revardus, Vinnius, Grotius, Antonius Faber, et, qui jus omnium et industriam circumscripsit, Cujacius, per quem simul cum veterum Jurisconsultorum scientia, Jureque Romanorum tum publico, tum privato, mens ipsa veteris reipublicæ reddita mortalibus fuit, et æternitati mandata. Cum admodum homines antiquitatis studio tenerentur, dum verba vestigarent, res ibi conclusasprehenderunt. Nam evolvenda vocabulorum significatione, scientiæ, veluti sublato velo, sensim eminebant, ita ut his vestigiis ad caput sapientiæ perventum sit. Ete-

^b f. *depulsa*.

nim ingenium hominum per varios
 eruditionis tractus tandem ad portum
 doctrinarum, nempe ad vetustiore
 et faniozem Philosophiam, longo cur-
 su fuit appulsum, ut post tot sæcula
 demum eruperit se Bernardinus Tele-
 sius Cosentinus, vir elegantioribus
 literis ornatissimus, qui primus a ve-
 terno resipuit, et vulgarem physicam,
 Diis iratis natam, pro viribus fugavit,
 ejecit, obtrivit: e cujus schola doc-
 tissimi per Italiam homines emissi sunt,
 inter quos Stelliola, Franciscus Mu-
 tus, Campanella, Severinus, qui cum
 Francisco Patricio Senensi, viro in
 confutandis erroribus acerrimo, ac
 omni eruditione cumulatissimo, suas
 junxere copias, et infesta signa præsti-
 giatoribus et fanaticis intulerunt. Ex-
 stat enim Francisci Muti pro Patricio
 defensio. Ac ex his unus Telesius
 de rerum universitate veterum Philo-

sophorum more differuit; ut eum jure Verulamius novorum hominum primum appellet. Cæteri magis ad alienum opus oppugnandum, quam ad suum instituendum valuerunt. Dum inter hos acerrime contenditur, ecce mirus tibi Philosophorum consensus atque concentus exoritur. Prodiit enim Nola Jordanus Brunus, Florentia Galilæus, e Britannia Verulamius, e Dania Copernicus, e Gallia Gassen-
 dus, ac denique Cartesius, cujus qui doctrina ducuntur, non tam hominis quam naturæ vocem arbitrantur. Verum sentio te spectantem, quorsum sim evasurus ac mirantem, cur huc sermo tam longe repetitus excurrerit, nempe ut intelligas, qualis meus dolor sit, cum non me fallat, quas olim partes egerimus in fabula; et tamen Italorum res huc videam adductas,

68 DE CONVERSIONE

ut, quorum scripta jam dudum exempla erant exteris nationibus, nunc, si pauca quædam excipias, jocus eadem sint et ludibria. Quæ tamen vitia, nisi velis iniquus esse judex, quod de te suspicari vix licet, non ingeniis, sed consuetudini potius assignaveris. Nuper enim malis avibus inter nos tam prava judicandi ratio penetravit, ut, si quis natura feratur ad eloquentiam sinceramque doctrinam, pessimorum librorum usu, ac pravo multitudinis judicio, ab opere recte instituto detorqueatur. Non enim scriptoribus, sed monstris, animi studiosorum obfidentur, ac non virtutibus orationis, sed infucatis vitiis rapiuntur : et si vitiosi libri defint, a novorum audacia conscribuntur stylo tam tumido, tam insulso, tam agresti, tam putido, ut cum ab eorum lectione quis abierit,

ad circum potius quam ad forum sit idoneus. Per fortunas quis ferre possit, Plautum, Terentium, Ciceronem ipsum, ab Apulejo, Sidonio, Aufonio, Marciano; Horatium a Juvenali et Persio; Virgilium, Catullum, Propertium, Tibullum, Ovidium, a Lucano, Statio, Claudiano, Martiali, Silio; Sallustium, Nepotem, Cæsarem, Livium, a Floro, Suetonio, et, homine suorum temporum barbarie dignissimo, Marcellino superatos? Et tamen æquo animo pateremur, si his limitibus furor iste contineretur. Sunt enim hi scriptores, si non pure ac Romane, docte tamen et erudite; immo nisi modum excessissent, magnifice, splendide, ac artificiose locuti. Sed quo stomachemur magis, partus suos putidissimos, abortus studiorum, et ingenii sui foetus immundissimos, in

veterum ac optimorum locum, Attici scilicet scriptores nostri subjiciunt; ita ut quivis sanus graviter exarserit, cum viderit leporem a scurrilitate, magniloquentiam a tumore, munditiam a fordibus, et nativum Romani oris sonum ab importuna peregrinitate fugatum. Cumque hoc æstu jactemur, utinam mature liceret emergere, ac, si non ad portum doctrinarum, quarum etiam adspectum nobis deliria novorum scriptorum eripuerunt, ad otium saltem atque ad umbram aliquando secedere. Implicant ^c annos nostros vulgares Grammatici nodis suis adeo tenaciter simul ac infeliciter, ut, cum totam pubertatem sub his tortoribus traduxerimus, scribentibus deinde nobis nihil tam familiare sit, quam solœcismus. E quibus laqueis cum evolaverimus, credasne nos in

^c f. *animos*.

naturalem libertatem receptum iri? imo tum in majores plagas incidimus, quum per tenebricosam illam Gothici moris sapientiam, procellam mentium, scopulum veritatis, ac errorum turbinem, circumagimur. Nam dum viam ad sapientiæ culmen affectamus, perpetua tum rerum, tum verborum, caligine mergimur. Quibus in studiis qui juventutem exercuerint, in certamen literarum prodeuntes (quod satis fidenter faciunt, ne dicam, arroganter) nusquam hærent, nullam difficultatem refugiunt, nil non attentant, nullum non continuo nodum explicant, atque ita feliciter, ut si de natura lucis et umbræ interrogentur, ipsi (vide quæso quam sint suaves!) cura sese statim expediant, et abunde sibi satisfaciunt, et aliis satisfecisse videri volunt, si

*lucem luciferam, umbram umbriferam
qualitatem esse responderint. Papæ!*

Thalem talento non emam Milesium.

Et tamen (pro Deum atque hominum fidem!) ex hac palæstra confestim in comitium advolant, sumtaque toga candida, præmium adeptæ sapientiæ petunt honores, et impetrant, atque ita impetrant, ut nobis humi jacentibus vix detur ad eorum culmen posse suspicere. Sic demum Italia bonarum quondam artium præsidium arx doctrinarum, fons elegantiae, nunc ampullis, ineptiis, et deliriis obruitur. Cumque hac pessima judicandi ratione plurimum honos et fama contineatur, si quæ vox unquam justî doloris erumpat, eorum auctoritate statim opprimitur, ita ut certorum hominum dignitas, universorum civium igno-

rantia confirmetur. Ergo cum omnes
honorum aditus vitiosa doctrina jam
obstruxerit, bonæ artes, quibus mer-
ces ab indoctis et improbis intercipi-
tur, alimento subducto, apud nos
languescunt et pereunt. Nam Princi-
pes, quorum sola benignitas artes alit,
plerumque gravioribus curis occupan-
tur: aut, si quando doctorum virorum
studio tenentur, eruere coguntur eo-
rum notitiam a suis, qui sæpe non
doctiorem hominem producant, sed
commodiorem, ita ut vilior aliquando
merx, publico sumtu comparata, bo-
nis Principibus inducatur. Et cum
optimi quique aliena diligentia conclu-
dantur, ideo sæpe contingit, ut sub
optimo Principe, optimis magistrati-
bus, inque innocentissima regia, eru-
diti quum petunt, non modo non ad-
mittantur, sed ne respiciantur quidem.

74 DE CONVERSIONE

Unde sub studio doctorum hominum Principe doctis tamen viris aliquando est iniquissime comparatum. Etenim tum quisque quo indoctior, eo audacior, perrumpit, et ad honores, doctis viris Principis voluntate paratos, per doctrinæ simulationem obrepit: docti vero, quos modestia ferme comitatur, ab audacissimis victi, repulsam ferunt, ac immotis oculis intueri coguntur honores ab impudentissimis et paratissimis sibi præreptos, et operosarum apum labores ab ignavissimis fucis absumptos. Eoque docti viri majorem injuriam sub bonis, quam sub malis Principibus accipiunt, quod spe destituito nihil tollitur, ad spem autem erecto, tanquam conscio juris sui, si denegatur, eripitur. Nam sub tyrannide cum jura fileant, et rerum potitur communis hostis bonorum, eruditi

dignitatis gradus a se putant alienos, unde vacant illi quidem honore, sed non carent. Legibus autem imperantibus, docti viri, et ad rempublicam gerendam idonei, si sibi honores manu affererent, jus suum experirentur, a quibus si per opes et gratiam arceantur, eadem afficiuntur injuria, quasi vi et armis a justa possessione deicerentur: cum humano divinoque jure magistratus et honores non opibus et gratia, sed virtutibus et literis discernantur. At, quod omnem spem literis adimit, temporibus corruptissimis, in quæ nos incidimus, virtus et doctrina non tam merita sunt, quam odium et molestia: cum potentiores et opulentiores, qui plerumque voluptatibus indulgent, ne tacite sua sibi desidia exprobretur, doctrinæ lucem, et sapientiæ faciem reformident. Quod si

privata unquam auctoritate barbariem insecteris, vitiaque doctrinarum invictis rationibus castiges, irritabis, ut ajunt, crabrones, ac scurras et poëtas, obstrepentes, inscitiamque suam rabie munientes, ac animi tumorem latratibus exonerantes, in te statim incitabis, quorum morsus, ut cimum, si ad animum non perveniant, cutem tamen exasperant. Quamvis enim summa laus doctorum hominum sit, ab improbis et sacrilegis vituperari, et quivis amaverit phormiones et thrasones habere censores; tamen ut impudentissimas calumnias contemseris, nauseam certe rusticæ scurrilitatis vitare vix possis; tum præsertim, cum videas ad horum inficetam et impuram dictionem tantam hominum turbam, seu potius armentorum greges, adhinire. Miremur, nos esse risum extraneis

et jocosum, cum sciamus quibus plausibus in urbe sublata sint (honorem præfabor) portentosa scurrarum et parasitorum flagitia, immanibus solœcismis et barbarismis, tanquam cœno et luto, diffluentia? quorum obscœnam dicacitatem et pueriles ineptias optimi, si Diis placet, doctrinarum in urbe censores, vel ipsis malorum carminum seu venenorum auctoribus inquinatiores, Juvenali et Persio (nam Horatium et Ciceronis ævum nihil morantur) non sine sanorum hominum stomacho prætulerunt, ac imaginem Romanensis eloquii studiosis et peregrinis omnibus esse voluerunt. Scitos arbitros! En ad quorum judicium gens togata recurrat! En a quibus aliena laus et dignitas pendeat! En qui pretium mercium nostrarum conficiant! En, Roma, ædiles tuos! En Varrones nostros et

78 DE CONVERSIONE

Nigidios, quibus non alia conditione proberis, quam si vitam impuram cum impura dictione conjunxeris! ^d Non verear, ne quicquam me fingere suspice-
ris; cum hujus improbitatis atque stu-
poris spectator ipsemet fueris, ac pro
tua doctrina et integritate reprehensor,
imo vero etiam exagitator, et hostis
acerrimus. Tu tamen de nostris inge-
niis ex horum stultitia, quæso, ne ju-
dices. Nam ut soli ubertatem admire-
ris in incultis agris ac prope desertis,
ubi doctrinarum radices negliguntur,

^d Toto hoc loco respicere videtur imprimis famosissimum libellum ficto nomine *Q. Sestiani Satyrarum* editum, quibus invehebatur auctor in optimos quosque viros honestissimasque fe-
minas; præcipue vero in GRAVINAM: quibus respondit EMANUEL MARTINUS tanta cum laude in *Satyromastyge* suo, eodem anno, sed paulo post scriptum hoc opusculum ad REGINE-
RIUM. De hac re autem dictum est in præsa-
tione.

(atque utinam non evellantur!) ingenia sponte sua pullulant, et, si pravam consuetudinem effugiant, aut mature animadvertant, per se mirabiliter enituntur et efflorescunt: ut, quod alicubi publica educatione atque cura commovetur et excitatur, apud nos dominascatur, et in magna rerum ac temporum difficultate privato cultu præstetur. Quamvis enim rerum fastigia vitiosa ratio teneat, recta se tamen privatim insinuavit, ac, si non eminet, saltem repit. Nam præter eos, quorum virtutes et literæ vel civilibus sacrisve muneribus, vel editis jam libris sunt insignes, quorum alii in Philosophia, vel Geometria, vel Medicina; alii in Eloquentia, præsertim in laudationibus, vel Etrusca Poësi; alii in Jure civili vel Pontificio, sacraque Theologia summa cum laude versantur: ad-

80 DE CONVERSIONE

sunt et plures, præsertim Neapoli, ubi omnium est doctrinarum bonarumque artium celebritas, quorum fama nondum emanavit, qui vel modestia, vel vitæ instituto, vel occupatione forensi, vel rerum humanarum contemptu, vel denique durior fortuna, qua sane hic multi conflictamur, frequentiam hominum caventes in sinu gaudent, nec dum sese luci crediderunt, ita ut ad externos leviora sæpe perveniant, cum graviora vix effluant: non enim aliis, sed nobis tantummodo intus canimus. Quietem enim obscuram quam tumultuosam gloriam malumus. Nam, quod sapienter et egregie Cartesius expendit, literarum gloriam sæpe totius vitæ perturbatio consequitur. Vale. Romæ vi. Kal. Martias MDCXCIV.

O R A T I O
D E
INSTAURATIONE STUDIORUM,
A D
C L E M E N T E M X I.
P O N T. M A X.

CUPIENTEM sæpe numero me
retere vitia studiorum, et ra-
tionem emendandarum artium diutur-
nis cogitationibus mihi collectam pan-
dere meditantem, revocavit modo se-
midoctorum insolentia, qui rationibus
iisdem, quibus doctrinæ famam pepe-

F

82 DE INSTAURATIONE

rere sibi, vitia tuentur, audacia nempe sua, et errore alieno; modo vero in tanta oblivione publicæ utilitatis abduxit exitus aliqua desperatio: cum animo vix unus, aut alter occurreret, qui quam maxime, idem et vellet opem ferre doctrinis.

At postquam, CLEMENS OPTIME, divinarum humanarumque rerum potestas ad te devenit, et literæ ipsem, innocentia securitatem recuperaverit; redditus est etiam ille mihi animus erga studia, quem abstulerat obtrectatio perditissimorum hominum: qui cum gravioribus doctrinis irascerentur, et literulis eorum ridicule inflarentur, suum in me stomachum eruperunt, quem voce, atque scriptis cultum severiorum artium excitaturum suspicabantur: suisque vitiis mihi per summam impudentiam tributis, meam

tenuem qualemcunque operam studiosis eripere voluerunt.

QUANDO igitur nos, qui vix per livorem, et insolentiam illorum recte sentiendi facultatem retinebamus, nunc tuo sub imperio libertatem etiam recipimus recte dicendi, ut jam liceat impune præ nobis ferre meliora; non gravabimur ea repetere animo, atque in medium adferre, quæ diffluxerant; nec pudebit eadem ad tuum, SAPIENTISSIME PONTIFEX, adducere iudicium, ut, omnia si respueris, nos errore liberemur; si quæ vero tibi probentur, ea conferantur ad emendationem studiorum; itaque alterutrum vel mihi privatim, vel aliis publice prosum. Præsertim cum studiorum regimen nusquam sit magis, quam Romæ, necessarium, ubi præ-

84 DE INSTAURATIONE

- mia potius doctrinarum, quam ipsæ doctrinæ appetuntur: ideoque plura perturbate ac præmature arripiuntur ab adolescentibus opinionem tantum eruditionis, non sine fraude publica, sæpe apud principes ambientibus. Et
- enim utilius est cum publice, tum privatim ignorare prorsus literas, quam
- profiteri falsas: cum longe crebriores errores ex variarum rerum confusa
- cognitione, quam ex earum ignorantia oriantur. Quo plura enim perversè
- discimus, eo majorem facultatem ad alios ac nosmetipsos decipiendos ad-
- ipiscimur.

Quod si studia literarum ab recta institutione deerrasse ostendero, ut certe deerrarunt, per quem unquam reducuntur in viam, nisi per eam potestatem, quam ingeniis et moribus expi-

andis, atque ad rectam operum et sententiarum normam referendis CHRIS-
TUS inter homines locavit? Nam, ut
ait Plato, non suam tantum princeps
debet curare, sed et aliorum etiam co-
lere, atque augere virtutem. *αρχοντος,*
inquit, *εστιν ουκ αυτον μονον αγαθον ειναι, αλλα*
και των αρχομενων επιμελειωξ, οπως ως βελτιστοι
εσονται.

EAM vero potestatem quisnam mor-
taliū ad cultum literarum libentius,
quam tu, flexerit, atque felicius, qui
per doctrinarum seriem, continenti la-
borum cursu ad hunc dignitatum ver-
ticem evolasti; quique privatus adhuc
regiam beneficentiam bonis artibus a-
deo exhibuisti; ut literarum tutelam
in morem tibi versam, etiam antea
crediderimus, et quidquid summum est
Pontificiarum curarum, non tantum

ex lege muneris tui, sed proprio Marte
videare præstiturus.

Quod igitur omnium philosopho-
rum sententia traditur, virtutum, et vi-
tiorum initia, et progressus oriuntur ab
educatione puerorum : irritæ sunt enim
• leges, nisi educatione in animis homi-
num inserantur. Unde Diotogenes
Pythagoræus^a, *Τως δὲ νομῶς*, inquit, *ἐν*
ἐν οἰκημασι καὶ θυρώμασιν ἐπημὲν δεῖ, ἀλλ' ἐν
τοῖς ἡδέεσι τῶν πολιτευομένων. Τίς ἐν ἀρχᾷ πο-
λιτείας ἀπάσης ; νέων τροφᾷ.

• LEGES non sunt domibus, et ostiis,
sed in civium ingeniis includendæ.
Unde autem civilis regiminis initium ?
a juvenum educatione. Sic ille. Ne-
que enim edictorum frequentia, sed
recta institutione vitæ, ac persuasione
virtutis vitia tolluntur : quia non pœ-

^a Apud STOBÆI *Florileg.* Serm. xli. p. 251.
edit. Lugd. 1608.

nis hominum animi, sed doctrina mutantur. Quamobrem qui remedia vitiis adhibent sine malorum extirpatione per bonam educationem, imitantur eos, qui victus ratione minime mutata pharmacis utuntur, e quibus nulla sanitate corporis morborum solummodo mutationem, ac varietatem assequuntur. Puerorum autem ingenia propter flexilem ætatem, et vacuitatem curarum, sunt oppido idonea bonorum itidem et malorum seminibus concipiendis pariter, atque retinendis. Quidquid enim in simplex ac nudum ingenium initio illabatur, brevi coalescit; atque ubi semel radices protenderit, nova et adventitia postmodum excludet. Virtutum autem, aut vitiorum amor arripitur ex eorum exemplo, a quibus homines educantur. Hinc ingenia nobilium puerorum, plerumque sunt ad

88 DE INSTAURATIONE

virtutem hebetiora, præsertim in Italia, quia hic educantur a mulieribus in rosa, inter gregem ancillarum, eis vili obsequio mollique cultu blandientium, proniora vero ad vitium propter insolentiam laborum et consuetudinem voluptatum. Ac sicuti muliebri educatione pueri abducuntur a virtute, ita vulgaribus erroribus ab nutrice haustis deflectuntur in posterum a veritate; ut non mirum, si postea, dum veros rerum æstimatores audiunt, quæ veriora sunt, ea ducant absurdiora.

SED jam ad incommoda transeamus, quæ veniunt a viris, ac primo a præceptoribus Latinitatis, qui nihil magis laborant, quam ut augeant docendo difficultates, quas in Latinam linguam invexerunt multitudine atque involucri regularum: quibus addiscendis ab-

fumitur tempus longe utiliùs atque jucundiùs in vocabulorum explicatione ac bonorum auctorum interpretatione traducendum. Etenim præceptis magis ad scribendum, quam ad intelligendum utimur: stultum est autem irretire præceptis ignorantem adhuc vocabulorum sensum, et usum, qui legendis tantum arripitur, explicandisque scriptoribus. Quorum consuetudine nos nec opinantes regularum lucem animo concipimus: quas in regulas deinde stilus etiam incurret ipse per se, more illorum, qui non arte, sed natura loquuntur: cum ex naturali locutione regulæ, quas discimus, collectæ initio fuerint. Verum quia sola consuetudo non arcet errorum periculum, nisi præsto sit ratio, quæ usui tribuat auctoritatem, regatque certa cognitione stilum scribentis; ideo post-

quam peritior aliquanto quis explicandis auctoribus evaserit, si se ad scribendum conferet, opus certis habebit, quibus ducatur, legibus, ut, si quando imprudenter ab auctorum consuetudine aberraverit, memoria præceptorum revocetur. Est enim difficile continere animo exempla singula: ideo ex pluribus eorum industria conductis communis quædam fuit colligenda et evocanda ratio, quæ peperit regulam formamque perpetuo hærentem animo, cogitationesque nostras dirigentem, quæ nobis adsit, ubi exempla destituant. Quo circa tum paucas oportet esse regulas, tum etiam uberes, lateque profundas; ne ab exilitate multiplicentur, ut iis retinendis minime sufficiamus, aut nimio studio eas conservare cogamur, distrahamurque ab assidua lectione veterum, itaque revolvamur ad

plurium exemplorum difficultatem, cui vitandæ regulas invenerunt.

IGITUR statim puer flexiones nominum, aut verborum simul cum aliis grammaticæ rudimentis memoriæ mandaverit, ad scriptores est adducendus, eique, ut nobis olim discantibus mos erat, præbendus in primis Ludovici Vivis nitidissimus atque utilissimus exercitationum libellus, e quibus domestica et familiaria primum hauriantur, atque quotidiana vocabula, dicendique genera illa, quæ in usu vitæ frequentius occurrunt: ita enim pueri notis in rebus, materieque sua intelligendi facilitatem invenient, et simul cum delectatione utilitatem. Quid enim inhumanius, quam ingenia puerorum expertia prorsus rerum humanarum, ignaraque omnino civilis

vitæ irretire negotiis publicis aut Græcorum, aut Romanorum, in quibus veteres versantur auctores; et ad obscuritatem linguæ addere obscuritatem factorum, quorum in vita nondum animo acceperunt exempla: qualis plerumque materies est epistolarum, et orationum Tullianarum, aliorumque librorum, qui pueris initio proponuntur: cum ante detinendi fuissent in humilioribus, ac notioribus argumentis, atque a puerilibus exercitationibus traducendi statim essent ad Phædri fabulas, et ad Terentianas comœdias neque materie obscuras, neque oratoria verborum circuitione molestas: cum sententias Comici contineant in medio positas, et orationem fundant sermoni familiari similem, nullo nempe severiori artificio inflatam, aut contortam; sed fluentem et liberam atque sim-

plicem: cujus candorem et proprietatem illi ætati facile adhærescentem, ubi adoleverint, nec opinantes oratione reddiderint, atque stilo. Plautum tamen ad ætatem rejicimus grandio- rem, atque ad maturius judicium, ne aut impuritate rerum, aut insolentia verborum simplicitas puerilis imbuatur, utcumque iste non modo copia, sed et proprietate sermonis, et lepore vernaculo ceteris fortasse fluat abundius.

SCRIPTORES alii præter Comicos vel antiquarum fabularum exemplis referciuntur, vel negotiis plerumque implicantur publicis, ut, qui sine fabularum, aut historiarum cognitione illos adierit, videatur sine face per tenebras aberraturus, vixque unquam percepturus rerum sensus, quibus ignoratis vis quoque latet, atque notio vocabu-

94 DE INSTAURATIONE

lorum. Ideo in Ovidii libris Metamorphoseon sunt excercendi, donec mentes factis illis impleantur: cumque iis conjungenda Justinī lectio historiarum, ut una opera cognoscat breviter puer, quidquid ficti, aut veriferat antiquitas, usque ad tempora Romanorum: quorum res gestæ initio per compendium petendæ sunt a Lucio Floro, et Vellejo, et ab epitome præfertim Liviana hisce ambobus longe simpliciore, atque candidiore, utpote quæ res gestas exprimat propriis et convenientibus verbis, absque fūco et argutiis, quibus non satis Vellejus et Florus abstinerunt: unde periculum fuerit, ne puerorum animi fallacibus illis et meretriciis orationis ornamentis a nervosa et virili scribendi consuetudine abducantur.

UBI autem breviter Græcorum, et Romanorum tempora percurrerint, ac summam quandam acceperint eorum, in quibus aliorum sive poëtarum, sive oratorum, sive historicorum oratio frequentius vertitur, tum iis princeps omnium ad perpetuam exercitationem stili tradendus est Cicero, explicatis ante brevioribus illius epistolis, orationibusque facilioribus, promptaque simul vel ex Plutarcho, vel ex recentiori scriptore illius vita: ut ex factis peculiari- bus illorum temporum Tulliana scripta clarius patefiant. Eamque lectionem comitabitur Livius, Sallustius, Cornelius Nepos, et Cæsar; quos excipiet studium, et explicatio poëtarum Virgilii potissimum, et Horatii, Ovidii- que: etsi nescio an propter sermonis proprietatem præire debeat Catulli, Tibulli et Propertii lectio: quo enim

isti humiliora tractarunt, eo minus co-
acti fuerunt voces a nativa significati-
one abstrahere ad sublimitatem novita-
temque rerum. Atque ex his aliisque
ætatis aureæ scriptoribus, quæ Augusti
ævo concluditur, carpenda sunt atque
proferenda pueris facilia ex ordine,
atque honestiora, ut singulorum aucto-
rum ingenium stilusque degustetur:
atque inter explicandum flectendæ sunt
mentes puerorum ad observationem
syntaxeos cujuscunque verbi, et agni-
tionem præceptorum, quæ commissa
cum exemplis, et ad usum assidua stili
exercitatione traducta, firmitus inolef-
cent animis, quam recitata memoriter.

PORRO in traditione præceptorum
id meo judicio peccatur in scholis max-
ime, quod, quæ ad Latinæ linguæ in-
telligentiam requiruntur, Latine præ-

bentur, atque ita obscura per obscuriora panduntur. Etenim regulæ ad auctorum sensus referandos institutæ, ipsæmet indigent eadem clavi, cujus usum a regulis petimus. Quid autem absurdius, quam petere lucem a tenebris, et linguæ intelligentiam quærere a præceptis eadem lingua nondum intellecta conscriptis? Cum naturalis rerum ordo postulet, ut ad obscura per aperta pergamus, ac vernaculis vocibus regula illa tradatur, cujus ad aliam linguam aperiendam est usus. Et præterea longe facilius hærent memoriæ clara, quam obscura præcepta. Nihil gravius enim, nihil ærumnosius, quam ediscere prorsus ignota. Quo novo supplicii genere afficitur ætas illa hominis maxime innoxia, nempe puerilis, quæ pœnas in ludo literario pendit ignorantiae magistrorum.

PRÆTER obscuritatem, non leve incommodum parit multitudo præceptorum, et exceptionum, quarum copia regulam aliquando adeo extenuat, ut inutile fuerit redeigisse in regulam, quod tot exceptionibus erat exhauriendum, quod accidit, cum paucis ab exemplis regulæ concluduntur: tum etiam ex exemplis contrariis, atque de regula exclusis oriuntur exceptiones. Unde quo sunt angustiora præcepta, eo magis et præcepta ipsa, et exceptiones increbrescunt, perinde atque hydra secetur. Quamobrem eas utiliores putaverim regulas, et commodiores, quæ minores numero quidem sint, complexu vero latiores, e quibus quam minimum carpat exceptio. . .

IGITUR e tanto numero grammaticorum, is meo iudicio studia Latinitatis ineuntibus maxime proderit, qui

e Sanctiana ratione suas eruerit regulas. Siquidem grammaticorum natio partim vetustior est, partim recentior. Vetustior grammatica non tam rationibus, quam observationibus coaluit, a quibus artem traxere suam Despaute-rius, et ejus discipulus merito laudatissimus Emanuel Alvarus. Recentiores vero ad naturalem rationem, duce philosophia, et ad simpliciora principia observationes revocavere suas, unde numerum regularum utilissime minuerunt: quorum princeps Julius Cæsar Scaliger, qui grammaticæ partes ad philosophorum examen traduxit, et Franciscus Sanctius, qui syntaxin potissimum ab usu adegit ad scientiam, eamque in multis dicendi generibus latentem per ellipsim expedit: quorum e scriptis breves una, et amplissimas composuere regulas Vossius, et

Scioppius. Verum quia rationibus, quibus agglutinantur Sanctiana præcepta, puerilis ætas est impar, utcunque brevissima illa sint, atque simplicissima, ideo commodior erit ad scholarum usum Vossii grammatica minor, quæ hodie in scholis Belgicis celebratur. Ea enim et a philosophorum ratione progreditur, et facilius flectitur ad captum puerorum: quorum si quis a scholis dimissus Latinitati studere velit impensius, ei labor est subeundus major, cumque veteribus nova conjungenda, et ad Scaligeri, Sanctiique lectionem addendus etiam Alvarus, qui Despauterium ad aptiorem digessit usum.

VERUM quoniam eloquentia rebus constat, et verbis, quæ rebus pandendis sunt necessaria, ideo ubi pueri sig-

nificationes, ordinatasque compositiones verborum calluerint, adducendi continuo erunt ad fontes rerum, quos minime aperit vulgaris illa sterilisque rhetorica, verborum potius coloribus notandis, quam sententiarum radicibus proferendis idonea. Disputaturus etenim copiose aliqua de re atque eleganter, eam nosse opus habet e suis causis, et percurrere singulas partes illius: huic enim, si ad eam cognitionem diuturnum auctorum usum adjunxerit, verba ipse de re ultro se offerent.

HOMINUM porro disputationes omnes, vel in certis scientiis artibusque versantur, qualis est Jurisprudentia, Scientia rerum naturalium, Astronomia, et artes denique omnes, quæ aut mente, aut lingua, aut manu expediuntur; vel occupantur in moribus ho-

minum, ac regimine civili, rebusque positis in communi cognitione, atque usu, nempe virtutibus, et vitiis, atque affectionibus animorum, negotiisque privatis, aut publicis, quæ crebrius, et facilius in consuetos hominum sermones incurrunt: ex quibus, eorumque causis vetustiores Rhetores longe graviores, atque utiliores, duce potissimum Aristotele, artem conflare suam: quæ non tam in depingendis imaginibus verborum, construendisque membris orationis, et enthymematis, elenchisque nectendis; quam in exponendis humanarum cupiditatum, et actionum causis, distinguendisque virtutibus a vitiis laborabat. Quamvis autem aliæ artes, atque scientiæ peculiæ, dignæ etiam cognitu sint homini eloquenti, deque omnibus oblata occasione disputaturo: tamen, cum vis in-

genii humani nequeat universa sustinere, oratoris facultas potissimum redigitur ad mores hominum, et facta civilia, resque illas, in quibus hominum omnis fere vita traducitur. Et si haud negaverim, influere multa ex varietate cognitionis in os dicentis, quæ orationem illius reddunt pleniorē, etiam si de re vulgari loquatur: ita ut in humilibus etiam, et quotidianis disputationibus ingenium emineat sapientis.

SED quia res affectionesque humanæ patere satis nequeunt e definitionibus Philosophorum, nisi accesserit usus hominum, et lux commerciorum, ideo rhetorica illa veterum robustior est ad ætatem differenda maturiorem. Interea que pueri, absoluta grammatica Latina, eodem servato docendi ordine,

quem in ea præscripsimus, literis detinebuntur Græcis: quarum initia e

- Vossii accipient grammatica minori, additis exercitationibus grammaticis in
- præcipuos ejus linguæ scriptores, quas ad Clenardum attexuit Antesignanus. Eas continuo exercitationes excipiet
- Homeri lectio, qui omnium scriptorum instar erit: cum optimi quique ab eo profluxerint, vixque aliquod sit, aut bene cogitatum, aut bene dictum, cujus primordia non sparserit Homerus: a quo nata est non Poëtarum lingua modo, sed et Oratorum, Philosophorum, atque Historicorum: qui omnes ab Homero sumfere lumina sententiarum, et dicendi colores, atque formas; ut is unus eloquentiæ, ac sapientiæ universæ commune sit elementum. Ei vero interpretando facilitatem adolescentibus attulerit summam clavis, quam

vocant, *Homerica*: cujus vicem ad scriptores alios explicandos præstiterit *Robertzonii Lexicon*, sive *Schrevelius* auctior: quo utentes necesse non habebimus vestigare themata, sive capita verborum irregularium, atque defectivorum, ut vocant: etenim ibi modos, temporaque omnia notata, cumque suis inflexionibus descripta inveniemus; ita ut a declinationibus nominum, et conjugationibus regularium verborum statim vertere nos possimus ad jucundiores exercitationes, nempe ad scriptorum interpretationem. Hoc enim lexico adhibendo de irregularibus verbis, atque defectivis, memoriæ nostræ tantum hærebit ab usu, quantum ad auctores suppetat intelligendos: siquidem hanc linguam scriptionis causa vel nullus addiscet, vel, si hoc etiam conetur,

facilius post auctorum intelligentiam linguæ anomalias assequetur.

EODEM tempore, quo Græcas docentur literas*, erudiri etiam poterunt adolescentes communioribus Rhetoricæ præceptis, quæ scilicet non tam ad inveniendum profunt, quod unice a Philosophia petendum; quam ad disponendam, et ornandam orationem: qualia sunt ea, quæ in Rhetoricis ad Herennium continentur. Qui libri neglectis centonibus, et ineptiis recentiorum, summa cum utilitate studiosis anteponentur. . . .

A VULGARI Rhetorica, et a studio linguarum consuevere pueri ad ratiocinandi, ac disputandi artem, nempe ad Dialecticem, decedere: quæ perinde atque Rhetorica fuerit inanis,

* Sic Ed. Traject. ad Rhen. 1713. *Græcæ docentur literæ*, edd. Lipsienses.

nisi materiem sibi vel ex communibus rebus, vel e scientiis aliis contrahat. Quantumcunque enim quis definitionis regulas calleat, nunquam tamen recte sine rei definiendæ cognitione definiet. Fac enim sit quis legatum definiturus, qui legatum tamen ignoret, neque discrimen inter legatum et hereditatem intelligat, certe utcunque dialecticam suam excutiat, nunquam, neque fortuito, legatum delibationem hereditatis appellaverit. Contra vero ubi didicerit, hereditatem esse jus in universam successionem; legatum vero particulam ex bonis hereditariis testamento detrahendam, etsi nullam definiendi teneat regulam, tamen tam perspicue legati naturam nobis expediet, quam structor murarius parietis, aut faber lignarius mensæ: ita ut in suo quisque

artificio, Dialectices omnino experts, tamen plus definiendo polleat, quam Porphyrius aliquis, aut Simplicius, aut Averroës, aut Philoponus, aut ipsemet Aristoteles, qui, cum ineruditorum opinione sit in Dialectica legislator, et princeps, ac pro inventore illius habeatur ab ignaris antiquitatum, nescio quanta in rebus præsertim naturalibus, et cœlestibus ex vero definierit, cum omnia ex arte definire contenderit. Pergamus vero, et a Dialectica distinguendi regulas petamus: uter quæso heredum differentiam ostendet expeditius, Dialecticus ne, an Jurisconsultus, qui probe tenet, heredum alios esse suos, et necessarios, ut filiusfamilias, alios necessarios tantum, non suos, ut servus; alios neque suos, neque necessarios, ut extraneus? an Dialecticus, qui vix heredum nomen fando accepe-

rit? nisi multum referre putemus, quod Dialecticus, qui jura noſſit, hæc diſtinxiffet longe ſubtilius, arteque ſua tria illa membra imparia redegiſſet ad æqualia duo, eorumque alterum in minora totidem diremiſſet, nempe ita: *Heredum alii neceſſarii ſunt, alii extranei; neceſſariorum vero alii ſui, alii non ſui.* Quæ diviſio quamvis e ſummo artificio veniat, adoleſcentibus tamen longe majus negotium faceſſit, utpote quæ mentes in æquo inſiſtentes, diviſione alterius membri deorſum trumat, nempe in duos illos inferiores gradus, in quos diviſit vir ille mirabilis heredes neceſſarios: cum ex alia pinguiori quidem, at utiliori tamen, atque faciliiori, tria illa feliciter, eademque progreſſione mentis recta percurramus. Propterea contenti fuerunt jurisconſulti multa diſtinguere, ac definire craſſius, ne nimio artificio, at-

110 DE INSTAURATIONE

que subtilitate ingenia discentium excruciant. Quorsum enim ea in dividendo superstitio, atque anxietas, si res, quibus aperiendis distinguendi ars fuit inventa, per pinguiores distinctionem erunt longe promptiores; distinctio vero subtilior tenebras potius multiplicatione partium inducit, iisque comminuendis res oculis subtrahit? Sed locos jam subeamus argumentorum, quos non Rhetores modo quaestus causa, sed et Cicero Senator Romanus, et homo Consularis tanti fecit, ut librum de iis conscripserit ad Thebatium; credo, ut tempus in eis addiscendis positum lucraretur. Age itaque, num is, qui sciat donationem causa mortis referri ad ultimas voluntates, probare non poterit eam esse revocabilem, nisi a nugigerulis nostris didicerit, omnia, quæ conve-

niunt generi, speciei etiam convenire; proptereaque revocabilem esse donationem causa mortis, quia species est ultimarum voluntatum, quod omne genus est revocabile? quasi non satis fuerit enunciatum, ex jure illud assumfisse, quo totum argumentum sine ulla ope Dialecticæ concludatur. Tandem ut ad judicium de vero, et falso veniamus, cujus eruendi facultatem sibi præ ceteris adrogant præstigiatores isti, per illas trutinas veritatis, quos modos argumentorum appellant. Nempe per monstra illa verborum perterrefaciendis pueris inventa, *barbara*, scilicet, *celarent*, *felapton*, *ferison*, et similia: si Titius moriens centum habebat in bonis, adita vero hereditate reperiatur minus, heresque legatis oneratus velit ea pro deminuta parte deminuere repugnantibus legatariis;

nonne fatis erit habere a scientia juris regulam illam, quæ tradit in definienda quarta spectandam esse patrimonii quantitatem, quæ superest tempore mortis, non tempore aditionis; ut facile judicetur legatariis idem præstandum, quod obtinuissent, si heres tempore mortis confestim adiisset: an vero iudicium hoc nullo modo proferetur, nisi contorqueatur arcus Dialecticorum, et argumentum confertur in figuram illarum aliquam, quæ veluti picta tabella objiciat oculis hujus iudicii veritatem, et homines de re contententes trahat ad concertationem verborum? Quando igitur dialecticis regulis, neque ad invenientiam, neque ad secernendam veritatem opus habemus; num ideo hanc prorsus artem nobis tanto studio a veteribus commendatam abjiciemus? mi-

nime id quidem. Etenim, utcunque spem frustretur nostram, haud tamen indigna est, cui partem aliquam otii nostri tribuamus, trium scilicet, aut quatuor mensium exercendo, expediendoque ingenio, ut consueamus introspicere, ac rem volvere quoquoersum per partes, et genera: dummodo meminerimus hujusce artis studium non sua, sed aliarum doctrinarum causa suscipiendum esse: ne, dum instrumentum excolimus, more scholasticorum ipsum obliviscamur opus. Illud etiam nobis persuadeamus oportet, quæ faciliora sunt hujus artis, atque breviora, ea usus esse majoris, caveamusque, ne pueros ad fallendum, et calumniandum, inque rebus perspicuis rixandum affuefaciamus, ut sæpe inter discipulos tenebrionum usu venit: qui, dum inepte, ac summa cum patrimo-

II4 DE INSTAURATIONE

niorum jactura garriunt in circis, et crocitant, pro literariis exercitationibus exhibent populo deridenda spectacula, perinde ac si e plausu stultorum *Ædilitatem*, aut *Præturam*, aut spem *Consulatus* assequantur. Quamobrem prudentissime Plato non ante annum trigesium, postquam longo usu per bonam educationem virtutes imbiberint homines, caute, atque parce *Dialectica* præcipit imbuendos, ne acumine suo sibi blandientes exercean- tur contra justitiam, et veritatem. Etenim, ait, adolescentuli disputationes degustantes iis veluti per lulum in contrarias partes utuntur, invicem se redarguentes, ac tanquam catuli proximum quemque sibi distrahentes, ac sermone suo lacerantes; ideo non a senticeto labyrinthoque scholarum ars ista petenda, sed a candidiori aliquo, cultoque scriptore,

qui more veterum eam elegantibus verbis, ac Latinis potius, quam Gothicis, et Arabicis vocibus, quales nunc habemus, explicarit: ut ingenti cum laude fecit Groscius, qui sua in Dialectica et rerum delectum habuit et vocabulorum, quæ de Tullianis fontibus hausit, una cum exemplis ad singulas Dialecticæ regulas accommodatis.

Cum autem Dialectica emendandæ menti potissimum studere debeat, certe omnium hoc optime Geometria præstiterit, quæ mentes ordine certo a certis quoque ducit, simplicibusque principiis, unde obscura diluuntur, dissolutaque componuntur, et composita in suas dirimuntur partes: ut hac recta differendi consuetudine mens assuescat semper insistere ipsis rebus, atque ita

116 DE INSTAURATIONE

omnis cogitatio, serisque omnis argumentorum progrediatur a veris, et mens exuat sibi sensim, quod e vulgari iudicio temere, ac stulte conceperat, neque deinceps admittat, nisi quod ordine illo expensum fuerit, et exploratum: unde hac una scientia veteres facile retexuntur errores, novique præcaventur. Neque enim Geometria in sola quantitate vertitur, sed in rebus omnibus, quæ ordine geometrico pertractantur. Nam affectiones quantitatis minime Geometriæ subjiciuntur, tanquam unicum illius opus, sed tanquam exempla clariora, et simpliciora, in quibus Matheseos potestas magis perspicua cernitur, utpote quarum notio ab ipsa natura mentibus imprimatur. Ceterum undecunque ratiocinando ita progredimur, ut e notis ignota devolvamus, et a simplicioribus ad com-

posita suis feramur gradibus, ac dividendo a compositis ad simplicia deveniamus, ibi nihilo minus atque in quantitatis affectionibus mentem ad Mathematicam exercemus. Si qua enim patere homini veritas naturaliter potest, ea ex ipsamet mente humana educitur, si confusæ rerum notiones in ordinem ab administra veritatis Geometria tribuantur. Quidquid autem Geometriæ satis fuerit Professori divini, humanique juris, ad quem potissimum instituendum ista meditatur, præbebit Euclides a Mercatore digestus. Cui studio recte attexetur Astronomia, quam breviter arripere licuerit a Gassendo, itemque Geographia, quæ facile ac celeriter addiscetur ab introductione Cluveriana, quam recens habuimus auctiorem.

Cum quis igitur per Dialecticam et Geometriam naturales animi facultates promorit, atque direxerit, antequam doctrinas attingat alias, ad caput veritatis fontemque notionum omnium, nempe ad naturæ studium, se tantisper conferet, quoad generales rerum causas, et universitatis hujusce generationem, ordinemque, ac motum, sive ortum, interitumque rerum pro viribus mentis humanæ comprehenderit; ac si per singula non excurrerit, attamen prospexerit universa, mentemque illam deposuerit anilem, educatione muliercularum, et consuetudine imperitorum somniis atque ineptiis circumfusam: ut vel hoc nomine sapere incipiamus, quod aliquando delirare destiterimus, ignorantiamque nostram persenserimus; ac, si non hauriamus lucem, saltem tenebras excludamus.

Summus enim est humanæ sapientiæ gradus imbecillitatem propriam, et perpetuam ignorantiam sibi conscire contemplatione principiorum. At undenam creperam hanc et dubiam utcunque lucem vulgares tenebras dissipantem eliciemus? Num, quod quatuor jam sæculis deploranda temporis jactura, et inexpiabili Sophistarum scelere frustra tentatur, e scholis Peripateticorum? Cujus familiæ primores præsertim Arabes non alio admirabilem alioqui vim ingenii sui tetendisse videntur, quam ad alimentum vulgare opinionum, ope, atque auctoritate Philosophiæ, facultatem omnem dialecticam convertentes in munimentum præjudiciorum, docentes posteros errare subtilius, verbaque sensu vacua, et e barbariæ fœcibus educta pro rebus ipsis obtrudentes. Quid igitur spe-

randum superest ab ea schola, quæ tam longo cursu sæculorum æstuantibus innumerabilium hominum ingeniis nihil novi adhuc extulerit, neque ignoti detexerit quidquam; sed vana opinione sapientiæ curiositatem, et facultatem etiam omnem inveniendæ veritatis abstulerit? Quem sane morbum non alia ratione pellere licuerit quam cognitione ignorantia, quæ de Socratis disputationibus animadvertitur: ut, si ante sapientiam nobis adrogantes in nugis, tanquam solidis in rebus, acquiescebamus, stultitia dehinc patefacta pergamus ulterius, et extrema tentemus, Platonem invocantes ducem; qui, dum notiones temere acceptas oppositis, atque undique contractis rationibus exagitat, mentem ex falsa opinione scientiæ ad agnitionem ignorantia translatam ad eas attollit causas,

e quibus pax atque tranquillitas oritur animorum.

Hinc Socrates, qui omnibus fere Platonice in libris doctor inducitur, omiffis caufis rerum fingularium, quarum caufarum cognitione minus indigemus, ftudium complexus divinæ humanæque naturæ, atque univerfitatis rerum, extraxit inde artem vitæ beatæ, omniaque contraxit ad ufum hominis, atque ad regimen doctrinamque morum: ut iuftitiam, quæ civitatem fervat incolumem, et fingulis civibus tranquillitatem parit, urbibus præficeret, atque in mentium humanarum arce locaret, feponitis aliis rerum naturalium, ftudiis ad curiofitatem potius alendam conferentibus, quam ad pacem procreandam animorum. Veritatem autem Plato non e fallacibus humano-

rum sensuum experimentis, sed ex æterna divinitatis notione in animis nostris inscripta felicissime repetiit, ut fausto fidere ductus ad Christianæ religionis oras ratiocinando fuerit appulsus. Is enim solidis, et ineluctabilibus argumentis vicit unum esse Deum, qui cura providentiaque sua summa simul et infima, maxima pariter et minima complectatur, quique non donis, et muneribus ex vitiorum proventu proficiscentibus, neque scelerum fructibus; verum cultu virtutis, et innocentia teneatur, ac sola morum emendatione placetur; atque ita Poëtarum theologiam explicuit ex erroribus vulgi, a quo inde superstitio illa summa veterum trahebatur. Philosophi enim fabularum interiorum sensum eruerunt, et ex earum velamentis expedierunt naturalem divinitatis notionem, Dei

simplicitatem asserentes, eique affectiones detrahentes humanas: ita ut studio divinæ veritatis offensionem incurrerint ignavæ ac stolidæ multitudinis, quæ Deos expetebat plures, in factiones distractos, et contagionis humanæ participes, quos nullo justitiæ sensu tantum cæsis pecudibus demulceret, tanquam non Dei *sint omnes feræ silvarum*. Cum igitur Deos ideo vulgus coleret; ut perpetuos honorum, divitiarum, ac voluptatum largitores haberet: Philosophis, qui benevolentiam Dei, virtutum exercitatione odioque vitiorum excitandam præcipiebant, donaque impiorum indigna, et invisa Deo reputabant, multitudo vehementer irascebatur: quia, sublata superstitione, amotisque venalibus Diis, facultatem sibi redimendorum criminum, et suarum cupiditatum administratos ademptos arbitrabantur.

124 DE INSTAURATIONE

PLATO autem, ut veram virtutum notionem superstitione avulsam animis redderet, hominum justissimum expref-
surus, amovit a justitia illius omnia lu-
cra, et præmia, quæ ab hominibus
perspectæ virtuti aliquando tribuuntur,
eidemque homini justo amorem ademit
aliorum, ac famam etiam opinionem-
que justitiæ, ut, justissimus cum sit,
injustissimus reputetur: ne per opinio-
nem jústitiæ commodi aliquid, aut ho-
noris ab hominibus assequatur, neve ad
ejus virtutis cultum ab aliquo emolu-
mento vocetur: sed solius justitiæ suæ
conscientia beatus, pro nihilo ducat
aliorum de se opinionem: unde justitiæ
causa in odium universorum adductus,
graviterque, ac diu calumniis, injuriis-
que vexatus, tandem flagellis cæsus
cruci suffigatur. Quam sane perfectis-
simam extremæ justitiæ formam, post

homines natos, in sola Jesu Christi persona videmus exsculptam. Is enim, oratione atque opere justitiam redarguturus Pharisæorum, quæ tota versabatur extrorsum, neque sensibus animi, sed macie vultuque ac labiis, et vestibus exprimebatur, benefacta sua tegebatur, preces, et jejunia, mirabilesque actus ab oculis aliorum auferebat. Hæc enim sæpe sublata plausu et admiratione hominum, ab amore supremæ justitiæ ad humanæ gloriæ studium traducuntur. Unde honores omnes et opes, propriique generis nobilitatem a sese abdicans oblata sibi regna repudiavit: quo inter cetera significaret, justitiam in semet ipsa summum habere præmium, ac propriam felicitatem in Deo locare; cujus felicitatis partem nullam neque amore suo tribuerint homines, neque odio eripuerint. Ac

tandem qui unus fuit justissimus, utpote justitia ipsa, opinione tamen hominum injustissimus, susceptis in se omnium injustorum pœnis post longam et acerbissimam divini corporis laniationem, medius inter capitalium criminum reos, vitam in cruce profudit. Quo suum quoque justissimum hominem his verbis lib. 2. *de Republica* Plato perducit: Γυμνοτεος δι παντων πλην δικαιοσυνης, και ποιητεος εναντιως διακειμενος τω προτερω. μηδεν γαρ αδικων, δοξαν εχεται την μεγαιστην αδικιας, εν' η βεβασανισμενος εις δικαιοσυνην, τω μη τεγγεσθαι υπο κακοδοξιας, και των υπ' αυτης γιγνομενων. αλλ' ητω αμεταστατος μεχρι θανατου, δοκων μεν ειναι αδικος δια βιου.

Et paulo inferius:

Οτι ουτω διακειμενος ο δικαιος μαστιγωσεται, στρεβλωσεται, διδισεται, εκκαυθισεται τω οφθαλμω. τελευτων παντα κακα παθων ανατχινηδιν λευθισεται.

Cum igitur Plato ex Clementis etiam Alexandrini, et priscorum judicio Patrum adeo feliciter ad perfectam, veramque justitiam ratiocinando collinearit; quis, obsecro, sua sine fraude neglexerit ^a alimenta legis naturalis ab illius doctrina utiliter affluentia? et non rectius existimaverit, (quod et ille profitetur in Epinomide) admirabilem illam sapientiæ vim, notitiamque rerum divinarum ab se scriptis traditam, comigrasse in Græciam a Syris, quos promiscue pro Hebræis accipiebant? itemque ab Ægyptiis, quibus longa mora, et commercia finitima Hebræorum, non pauca neque obscura sapientiæ divinæ oracula reliquerunt? Unde ad se Græci derivarunt non vulgarem illam, et supersticiosam, sed sanctiorem,

^a Sic edd. Lipsienses, et Lugd. Batava: sed *f. elementa.*

et retrusio-rem Philosophorum Theologiam, et Philosophiam Poëtarum arcanam, pro qua Socrates mortem optulit, multitudinem Deorum tollentem, divinæquæ naturæ simplicitatem a vulgi deliriis vindicantem, et beatitudinem in Deo ipso, et interna justitiæ perfun-ctione condentem; cujus notio-nem Ægyptiorum sapientes^b deterferant ab Hebræis. Idem quoque Plato, haud secus quam Christiani, amorem sui ipsius fontem reputat malorum omnium, radicemque cupiditatum universarum, quibus humanus animus dehonestatur. Cum enim divinitatis luminibus ad im-mortalia feratur, dilectione sui ad ca-da-ca deprimitur, mergiturque corporis voluptatibus; quamobrem qui corpori nimio amore sui ipsius indulget, maxi-

^b Sic edd. Lipsienses, et Lugd. Batava: sed
f. leg. *deterferant*.

me detrahit menti, unde fons erumpit humanæ vitæ, quæ in cogitando, ac percipiendo versatur: ita ut morbus animo conceptus, in affectiones, facultates, actionesque hominis penetret universas. Iterum Plato corporea natura priorem, atque antiquiorem ostendit naturam esse animorum, ab eaque motus ducit initium, omnem præterea corruptionis causam illinc excludens, æternitatem asserit illius. Unde colligit, mentem primævam, et infinitam, quæ tempore infinito rebus creatis omnibus anteivit, immotam ipsam, omnia movisse, ac movere perpetuo: ut inde initium, et progressus, generatio, et interitus rerum devolvatur. Ex quibus non modo erroris convincuntur ii, qui naturam divinam funditus tollunt; sed eorum etiam, qui Deum quidem asserunt; verum a cura, et gubernatione

rerum ejiciunt. Ubi enim Plato docuit, mentem infinitam esse corpore antiquiorem, facile comprobatur, facultates, ac virtutes infinitæ mentis, quæ in providendo, regendoque versantur, præisse corporibus motum a Deo semel acceptum perpetuo trahentibus : ex quo motu a voluntate divina rebus impresso, varietas rerum, et status earum exoritur : unde seclusa divinitate, quæ lucem rebus, et vitam continenter tribuit, cæca, et mortua essent universa. Ostendit autem omnia corpora, et quæ a corpore procedunt, sui met interitus intra se causam continere ; at animum solum, utpote imaginem divinitatis, qui vitam involuto sibi corpori tribuit, excludere a se omne mortis initium ; ideoque solum animum, pereuntibus rebus creatis ceteris, æterno tempore permanfurum. Verum Platonis cum religione nostra

consensum non est nostrum explicare: cum id abunde, ac longe dignius præstetur a veteribus Patribus, ab illius doctrina venientibus; quam doctrinæ Christianæ præ ceteris interseruit Augustinus, adeo ut Platonem non tantum pro magistro Philosophorum, sed etiam pro discipulo videatur habuisse Prophetarum; quem sensum schola Christianorum usque ad Bernardum SS. Patrum ultimum præ se constantissime tulit. Unde non mirum, si scholastici nostrates, omnium Historiarum ignari, antiquitatem Ecclesiasticæ disciplinæ, non tempore, sed memoria metientes, et cognitione sua, non ultra quatuor proxima regni Aristotelici sæcula transeunte, haud erubescunt ignorare Platonem, ac magistri loco subicere discipulum: qui non modo præceptoris, unde abstulit quid-

132 DE INSTAURATIONE

quid habet boni, et unde nunquam sine famæ suæ, ac veritatis jactura discedit; sed et omnium ante se Philosophorum doctrinam per ambitionem, et malevolentiam adeo interpolavit, ut, ubi propria luce carebat, posteris etiam inviderit alienam; rerumque causas, quasi per se non satis ignotas, obruerit obscuritate orationis: cujus artificio ita suos deludit interpretes, et discipulos, ut, unde minora discuntur, inde majori sapientiæ opinione ridicule impleantur.

UBI autem quis generales rerum causas, et initia etiam affectionum omnium humanarum attigerit, detexeritque rerum singularium, et universarum inter se nexum ac vinculum, confestim accedet ad causas civilis regiminis, progressusque societatis humanæ: ut perspectis moribus hominum, cognitisque rebus tum publicis, tum privatis,

atque communibus, norit de illis utram
velit in partem honeste disputare, atque
ad voluntatem suam flectere animos
hominum verbis, et rationibus, de mo-
rali civilique Philosophia petitis: quæ
merito locum apud saniores homines
artis Rhetoricæ subierit. Quid est enim
aliud Rhetorica, seclusis puerilibus illis
verborum struendorum præceptis, nisi
rivus erumpens e facultate civili, quam
πολιτικὴν vocant, et ex scientia morum
atque affectionum humanarum: qui-
bus de cognitionibus suasionis, et dis-
suasionis ratio, simul cum publici, pri-
vatique regiminis arte colligitur. Ac
morum sane affectionumque humana-
rum notitia profluit abunde ab Aristo-
telis Rhetorica, in quam ille contulit
quidquid e Platoniceis disputationibus,
sive pronunciatis, sive scriptis arripue-
rat. Nam quæcunque rhetoricorum

libris Aristoteles comprehendit, ea fere omnia sparsim tradita in Platoniciis dialogis invenimus : ut non mirum, si hoc, quotquot Aristoteles reliquit, operum sit præstantissimum, simul cum libris Politicorum : in quibus nihil est inutile, aut falsum, nisi quod revocari nequeat ad Platonem. Nam libri moralium, ubi eadem quoque fere cum Rhetoricis argumenta tractantur, propter eorum subtilitatem, ad usum, utilitatemque civilem ægrius perducuntur. Quippe qui non tam humanos mores, et quotidiana negotia, quam sapientis vitam, et beatitudinis causas contemplantur. Quas inter causas dum bona exteriora corporis includit, felicitatem sapientis, quam Stoici simul et Epicurei, utcumque de fine discrepantes, ad solius virtutis efficaciam refe-

runt; Aristoteles vulgi assentator a potestate suspendit rerum fortuitarum.

PRÆSTITERIT igitur institutionem sapientis vitæ suscipere Platoniciis e libris, quo superiorum omnium ætatum, atque gentium univrsarum, et veterum Theologorum, ac Poëtarum sapientia confluit: præsertim vero ex libris de Republica, et de Legibus, ubi uberiores affectionum, et rerum humanarum causæ panduntur, et cum privatæ, tum etiam publicæ felicitatis rationes ad solam honestatem retrahuntur. A qua honestate manare ostendit Plato subjectorum simul, et principis utilitatem pariter, atque tranquillitatem: quam si Platonem, sive potius rectæ rationis vocem, audiamus, extinguuntur vitia, quæ animum, quo irrepsere, pavoribus complent, et anxiis

curis, inter quas exagitur, quisquis alios imperio ipse abusus exagitat. Unde tyrannus longe sibi gravior est, quam civibus: cogitur enim timere singulos, dum terret universos: hauriendisque substantiis aliorum, libidinem auget suam, indeque ad maiorem adducitur egestatem, quæ non ampliandis opibus tollitur, sed cupiditatibus extinguendis. Hinc longe semet ipsum crudelius, quam subiectos populos excruciat. Ab unius enim hominis atroci dominatione pedibus patet effugium; vitiorum vero sævitiam nemo vitaverit, nisi effugiat semet ipsum. Quam dum Plato miserrimam tyrannorum imaginem oculis nostris objicit, facile sententiam evertit, ac rationes refellit illorum, qui suis præceptis dominationem in sceleribus, et fraudibus extruunt, regnandique artem in pirati-

cam, et prædatoriam vertunt; ut a nullo melius, quam a Platone, Machiavellus, cum suorum decretorum æmulis Hobbesio, Spinoſa, et Bodino proſternatur. Cujus Machiavelli atrox principis, et immanis inſtitutio, non modo non verax, nec utilis, ſed neque ignota eſt, neque nova iis, qui Theognidis, et veterum tragicorum, aliorumque poëtarum evolvere libros: quorum ſententiam Plato Traſimacho Sophiſtæ attribuit in lib. *de Republica*, ut eam invictis rationibus e mentibus hominum extirparet. Unde vulgares rerum civilium pæceptores, et impietatis adminiſtri, qui ſapere ſupra veteres opinantur purgamenta illorum, et rejiculas antiquitatis opiniones, tanquam novum aliquod inventum, in Machiavello cum publicæ libertatis communisque tranquillitatis perniciæ admirantur.

Cum his autem studiis, rhetoricorum, scilicet, Aristotelis, et civilis doctrinæ moralisque Philosophiæ, recte conjungentur Ciceronis opera de arte dicendi, ac libri præcipue de oratore, qui, ut libris Philosophorum acumine, atque scientia cedant; longe tamen præstant usu rerum, peritiaque forensi. Quæ oratori est adeo necessaria, ut, nisi, quod e libris aliorum accepit, cum rebus ipsis proprio experimento, suaque actione vitæ contulerit, oratione sua non veritatem reddere, sed scholam olere videatur. Quamobrem is eloquentia excelluerit maxime, cujus vita non solum inter præcepta mortuorum, sed inter viva exempla, in medio morum, et affectionum, atque casuum humanorum longo civilis exercitationis cursu traducatur. Ad quæ si lux accesserit

præteriti temporis, et memoria rerum gestarum simul cum Poëtarum ad nostram utilitatem confictis narrationibus, oratio dicentis omnibus verborum, et sententiarum luminibus abundabit. Ipsæmet enim sententiæ colores offerent, et ornamenta verborum, si proprietates eorum calleamus; neque difficile fuerit optime dicere, si recte cogitare didicerimus. Nec minoris fortasse facienda sunt veterum poëtarum carmina, quam libri Philosophorum. Etenim antequam Philosophi scholas aperirent, et in publicas disputationes argumenta rerum educent, sapientia omnis a suis inventoribus conjiciebatur in fabulas, carminibusque tradebatur. Solutam enim orationem diu post sapientiæ studium accepimus, neque antequam velamenta fabularum præceptis Philosophiæ

detraherentur. Quamobrem præter Orpheum, Musæum, Homerum, theologosque ceteros, qui non solum numeris, verum etiam poëtica inventione circumdedere sapientiam; illi etiam, qui artificium fabularum repudiarunt, veluti Pythagoras, Empedocles, Parmenides, Solon, scientiam alligavere metris, ut suavius deflueret in aures, et mellea carminum suavitate animos duceret. Quamvis vero postea metri vincula Philosophia egressa esset, et soluta etiam oratione discurreret; Poëtæ tamen minime renunciarunt Philosophis docendi munus. Unde secluserant quidem Philosophi poësim: poësis vero nunquam a Philosophia discessit, nisi posterioribus temporibus, cum flos Græcæ, ac Latinæ sapientiæ iam emarcesceret: quemadmodum et apud nos, qui, cum a Dante Ali-

her
jun
cat
con
rem
phi
mu
len
Gra
reli
nem
rum
gian
null
hab
que
redd
man
pers
oculi
misq

herio philosophiam cum poësi conjunctam, et per Petrarcham, ac Boccacium, aliosque sub eodem fœdere conservatam acceperimus, postea di-remto conjugio illo poësim philosophia, hoc est spiritu, et vita privavimus, contenti tantummodo aurium lenociniis. Ut enim aliquot veterum Græcorum, et Latinorum poëtarum reliquerint Philosophis investigatio-nem naturæ, rationem tamen divina-rum, humanarumque rerum, Theolo-giam nempe, ac moralem scientiam, nullo pacto dimiserunt; neque satis habuerunt commovere animos, aures-que personare strepitu verborum; sed reddendis per imaginem casibus hu-manis, describendisque in simulatis personis animis nostris, objecerunt oculis formam humanitatis, gravissi-misque sententiis passim interjectis

mentis curationem et vitæ regimen ostenderunt : ut a nulla Philosophorum schola, quam ab Æschyli, Sophoclis, Euripidisque scena sapientiæ messis exsurgat uberior. Nemo etenim veterum Poësim attingebat, nisi cultus, et locupletatus a Philosophis; unde auferebat secum acumen, et copiam sententiarum : quorum aliqui solo Philosophorum nomine contenti fuerunt, quamvis eminere potuissent in numero Poëtarum. Talis Plato fuit : quas enim scripserat tragœdias, combussit ; ne, ut suspicor, qui Philosophis fama et plausu antecellebat, alia in re cuiquam videretur inferior. Unde contempta metri lege colores, fabulas, et spiritus Poëtarum, quibus dictionem suam attollebat, ad Philosophiam traduxit : ut Poëtico dicendi genere, quo forsan ab æmulo suo Eu-

ripide superabatur, ipse Philosophos antecelleret.

Ac fortasse longe graviora, et retrusiora veteres Poëtæ sub involucris fabularum, quam Philosophi suis disputationibus ad nos transmissere: isti enim quia ex propria plerumque, vel amicorum persona loquebantur, ne plebis offensionem susciperent, multa reticebant; cum illi ex heroum, veterumque regum persona effuderint multa liberius, et sub earum larva multitudinis errores non raro redarguerint, ac tyrannos verbis carpserint alienis: ut posteris aliquanto solertioribus ad reipublicæ regimen longe uberiora fortasse, quam præcepta Philosophorum, e tragicorum, et veterum Poëtarum versibus expedienda supersint. Eandem ob causam Philo-

144 DE INSTAURATIONE

sophi vetustiores, veluti Anaxagoras, aliique multo solidiora de suis prom-
fere latebris, quam recentiores, qui
publicis in scholis, et in communi
luce profitebantur.

HACTENUS adolescentes ad sapien-
ter cogitandum, recteque dicendum
instituiamus: nunc, ut eæ facultates
cedant in usum publicum, et in com-
munem utilitatem, via pandenda est
ad scientiam divini, humanique juris,
quo studia viri civilis omnia referun-
tur. Atque ut a jure civili exordia-
mur, omnis ejus cognitio pendet ab
interpretum delectu, quorum pars
eruditione sua enuclearunt leges; pars
vero garrulitate, atque importuna sub-
tilitate contriverunt. Quamobrem is
nobis potissimum quæretur interpretes,
qui a legibus, quas explicandas pro-

ponit, minime aberret ad inanes, et intempestivas quæstiones, neque arguendi causa levem quamlibet, et commentitiam legum repugnantiam aucupetur, ne ad ipsam earum difficultatem interpretationum molestiam adjungamus. Quæ nostratium vitia sedulo Græci caverunt interpretes Basilicorum, qui neque a legum vestigiis discedunt, neque vanis oppositionibus conantur tranquilla, et perspicua conturbare. Hoc morbo maxime laboravit Accursius, qui levibus quibusque discriminibus inutiliter notandis, in tranquillo commovet sæpe tempestates. Is tamen unus est, qui inter suos arctius hæreat legibus: alii enim ab eo profecti procul solverunt a portu, et ab earum conspectu longius recesserunt. Sunt autem duæ interpretum classes, quæ verbis legum propius insistant,

vulgaris altera, in qua princeps Accursius; altera selectior, et eruditior, in qua tempore quidem, et inventionis laude primas ageret Alciatus; nisi postea omnium, quotquot fuerunt, aut fortasse futuri sunt, laudem Cujacius anteisset. Utriusque tamen classis principes oportet ad examen legum adhibere. Accursius enim cum socio Viviano mira facilitate facti speciem tyronibus exponunt, et viam doctioribus feliciter sternunt ad forum, quotidianis quaestionibus et rebus proponendis, atque tractandis: Cujacius vero abstrusorem sententiam reteggit legum, et e latebris juris antiqui mentem eruit Jurisconsultorum: ut receptiora quidem ab Accursianis; a Cujacianis tamen veriora promantur. Ideo neutri negliguntur, quia illi usum, isti scientiam praestant, qua pro re nata, vel confirmatur

usus, ubi cum ratione conveniat, vel, si deflexerit a ratione, corrigitur: nisi obstiterit ignorantia judicum, qui contra Justiniani præceptum, imo et contra rectæ rationis normam, hoc præcipue tempore non legibus causas definiunt, sed exemplis, quas decisiones vocant; quarum inauspicata volumina Romanam jurisprudentiam in Romano solo ad perpetuum ætatis nostræ dedecus obruerunt. Cum autem tam eruditis ad antiquitatis interiorum notitiam, quam forensibus ad pleniorum jurisprudentiæ cognitionem utilissimum sit origines evolvere, ac fundamenta detegere Romani juris; neutris tamen ob obscuritatem, et varietatem rerum, tot voluminibus dissipatarum, vacet ea de Cujacianis interpretibus efferre; tribus nos libris, quos de originibus scripsimus, eas complexi sumus: ut legen-

tium oculis jurisprudentia selectior integre, atque ordine suo subjiciatur. Nostrum enim consilium fuit, ut, qui Justinianeas institutiones primo ex Perezio, postea ex Vinnii notis, et commentariis probe calluerit, libris nostris adhibendis per feracissimam Digestorum silvam expeditius progrediatur. Accursiani vero, quorum primores Bartolus, Baldus, Jafon, Castrensis, Alexander, etsi leges ipsas aliquando involvant potius, quam expediant, et Accursium sæpius, quam leges interpretentur; in tractandis tamen forensibus quæstionibus adeo pollent, ut iis ætate nostra simul cum Accursio, et ipsismet legibus alto pulvere merfis, et ab ignorantia conculcatis justitia exsulet a foro, et causidicorum loquacitas, ac libido judicantium in alienis patrimoniis impune dominetur. Judices

enim olim, si non ratio legum, Accursii tamen, ac Bartoli digna sane obsequio refrænabat auctoritas, atque ad justitiæ sensum, si non propria scientia, mens saltem revocabat aliena. Oportet enim, ut legibus quam plurima concludantur, et affectionibus hominum, arbitrioque viventium quam minimum permittatur: ferinam enim naturam continet affectio; lex autem, utpote ratio pura, affectionis est expers, continetque tantummodo divinum. Nunc vero, pulsas omnibus Jurisconsultorum familiis, sive Cujacianis, sive Accursianis, et Bartolinis, tantum librorum suorum venenis exsultant in foro rabularum duces, qui mortui, cum obstrepere desierint, tamen amentiae suae segetem nobis in eorum scriptis reliquerunt; quique, si Diis placet, ratiocinio se præstare gloriantur, ut suæ, ac

150 DE INSTAURATIONE

discipulorum avaritiæ velificent, et propterea probro sibi ducunt aliorum auctoritati parere, Charondæ nimirum qui sint, et Platones, aut Lycurgi, et Solones ad dandas, et inveniendas, non ad accipiendas, et interpretandas leges accurrentes. Quorum stultitia, et aliorum ignavia evenit, ut, quidquid olim captis auspiciis, consultis Pontificibus, referente Consule, aut Tribuno, in conspectu populi Romani, vocatis comitiis, post suasionem, ac dissuasionem oratorum, ac diuturnam, et maturam civium deliberationem statuendum fuerat, nunc a somniculoso, aut madido aliquo fori operario, et vulturio togato, nempe a Ridolphinista quovis, qui non alium magistrum, præter scribam, et tabellionem agnoscat, per summam temeritatem, et impudentiam calami ductu decernatur. Jam enim ante fa-

luberrimam privatarum scholarum prohibitionem exorti erant, qui Ridolphino, tanquam Justiniano, codice domi prælegendo, trimestri studio absolutam Jurisprudentiæ cognitionem juvenibus ore ferreo promittebant. Horum igitur duces non satis habent ignorare ipsi leges, et usum bonorum interpretum, nisi propriam inscitiam stilo suo pestilentissimo, et voluminibus immanissimis transmittant in posteros: qui lectione illa pudenda, et clientibus maxime deploranda procul auferuntur a puris luminibus juris, et a majorum veritate: quorum vice dedecora ista Jurisprudentiæ, ac fori piacula complectuntur, pari cum eis vesania furentes, et contra graviores Jurisconsultos audacissime blaterantes. Quamobrem legibus, et civili ratione simul cum Jurisconsultorum auctoritate dejectis,

tam bona hominum, quam existimatio, et vita ignorantiae, avarititiaeque patient. Quam Jurisprudentiae calamitatem, et Justitiae ruinam, nisi, CLEMENS OPTIME, qui et nosti, et potes, et velle debes, quam primum avertas, juventute saltem triennio in publicis scholis detinenda, et ipsorum Justinianeorum voluminum explicatione impetranda, restituendaque Accursianorum saltem, et Bartolinorum interpretum auctoritate, rejectis farciminibus tabularum; verendum erit, ne brevi a Jurisprudentia, quae Pontificiam quoque Jurisdictionem texit, atque munivit, et externos majorum tuorum olim subjecit oraculis, conversis modo rebus, ad mores judiciorum Scythicos omnino transeamus. Neque vero debet Princeps praesertim facer, et juris tam humani quam divini custos ac moderator,

quidquam promovere magis, quam sacram, et civilem Jurisprudentiam, artemque justitiæ: qua neglecta, vel de die in diem extracta, ut quam creberimas, et longissimas ad templa Divorum supplicationes habeamus, et orationem quantumcunque multiplicemus, a Deo, Isaia teste, ^a nunquam exaudiemur, quia, ut alius Prophetarum ait, *Justitiam ejus nesciamus*. Quis autem eam nesciens exercuerit? aut quomodo jus reddiderit aliis, qui prius ipse non accepit? aut quandonam accepisse potuerit imberbis adolescens, et imperitus, ac pene puer, qui ferulæ manum nuper subduxit? nunc autem, jantina indutus, e sella curuli sententiam proferens, neque discere dignatur amplius, neque ignorantiam suam alia novit arte, quam impudentia definiendi, et pronunciandi facilitate dissimulare.

^a Isaïas cap. 4. Baruch cap. 4. 23.

154 DE INSTAURATIONE

SED jam a jure civili decedamus ad sacrum, atque ab humanis legibus ad divinas ascendamus; nempe ad jus Pontificium, quod partim a divinis fluxit libris, partim a jure civili: cujus cum peritissimi essent Decretalium, quas vocant, conditores, quamplurimis regulis, ac definitionibus e sanctiori Jurisprudentia susceptis jus Pontificium expleverunt, et semina sapientiæ cælestis aluerunt honestate naturali, a Deo etiam in nostris insculpta mentibus, cujus apud Græcos Philosophi, apud Romanos vero Jurisconsulti vindices fuerunt, atque cultores. Ac si quid liberius, aut severius a jure civili definitum Pontifices invenissent, coërcuerunt juris divini auctoritate, aut mitigarunt, idem in nostrate jure civili præstantes, quod veteres Prætores temperando Decemvirali jure, atque supplendo con-

sueverant. Hinc videat juvenus foro vacatura, qualem gratiam habeat iis, qui se juris Pontificii Doctores, absque plenissima Jurisprudentiæ cognitione, ac rerum forensium usu, profitentur. Qui si meminerint quales, quantique Jurisconsulti fuerint Pontifices, a quibus epistolas Decretales, et jus omne Canonicum forense accepimus; minime in alienam possessionem irrumperent, nec forensium rerum, sed tantum sacrarum disciplinam susciperent explicandam, neque alios quærerent auditores, quam juvenes familiæ suæ sacris operaturos: ne forenses juris Pontificii partem contrectantes, utrumque simul, et sui ordinis legem, et doctoris officium prodere cogerentur, fallentes pariter suos, et alienos. His fortasse, ac juventuti, quæ auctoritate illorum ab idoneis Doctoribus abducitur,

salubre fuerit audire Cujacium hæc de Canonum conditoribus referentem. Etenim de Innocentio III. ^a scribit. *Cetera quoque fere omnia sumsit ex jure civili, et omnino quidquid præclarum est in hoc jure, ex jure civili est, nec hujus interpret idoneus quisquam, nisi fuerit juris civilis peritissimus.* Et de Gregorio IX. ^b Duo hæc capita sunt Gregorii, auctoris hujus collectionis, qui ut in ea collectione aliquid de suo infereret e jure civili, ultro, non aditus a consultoribus ullis, aut litigatoribus, pleraque sumsit, et inseruit. Et alibi de Innocentio ^c rursus. *Et Pontifex quidem in hoc capite ex jure civili, vel ex interpretibus juris civilis: fuit enim Innocentius, qui est ille Pontifex, juris peritissimus. Et totum quidquid scribit in hoc*

^a Ad cap. 15. de sent. et re judic.

^b Cap. penult. et ult. eod.

^c Ad cap. 3. et ult. de lit. non contes.

capitulo ultimo, satis prolixè est ex glossis juris civilis, quarum pleræque factum est ut vim sumserint per Pontifices, qui ex eis Decretales confecerunt, et generales constitutiones. Ac de Gregorio IX. iterum alibi: ^a Plus petitur re, vel summa, loco, tempore, causa. Quod Gregorius IX. auctor hujus constitutionis sumsit ex Institutionibus Justiniani, et ex Paulli lib. 1. sententiarum. Et quidquid omnino est relatum in constitutione hujus tituli, ex jure civili est ac proinde secundum jus civile interpretandum: ex quo quidem solo jure habent, quod petant Pontifices, exornandorum suorum Decretorum gratia.

OMITTO Beroum, Antonium Contium, Gentilem, aliosque haud absimilia de jure Pontificio tradentes. ^b Nam

^a ad cap. ult. de plus petit.

^b Contius lib. 1. disput. Juris Civil. cap. 3. Berous. ad rubicam de Consuet.

158 DE INSTAURATIONE

quos Cujacius, universi juris post hominum memoriam consultissimus, non absterret; quænam alia gravior cohibuerit auctoritas? nisi publica Principum, et magistratuum, et præcipue sacrorum Pontificum potestas: quæ non alio vertetur utilius, quam ad emendationem divinæ, atque humanæ Jurisprudentiæ, itemque ad delectum idoneorum interpretum, submotis iis, qui juventuti Justitiæ lucem intercipiunt, scientiam profitentes alienam: qua in reverenda eis essent verba Christi dicentis: *Væ vobis jurisperitis, quia tulistis clavim scientiæ, ipsi non introistis; et eos, qui introibant, prohibuistis.*

QUA vero jus Pontificium e Sacræ Scripturæ, ac SS. Patrum locis, et veterum Conciliorum Decretis componitur; præferenda est huic studio fax

etiam divinorum librorum, et Ecclesiasticae Historiæ, quæ Canonum rationes pandat, ac nubes dispellat absurdarum opinionum; quibus hujus Juris recentiores interpretes, quos Casuistas appellant, paucis exceptis, in veteri Ecclesia plane hospites, rationem interpretandi, ac definiendi de rebus ad mores pertinentibus magis a Porphyrianis, et Averroistis, quam ab Apostolis, et Evangelistis trahentes Christianas morum leges, non ad præcidendas, sed ad alendas, ac propagandas rerum caducarum cupiditates, violenter perduxerunt: ita ut lex frugalitatis, atque caritatis in quæstum, atque impotentem dominationem importunissimis interpretationibus detorqueatur. Quibus profecto tenebris locus esset in Ecclesia nullus, si assidua Evangeliorum lectione, atque cognitione vetusti moris,

160 DE INSTAURATIONE

et studio Conciliorum, ac sacræ historiæ peritia dialecticas captiones, versutiloquas Arabum scientias excluderemus; eorumque loco adolescentibus, brevi ad juris Pontificii studium accedentibus, una cum Ecclesiastica Historia Romanum in manus traderemus Catechismum: unde solida, et sincera Theologia longe melius, et uberius, quam ex immensa Scholasticarum nugarum segete colligitur. Hinc nos in nostris Pontificii juris institutionibus, ubi res ferret, lumina sparsimus Apostolicæ disciplinæ, ac mores Ecclesiæ veteris, originesque rerum oblata occasione retulimus; ut nostrates adolescentes a magistris omnis cum sacræ, tum profanæ eruditionis expertibus, ad nos venientes, hoc utilissimo, et gratissimo simul doctrinæ poculo exciperentur: quo hausto ipsi per se ad plenioram

conciliorum notitiam, et diuturniorem
sacrorum librorum sanctorumque Pa-
trum lectionem exardescerent.

SUPEREST nunc supremus divinæ
sapientiæ gradus, nempe Theologia :
cujus tradendæ rationem nemo alibi,
quam Romæ, invenerit meliorem ; post-
quam eam Dominicanæ familiæ Patres
depromere cœperunt e fonte suo, nem-
pe D. Thomæ libris : quorum præ-
lectionem quotidianam proprio sumtu
Casanæta Cardinalis beneficentissimus,
et vel hoc tantum nomine optime de
Ecclesia meritus, instituit : ut studio-
sos a garrulis, et perplexis vulgarium
doctorum scriptis ad ipsum deduceret
oraculum sapientiæ divinæ, doctorem-
que juventuti redderet eum, quem non
modo communis hominum admiratio,
sed suamet Christus voce fidum, ac

certum in Ecclesia præceptorem constituit omnis ævi. Cui studio qui recentiorum lumina Criticorum, et Hebraicæ, Græcæque linguæ usum, ac perpetuam divinorum Codicum, et SS. Patrum, atque Conciliorum lectionem admiscuerit, quique simul præclari ordinis Jesuitarum præstantissimos, et antiquitatis assertores diligentissimos, Petavium, Sirmondum, Maldonatum crebro consuluerit; is et sententiarum veritatem per D. Thomam, et abstrusiorum omnium temporum eruditionem, germanumque sacrorum librorum sensum per cultos illos, atque graves divinarum rerum interpretes assequetur. Nec leve laboris compendium fecerit, si sententias sibi sumserit per Estium explicatas, qui selectiora veterum Patrum in suis commentariis, cum summa studiosorum utilitate congeffit. Utinam eodem, quo Estius,

animo, atque stilo ad aureum illud sententiarum opus interpretandum omnes accessissent, nec simplicitatem, et candorem illius ex Apostolica integritate, ac SS. Patrum gravitate natum suis nugis infuscassent! Cujusmodi vel temperandis, vel præcavendis ingeniis, nihil utilius, non meo quidem, quod nullius est ponderis, sed graviorum omnium judicio Theologorum existimatur, lectione locorum communium Melchioris Cani, quos lucifugi hi, ac vespertilioes nostri æterna, si possent, oblivione damnarent.

Quod autem ad scientias, artesque in universum omnes pertinet, cavendum diligenter, ne desidiosa facilitate, ac fallaci lenocinio recentiorum abstrahamur a commercio veterum, utcunque difficilium, et obscurorum: quorum

qui tempore, iidem et utilitate sapientiaque præcedunt. Unde tum recentiorum usus est optimus, quando ad interpretationem, et cultum adhibentur veterum. Quæ utilitas non modo a criticis, sed et a Philosophis nostrorum temporum percipitur: quorum doctrina lux media est inter mentes nostras, et veterum sapientiam. Veteres enim cum inveniando, tum exprimendo naturam ipsam, et veritatem reddiderunt, sive per causas, ut Philosophi; sive per imitationem, ut Poëtæ; sive per simplicem rerum gestarum narrationem, ut Historici; sive per contentiones, commotionesque animorum, ut Oratores; et in suo quisque artificio, atque studio germanas rerum notas extulerunt.

• UNDE recedentes a veteribus, procul auferimur a vera sapientia: quo-

niam singuli veterum, qui vel inter Historicos, vel inter Poëtas, vel inter Philosophos, vel inter Oratores excellerunt, five vera, five ab se conficta describant, institutionem sapientis vitæ complectuntur. Igitur si Hebræos excipias a Deo, non ab hominibus eruditos, ex humanæ sapientiæ cultoribus, Græci uti antiquissimi, sic et sapientissimi, atque inter eos idem qui ætate, omni etiam sapientia, et eloquentia præstat Homerus: cujus Poëtica imitatio nativam reddit rerum veritatem. Qui autem propius ad illius ætatem, iidem etiam ad similitudinem, et sapientiam accedunt, quales præter Hesiodum, Homeri æqualem, Æschylus cum primis est, Pindarus, Sophocles, Euripides.

INTER Latinos autem dicendi virtus floruit, quoad libros coluere, atque

166 DE INSTAURATIONE

imitationi studuere Græcorum: postquam vero libertatem amiserunt, novum sub Imperatoribus genus eloquentiæ tentarunt, fractum nempe illud, exsangue, ac fucatum: solique Jurisconsulti vetustam stili simplicitatem, et integritatem, quam studio, et consuetudine legum adsciverant, retinere simul cum amore libertatis, quem profitebantur, dum jussa Principum ad juris rationem, et ad communem populi utilitatem interpretatione sua revocabant, ut decebat eos, quorum animus assiduo inter leges veteres, nempe inter mores antiquorum candidos, et liberos versabatur. Nos vero Itali recentiores, quorum ingenia et literas barbarorum irruptio, atque longa dominatio conculcaverat; postquam diu jacuissimus, ad veterum literarum gloriam erecti sumus ab altero prope Ho-

mero, Dante nimirum Aligherio: per quem divina Providentia remisit Italiæ pristinam doctrinæ atque eloquentiæ lucem e cineribus Græcorum, et Latinorum in vernacula divini poëmatis lingua felicissime renascentem, novosque Latinæ, Græcæque dictionis æmulos in posterum exsuscitantem, Petrarcham nimirum, Boccatum, et quotquot postea summos oratores, atque Poëtas, cum Latinos, tum vernaculos aluit Laurentii Medicei, et Leonis X. beneficentia: qua simul cum eis postea extincta, Italica dictio statim inhorruit, et in scholis nostris, quæ, antequam publica doctorum hominum alimenta cessissent in opulentiam ambitiosorum, a Politianis, Victoriis, Sigoniis, Robertellis, Manutiis, Muretis illuminabantur; nunc ineptiarum, atque argutiarum seges adolevit, quibus adolef-

168 DE INSTAURATIONE, &c.
centium ingenia, longe deterius, quam
Gothorum, et Vandalorum rusticitate
corrumpuntur. . . .

HÆC inter meditandum animis nos-
tris occurrunt vitia, et remedia studi-
orum; quibus detegendis, iudicioque
tuo subjiciendis consultum juventuti
voluimus. Erit vero tuum, CLE-
MENS OPTIME, providere dein-
ceps, ne literulis tantum, et argutiis
in scenam prodeuntibus, atque scholaf-
ticis cum ingenti Reipublicæ dedecore
quotidie aures nostras lacerantibus,
doctorumque hominum honores nefa-
rie rapientibus, Itali a Transalpinis, ad
quos primi nos olim literas attulimus,
in exemplum insignis ignorantiae pro-
ducamur.

DE
LINGUA LATINA
DIALOGUS

A D
EMMANUELEM MARTINUM.*

DUM legerem notas, a te ad pessimos nebulonis illius nostri versus appositas;† non solum, Vir Clarissime, doctrina delectabar, quam coarguendis erroribus adhibuisti; sed et

* De memoria hujus viri eruditissimi præclare meritis est GREGORIUS MAIANSIUS, (editione Lipsiensi Mascoviana per solitam incuriam MUZANSIUS dictus) qui MARTINI Epistolarum libros XII. edidit, eisque adjunxit narrationem ejus Vitæ, *Mantuis Carpetanorum*, 1735.

† Sc. ad 2. *Sectani* Satyras.

tua cavillandi urbanitate ac facetiarum acumine rapiebar, et benivolentiam erga nos, atque honestatis tuendæ, audaciæque coercendæ, studium oppido quam admirabar. Nec enim impudentissimi scurræ deliria tanti fuissent, ut mererentur doctorum hominum iram, et stylum tuum nitidissimum ab illustranda vetustate, ac exponendis originibus linguæ Latinæ, ad pueriles ineptias exagitandas converterent. Verum unde hostium obscuritate pridem abducebaris, eo te tandem evocavit semidoctorum hominum plausus, quibus ea pestis in bonorum injuriam nutriebatur, ut non prius putaveris furores illius belluæ repressum iri, quam perditos sycophantas et infulsos poëtaistros tuis telis confodisses, et inauditam temeritatem, quæ simplicioribus fraudem ferebat, et juventutem a recto cum orationis,

tum vitæ instituto detorquebat, patefacta jam stolidissimi Thraſonis ignorantia perdomuiſſes. Quippe comper-
tum tibi erat: ὅτι εὐπραγτεῖν παρὰ τὴν ἀξι-
αν ἀφορμὴ τοῦ κακῶς φρονεῖν τοῖς ἀνόντοῖς γινέται.

ILLUD modo, Vir doctiſſime, pi-
get, tua te doctrina nequiſſe uti tam
parce, quin plus interdum ſuſceperis,
quam tibi eſſet a bonorum deſiderio
tributum et denunciatum, et dum bar-
bariæ dictionis vitia palam faceres,
egiffe tam ſerio, ut illinc, oratione lati-
us continuata, non raro ad abſtruſiores
eruditionis locos excurreris, et in
mendis paullo nimium ponderandis,
adducendiſque bonorum ſcriptorum
exemplis, operam tam male locaveris,
quam qui viliffimis centonibus pretio-
ſiſſimam purpuram attexuerit. Age
porro nunc, quando ſatis eos tuis acu-
leis confixiſti, et, quod intenderas,

vulgares animos in fraudem inductos, ac ad admirationem inquinatissimæ dictionis erectos, magnam partem ab errore liberaſti; refer te, quæſo, ad graviora ſtudia, et invidos dimitte conſumendos livori ſuo. Te namque monitum velim, hæſce belluas a nobis miſeriores non fore, quam ſuoſpte ingenio ſunt; quippe proprio livore conſecti, et alienis meritis exulcerati, pœnas dant injuriarum, antequam læſerint. Qui namque tam furioſe ruunt, ut in optimos quoſque immodica licentia verborum incurrant; hi, cum ſummæ libertatis compotes videantur, ſervi tamen ſunt et adminiſtri perturbationum, quarum turbine correpti, eo tandem adhæreſcunt, quo impotentis animi fluctibus ejiciuntur. Enimvero quos in nos liberioreſ vides, hoſ prædam et nexos eſſe noſtroſ puta: quoniam animoſ eorum pro arbitrio

versamus atque torquemus, et, quum libet, in ægritudinem conjicimus, simulatque ingenii robur, si quod habemus, aliquo patefaciamus exemplo, ut liqueat, invidos alieni potius juris esse, quam sui, et, quo magis eorum te misereat, bonorum meritis veluti adspectu tortorum urgeri. Nimirum livor et malivolentia tum procreatur maxime, quum in angustis animis atque jejunis species alienæ virtutis expanditur; contrahitur vero et affligitur opinio sui. Etenim id genus homines usque eo præstantioribus plaudunt, et præcurrentibus favent, quoad consequi posse confidunt: ubi vero spe ceciderint, eos, quibuscum frustra contenderent, quo discrimen minus emineat, maledicentia premunt. Levis autem est, quæ ab opibus et novis honoribus conflatur invidia, præ illa, quæ a præstantiori doctrina fuscitatur. Cum ete-

· nim a cæteris animantibus mente ac intelligentia distinguamur, quisquis, ubi veritatis splendor effulget, in ingenii contentione cefferit, is e suo videtur humanitatis jure decedere, ac propriam quodammodo extenuare naturam. Scilicet animi tantum bona mortales jure mancipii jureque optimo possidemus: externorum usus tantum apud nos est, proprietas et arbitrium penes Fortunam. Unde quum ingenii vires in judicium veniunt, qui causa ceciderit, capite potius quam bonis mulctatum putaveris, nec tam extenuatum dixeris, quam extinctum.

· TENUIBUS enim opulenti opinione tantum antecellunt. Sapientes vero stultis reapse præstant et natura. Sane si mea fuerit optio, bonam mentem cum Cræsi fortune minime commutaverim. Stulti enim opibus et copiis,

quibus aliis arroganter et superbe dominantur, ipsi miserrime serviunt! sapientes vero, qui causarum nexum intelligentia, intelligentiam voluntate sequuntur, cupiditates extra naturæ finem effusas ad rationem revocantes, Fortunam subigunt, et cum Justitia per se convenientes, leges non dominas habent vitæ, sed comites; neque magistras, sed consortes et socias consiliorum. Ita ut vix ulli, præterquam sapientibus, liceat in libertatem vindicare sese: quandoquidem fortunam contemptu rerum humanarum eludunt, versisque virtutibus in morem, congruunt legibus, non obtemperant. Conviciis autem et maledictis minime perturbantur, sed animo præsentī atque acri resistunt: tum quia, quod attribuere improbi nequeunt, calumniis frustra tentaverint; tum quia studiorum præmium non in iudicio imperi-

torum, sed in ipsa sapientia situm est: tum denique quod ægre quis invidiam declinarit, nisi vel alios retexuerit, vel ipse a virtute deflexerit, quorum alterum absurdum foret, alterum plane stultum. Quisquis autem pro rebus maximis, qualis gloria literarum est, invidiam subit, hunc optimum sane putes iniisse consilium. Aciem enim invidiæ dies obtundit, et vestigia livoris ævum obliterat: laudem vero doctrinæ posteritas alit, atque adeo ipsa conservat et tuetur æternitas. An autem patientissimis temporibus, in quibus furor tam impune discurrit, ut ne principibus quidem viris abstineat, homuncio ipse sperassem nomen nostrum fore sacrosanctum; cum eos omnes haberem infensos, qui laudem suam ducunt e vitiosa corruptaque doctrina, quam nos pro viribus oppressimus, atque concidimus? præ-

ferim cum genus hominum laceſſive-
rimus, qui flagitium nullum, ſi ſejunc-
tum a periculo fuerit, abominantur;
ac ſatis honeſtati datum arbitrantur, ſi
fugiant in ſcleribus nomen profiteri
ſuum. Horum enim ſententia honeſtum
eſt, quodcunque latet. Nunc, quando
mihi tanti non fuerunt, ut a memet
ipſo aberrare me cogerent, ac infixum
animo illud Horatianum eriperent;

*Invidiam placare paras virtute relicta?
Contemnere miſer:*

minime te, Vir doctiſſime, patiar in
ea contentione diutius verſari, ne, quan-
tum indiſtriæ ac ſtudii confers ad ho-
rum lapſus reprehendendos, compes-
cendosque indoctorum ſtupidos plauſus,
tantum operi ſumma cum laude ſuſcep-
to, non ſine magno literarum detri-
mento, detrahatur. Ac ut eo te revo-

M

ces, unde benivolentia in nos tua, et odio improbitatis abstrahebaris; quod tu sæpe soles in familiaribus colloquiis, ut juvenes popularis linguæ facilitate captos, et versionibus librorum, quæ in diem prodeunt, occupatos, ad linguæ Latinæ cultum impellas, id ego nunc scriptis præstiti; dialogumque contexui, in quo te induxi differentem, atque aliquid promentem eorum, quæ tu de Latinæ linguæ origine in tuis eruditissimis commentariis uberius multo explicabis, ac plane subtilius.

EMMANUEL. PROCULUS.

PR. Præter morem Emmanuel sub auroram domo egrederis.

EM. Verno tempore, ac cœlo (ut vides) tam sereno, quid matutina de-

ambulatione salubrius? PR. Nisi malis
effefolus, metibicomitem adjunxerim li-
bens. EM. Immo jucundissimo sermo-
ne tuo curis levare vehementer gaudeo.
PR. Vide, ne potius molestus advene-
rim, teque a socio longe suaviori distra-
xerim. EM. Cedo: a quonam? nemo
enim ante te nobis occurrit. PR. Ab
eo scilicet, quem domo tecum extulif-
ti, quemque adeo geris in manu. EM.
Codicem nempe hunc significas; PR.
Ipsum. EM. Sane hunc arripueram,
ut, si solus fuisssem, illius lectione ali-
quantisper oblectarer: nunc, quan-
do in te incidi, malo hasce horas collo-
quendo tecum, quam legendo, transi-
gere. PR. Quis vero est auctor? EM.
Tullius. PR. Suboluerat. Mirum, si
momento eum dimisisses. EM. Immo
vero mirum esset, si hunc scriptorem
non haberem eximium, quo nemo est

auctor in eloquentia Latina, et in omni sermonis elegantia locupletior, nemo splendidior, nemo uberior, nemo in omni eruditione celebrior, nemo denique de quo cum tot laudes sint diffusæ, minus tamen pro illius dignitate sit dictum. Nisi vero aliquis eorum sis, quibus hoc tempore Cicero fordet, Appulejus murrinam olet. PR. Di nolint, ut usque eo desipiam. Sed eo dixi, ne tibi constitutum sit linguam Latinam præ ceteris amplexari, cum tot annos in veteribus libris verferis, ut jam alio tibi migrandum censeam. EM. Quasi non majus sit negotium partas opes tueri, quam parare. Nosti illud Demosthenis: πολλὰκις δοκεῖ το φυλαῖαι ταγαδα του κτησασθαι χαλεπωτερον ειναι. PR. Factum igitur Emmanuel non mutaverim; quippe ne implicarer, nullum Latine scribendi usum, sed

auctorum mihi tantum intelligentiam appetivi; ac experiri nolui, quod erat impetratu difficillimum. EM. At cognosces in tempore, quantum et animo voluptatem, et inventis lucem ademeris neglecto usu ejus linguæ, quæ una potest cogitationes hominum et res gestas in orbis terrarum universi partes diffeminare, ac adæquare cum omni posteritate scriptoris memoriam. PR. Ita ne vero? an ideo nobis hiscere non licebit? quasi non idem vulgares linguæ præstiterint, quod uni tu Latinæ tribuis. Adeone nobis erit maligne? ut, cum quis Italica lingua sensus suos aperuerit, lectorem non sit inventurus apud Hispanos, Gallos, et Germanos, ad quos omnes nostri sermonis usus increbuit. Ut autem nostram linguam Italia finiri concedamus; an non Gallica nobis præsto erit, quæ Borealem

omnem oram occupavit, et una cum Gallorum commerciis vel ad remotissimas terrarum regiones excurrit? Et libris conversis veterum, omniumque populorum scriptis Gallice redditis, jam copias et ornamenta cunctarum pene linguarum exhaustit; ita ut ei, qui Latinam vel intermiserit, vel ablegarit, una Gallica possit eruditionis universæ campum aperire. Quæ enim antea, præterquam Latinis, patebant nemini, nunc occurrunt et collucunt omnibus, non solum viris, sed et fœminis: cum nihil hodie tam solenne sit apud matronas, quam de Marianis Consulatibus et Syllana Proscriptione disceptatio. EM. Per te igitur, Proculæ, relictis patriis finibus ad externos tua natio commigrabit. Ut, quum fascès jam diu transalpinis hominibus submiseritis, linguam omnium olim gen-

tium dominam, victricem populorum, commune nationum vinculum, extinguatis: et, quod unum superest vetustæ majestatis monumentum, evertatis. Verum ne te ad jus gentium revocem, neve tibi patrii soli caritatem inculcem; utque dederim historias et scientias popularis sermonis luce satis esse jam promptas; integramne in aliena lingua oratores et poëtæ propriam venustatem et elegantiam retinebunt? Non te fugit inesse linguis colorem præcipuum et nitorem, scriptoribusque singulis inditam esse patriam urbanitatem et nativum leporem, qui peregrino linguarum ingenio corrumpitur; ita ut ingenuus ille flos eloquentiæ convulsus e solo suo statim exarescat, ac germana virtus orationis externis moribus obliniatur. Partium namque complexio, verborum compositio, sonus,

et numeri, quibus tota constat dicendi
venustas, dissolvuntur, et ipsæ quoque
sententiæ conciduntur et enervantur;
ac vigor et adspectus eloquentiæ nativæ
novis et exteris coloribus inducitur et
aboletur: immo scriptoris sensus ipse
pervertitur interpretis vel negligentia,
vel, quod non raro accidit, imperitia:
vel quia peregrina lingua Romanæ aut
Græcæ copia, ubertate, ac vi minus
plerumque respondet. Verum fac ut
interpres eandem venustatem, ac veri-
tatem, et sanitatem orationis aliena
lingua reddiderit: fac ut popularis per-
currat, quousque Romani sermonis
amplitudo diffunditur: spem certe diu-
turnitatis, quæ a Græcis et Latinis li-
teris ostenditur, peregrinīs nunquam
attinges. Latina enim lingua Roma-
norum armis et commercio simul cum
imperio in omnes fere orbis terrarum

regiones penetravit, et ubique disseminata est, sparsis atque etiam continuatis sæpe coloniis, præcipue vero propagata est et conservata legibus atque judiciis; nec enim licebat lege agere, aut in judicio respondere apud Romanum magistratum peregrina lingua, neque fas erat magistratibus in provinciis reddere jus nisi Latine. Solennes autem formulas vetitum erat peregrina lingua corrumpere. Nam quisquis formulas et verba civilia labefactasset, is neque contrahebat obligationem jure civili, neque dissolvebat, nec hæredem recte instituebat. In solis enim fidei commissis utilitatis causa relaxata est severitas juris civilis; ita ut receptum fuerit, hæredem instituere verbis obliquis, quæ directis opponuntur, sive civilibus: de quibus cum antea dubitaretur, an eadem fuerint, dubitatio-

nem omnem sustulit Ulpiani liber Regularum, ubi fideicommissum definitur: *quicquid non verbis civilibus, sed precariis relinquitur*. Ex quo licet colligere, verba civilia eadem esse ac directa; nempe more imperantis enunciata: quibus implebatur quicquid ex jure civili, sive ex legibus XII. Tabul. descendebat. Eaque legis verba dicebantur. Unde testamenta, quæ sunt privata quædam lex, verbis directis quoque conficiebantur; veluti: *Titius hæres esto*. Actus igitur legitimi, qui et solennibus verbis peragebantur, nempe emancipatio, aut acceptilatio, hæreditatis aditio, servi optio, datio tutoris, servi liberatio, Latinis verbis præceptisque formulis exprimebantur. Immo ne legatum quidem Græcis verbis recte relinquebatur Ulpiani tempore, quod ex *capite 25. Institutionum*

colligitur. Sed fideicommissum contra Græcis verbis relictum valebat: propterea quod legatum ex jure civili, fideicommissum ex moribus descenderet. Atque ex forensi usu multa et ad extraneas linguas permanarunt Latina vocabula, quorum plura in Syriaca Casaubonus observat, non forensia modo, sed et militaria: ita ut Latinus sermo, veluti sanguis, in totius imperii Romani corpus simul cum Romanis moribus fusus fuerit. Populis quoque responsa Latine tantum ab his, qui cum imperio erant, reddebantur, ut nemo sine incommodo ea lingua caruerit. Unde Gregorius Thaumaturgus queritur, quod coactus sit ob imperium magistratuum et usum judiciorum eam linguam addiscere, quam idoneam sane ad imperium reputabat. Et quamvis imperium ex Italia sublatum fuerit, ac

in Græcia defixum, indeque ad Germanos translatum; et Græciam simul atque Italiam colluvies barbarorum obruerit, extincta prope cum legibus moribusque Romanis Latina lingua; tamen ubi Germani, qui ad hæc studia duriores erant, ingenium ad literas flexerunt, atque codicibus Romanarum legum longo post tempore repertis, mores simul et jura vetera revixerunt; emerfit etiam lingua Latina, ut studiofis vetustatis historiarum et jurisprudentiæ lucem accenderet. Nec parum ad illius firmitatem et usum contulit auctoritas Ecclesiæ Romanæ, quæ Græcis disciplinis auctoritatem Latinarum literarum opposuit, qua, veluti nota quadam jurisdictionis et imperii, suos a Græcorum moribus discrevit: ut quo latius Ecclesiæ Romanæ potestas excurreret, eo altius sermonis dig-

nit as emineret. PR. Fateor sane his radicibus coaluisse, indeque conservatam fuisse Latinam linguam: sed cum Græcam adhuc retineamus, nec his fuerit munita præfidiis; cur eandem sortem vernaculis linguis sperare non licebit? EM. Quid? An te tu nihil amplius Græcæ linguæ tribuis quam vernaculis? cum illa et origine, et auctoritate, et dignitate linguis cæteris antecellat maxime: ac tanto cæteris præstet, quanto proli parentes, rivis flumen. Neque vernaculæ, quæ a Latina tanquam a capite perfluunt, retineri et conservari possent, nisi ad Latinam, atque inde ad Græcam, quæ omnium fons est et origo, revocarentur. Plura, fateor, ab Etruscis, Volscis, Oscanis, Sabinis, ac finitimis populis in Latinum sermonem incidere vocabula: sed nihil patet latius, quam id,

quod a Græca manavit, ac deinde cursu temporum et ingenio populorum varia inflexione, ac literarum commutatione corruptum est: idque potissimum ab Æolica lingua fluxisse scriptores ex inflexionum ac terminationum affinitate conjiciunt. Quorum non omiserim Dionysium Hallicarnasæum, qui scribit, Romanos nec ferme Græca lingua uti nec plane barbara; sed ex utraque conflata; maximam vero partem Æolica, ἡς εἰς τὴν ἡ πλειων Αἰολίς. Ad quæ descenderunt et Quintilianus, et duo post hominum memoriam gravissimi atque eruditissimi vetustatis interpretes Josephus Scaliger et Samuel Bochartus. Immo Verrius inter veterem Romanam et veterem Græcam minimum interesse contendebat, hisce ductus Ennii versibus:

*Contendunt Graji, Grajos memorare solemus,
Quod Græca lingua longo post tempori' tractus
Hos pavi.*

Nec mirum, si, a quibus Romani genus duxerant, eorum et linguam retinuerint, quippe profecti ex Aboriginibus, quorum genus a Græcis plerique scriptores repetunt. Multo namque ante bellum Trojanum tempore Arcades Oenotro Lycaonis filio duce ex Peloponneso in Italiam sese effuderunt, et cum montes occupassent, a finitimis Aborigines appellati. Græcis enim mons *opus* dicitur. Atque hi Græcorum gentem vetustissimam Pelasgos, a quibus et Arcades erant oriundi, ex Hæmonia in Italiam appulso, ac diuturnis erroribus fractos et dissipatos, sedibus exceperunt. Ad Arcades autem aliqui scriptores referunt usum dimidiatæ lunæ, in calceis Romanorum sena-

torum intextæ: propterea quod auctores eorum Arcades de antiquitate cum luna contenderent, quamvis aliqui velint esse notam centenarii numeri, quo fuit a Romulo Patriciorum ordo conclusus. PR. Video, te Romanorum originem altius repetere, ac deflectere simul e via, cum commune sit, ac mira scriptorum frequentia comprobatum, auctores Romanæ gentis esse Trojanos, qui Ænea duce in Italiam classe delati hæc loca tenuerunt. EM. Non me fugit, hanc opinionem late manasse, ac diuturnitate coaluisse, itaque omnium animis inhæsisse, ut qui eam convellere tentet, his conetur vel Jovi fulmen, vel Herculi clavam extorquere. Unum Bochartum neque pondus antiquitatis compressit, neque communis persuasio deterruit, quin molem hanc auctoritatis solidissimis rationibus, de abstrusiori

vetustate conquiritis, conaretur evertere. Nisi enim Homeri tempore Trojæ regnum in Æneæ familia ejusque posteris perstitisset, nunquam summo poëtæ illa carmina excidissent :

Νῦν δὲ δὴ Αἰνείας βίη Τρωέσσιν ἀναξεί,

Καὶ παῖδες παίδων, τοὶ κεν μετόπισθε γένωνται.

Nunc genus Æneæ Iliacis dominabitur oris,

Et nati natorum, et qui nascentur ab illis.

Scio, alios pro Τρωέσσιν, subdidisse πάν-
τες, forsan ut aliquid darent auribus
Romanorum. At undenam acceperat
Homerus famam ejus imperii, cujus
nondum fundamenta jacta erant?
Vixit enim Homerus circiter mille
annos ante Christum natum. Qua-
propter Strabo hæc verba convertit in
Æneæ stirpem, quæ Homeri tempore
Trojæ regnum obtinere credebatur.
An enim Homerus futurum Roma-
norum imperium cogitatione præce-

perat per divinationem poëtis familiarem? quod nemo fanus admiserit.

NEQUE vero defunt scriptores, et quidem gravissimi, qui tradant, Æneam esse sepultum in urbe Berecyntho secundum flumen Nolon: quorum meminit Agathocles Cyzicensis apud Festum Pompejum. Ac illa in regione flumen esse dicitur, et lacus, et urbs, quæ ab Ascanio Æneæ filio traxere nomen, quod ex Stephano Geographo et Mela cognoscere licebit. Immo Dionysius Hallicarnasseus ex Troicis Hellanici refert, Æneam Thraciam et Pallenem fuga petiisse, Ascanium autem Trojæ cum imperio remansisse. Quibus auctoribus facile vicerim Æneæ sobolem et reliquias Trojanæ gentis Romam nunquam fuisse traductas, nec e patrio solo dis-

cessisse. Si vero non testibus tantum, sed conjecturis etiam agere placeat; non paucas ex historiis Bochartus excitavit. Multis enim annis quam Roma condita fuerat, receptus fuit cultus^a Veneris apud Romanos. Qui cultus, si Æneas Italiam attigisset, sane coaluisset cum ipsis Romæ natalibus. Et tamen in Roma veteri nullum vestigium hujus cultus eminet; ut ne sub regibus quidem nomen Veneris fuerit auditum. Quocirca Scaliger reprehendit Ennium, quod dixerit:

*Te nunc sancta Venus precor, et genitrix patris
nostri.*

atque addit in ejus ad Festum eruditissimis notis, Venerem, quod a peregrinis regionibus venerit, hoc habuisse nomen.

^a Macrob. Lib. 1. Saturn. cap. 12.

• QUOD si Romanam gentem Æneas condidisset, Phrygiorum numinum cultum, et præcipue matris suæ Veneris ac Apollinis, religionem institisset. Quippe principem locum Apollo inter Trojanos deos obtinebat. Ejus vero cultus veteribus Romanis non innotuerat. Nec enim a Numa, ut Arnobius testatur, in Deorum indicem relatus invenitur. . . .

• QUÆ major apud Trojanos religio, quam Rheæ matris, e Creta cum Trojanæ gentis auctoribus in Phrygiam translata? At ea non ante annum Urbis DL. Diis Romanorum fuit adscripta: quo tempore, monente oraculo, Rheæ simulacrum Attali regis permissu Romam inde fuit advectum. Quod autem credunt, simulacra Deorum in Latium ab Ænea fuisse primum allata, tam falsum est, quam

quod falsissimum. Scimus enim ex Varrone, cujus testimonium adducit Augustinus, Romanos Deorum imaginibus annos CLXX. caruisse; non quod eas vel amiserint, vel, ut aliquorum opinio fuit, ejecerint (eis enim religio fuisset) sed quia nondum norant. . .

Nec (quod ex Plutarcho accepimus) Numa (ne meliora deterioribus exprimerentur, ut Clemens Alexandrinus refert,) simulacrorum cultu populo interdixisset, si animos ea religione imbutos invenisset. Quam fabulæ fuspicionem auget Bochartus, commissis inter se Phrygiis et Romanis vocibus, in quibus Phrygium vocabulum recognoscit nullum.

SED ne longius excurram, non aliunde linguam Latinam quam a Græca eruere licebit. Iccirco nunquam

fuit Latinæ linguæ studium ab abstrusa Græcarum literarum cognitione sejunctum. Imo quasi perpetuum elegantiae fœdus iniissent, pulsas Latinis literis, Græcæ simul exfularunt, illisque revocatis hæ redierunt. A Græcis enim non modo scientia omnis et eruditio profecta est, sed et literarum formæ, quas Græcos a Phœnicibus accepisse traditum est. Phœnices autem ipse invenerint primi, an vero sumserint ab Hebræis, non satis constat.

SIQUIDEM nihil est a scriptoribus magis investigatum, ac minus deprehensum, quam origo literarum. Eam enim his rebus noctem vetustas offudit, ut omnibus datus sit disputandi locus. Quapropter non mirum, si nostris temporibus Olaus Rudbechius, homo Gotthus, diu tamen in antiquitate versatus, non est veritus, litera-

rum originem asserere genti suæ; propterea quod pleræque Runæ inversæ nostras reddant literas, quasi non ad eos, ut ad cæteros, ex eadem origine pervenisse facile sit. Ex antiquioribus vero Diodorus^a Mercurio Ægyptio literarum inventionem assignat: quicum consentit Cicero,^b cui quintus est Mercurius, Theut Ægyptiis dictus. Hunc^c Plato tradit ostendisse regi Ægyptio literarum inventionem, qua se memoriæ subsidium comparasse prædicabat: Regem autem respondisse, arte illa non tam memoriam, quam reminiscentiam juvari, deinceps enim homines literarum præsidio confisos memoriæ studium remissuros, *τετο γαρ*

των μαδοντων ληθην μιν εν ψυχαις παρεξει μνημης αμελετησια, ατε δια πρισιν γραφης εξωθεν υπ' αλλοτριων τυπων εκ ενδοθεν αυτους υπ' αυ-

^a Lib. 3.

^b Lib. 3. de Nat. Deor.

^c Plato in Phæd.

των αναμνηστομενους* εκ εν μνημης, αλλ' υπομνησεως φαρμακον ευρις.

* AB hoc autem Theut duxere Græci suum θεος, unde Latinis *Deus*: ut prodant viri originum peritissimi. Alii a Menone quodam in Ægypto inventas arbitrantur. Alii ab Æthiopibus, indeque ad Ægyptios eorum colonos commigrasse, ac deinceps ad gentes credunt manasse credunt. ^a Plerique putant, literas a Mose traditas Hebræis, ab Hebræis Phœnicibus, a Phœnicibus tandem aliis nationibus, ad quas vel novarum sedium cupidi, vel mercium causa ^b navigarunt. Exstat illud apud Vossium^c epigramma:

*Primus Hebræis Moses monstravit literas,
Mente Phœnices sagaci condiderunt Atticas,*

^a Diod. lib. 3.

^b Eumolpius apud Clement. Alex. Euseb. lib. 10. c. 5. de Præpar. Evang.

^c Lib. 1. cap. 6. de Art. Gram.

*Quas Latini scriptitamus edidit Nicofrata,
Abraham Syras, et idem repperit Chaldaicas,
Ifis arte non minori protulit Ægyptias,
Gulfila prompsit Getarum, quas videmus, literas.*

Josephus vero Scaliger, a quo temere nunquam dissenferim, quovis pretio contendit, Phœnicias literas diu ante Moſen in uſu^a fuiſſe, ac eas olim Hebræos, hodie Samaritas retinere: quorum formas in numiſmatibus, quæ quotidie in regionibus Tyri et Sidonis e ruinis effodiuntur, adhuc ait exſtare. Hebraicam enim linguam cenſet eandem eſſe, quæ Chananæis, hoc eſt Phœnicibus, erat in uſu Abrahami tempore. Res eſſet expedita, ſi fides haberi poſſet Joſepho Hebræo, a quo accepimus, Sethi libros in duabus columnis, quarum altera lateritia erat, altera lapidea, rerum cæleſtium elementa ſibi obſervata conſcripſiſſe. Græcorum autem

^a In Epiſt. ad Ricardum Tamifonum.

non pauci Cadmo et Phœnicibus non literas modo, sed omnes fere doctrinas acceptas ferunt, ut Critias apud Athenæum^a in eo versu, in quo literas subsidium vocis sane quam eleganter appellat :

Φοινικες δ' εὖρον γραμματ' ἀλεξίλογα.

Phœnices invenerunt vocum adjutrices literas.

Et extant hæc apud Laërtium Zenodoti de Zenone :

Εἰ δὲ πατὴρ Φοινισσα, τίς ὁ φθονός ; ἦν καὶ ὁ Καδμὸς
κεῖνος, ἀφ' οὗ γραπταὶ Ἑλλὰς ἐχέει σελίδα.

Et quidem patria Phœnix, quis livor ? erat

Et Cadmus ille, unde Græcia scriptam habet paginam.

Et Lucanus :

*Phœnices primi, famæ si credimus, ausi
Mansuram rudibus vocem signare figuris.*

Quæ sententia collatis Phœnicum et Græcarum literarum imaginibus plane comprobatur: siquidem figurarum est

^a Lib. 1. c. 9.

minima dissimilitudo, eaque parva collisione aut adjectione sensim enata. Nec leve argumentum est illud, quod ducitur a literarum nominibus, quæ sunt profecto Phœnicia. Unde Crateti Thebano de Grammaticis quærenti, cur non diceretur *αλφα, αλφατος, γαμμα, γαμματος*, ut *γραμμα, γραμματος*, responsum fuit, quod non Græca, sed Phœnicia et barbara essent nomina. Sunt et qui multo ante Cadmum tempore literas in Græcia ipsa natas esse contendunt, inter quos Tzetzes: propterea, quod aliter Cadmo reddi non potuerit celebre illud oraculum, et Bellerophon tabellas detulerit, quibus necis suæ mandata continebantur. Quorum me neutrum persuaserit: potuit enim oraculum edi sine scripto, sicut apud alias gentes, quibus certo scimus, nullum illis temporibus fuisse literarum usum. Et Bellerophontem Cadmo esse anti-

quiorem nemini, vel mediocriter erudito, probabitur. Etenim Cadmus æqualis fuit Sisypho Bellerophontis avo, a quo Corinthus condita fuit triennio ante, quam a Cadmo Thebæ. ^a Eustathius vero tradit literas diluvii tempore conservatas a Pelasgis, eosque ob id divinos appellatos. Quam suis temporibus ait fuisse Græciæ universæ sententiam. Ab iisdem Pelasgis literas in Latium pervenisse auctor est Plinius. ^b Et Diodorus tradit Literas in Græcia fuisse ante diluvium pervulgatas, earumque memoriam simul cum cæteris artibus a diluvio intercidisse. Hinc Ægyptii Græciæ labem in suam vertere laudem, ac inventionem cum literarum, tum Astrologiæ, tum selectiorum artium, Græcis ereptam ipsi præ se tulerunt. Porro literarum Pelasgicarum reliquias in Græcia superfuisse, vel illud indicio

^a Iliad. 2.^b Lib. 7. c. 56

est, quod earum origines diversis vocabulis notentur, ac alterum Phœniciarum, alterum Pelasgicarum literarum genus sit appellatum. Quapropter Josephus in libro contra Apionem mihi videtur Græcis iniquior, cum non modo hanc vetustatis notitiam libenter ignoret, verum etiam contendat, Græcos ad Homeri ætatem caruisse literis, negetque ullum fuisse Græcorum scriptorem Homero antiquiorem. Hunc illi errorem eripere poterat versus Iliados: ^a

Γράψας ἐν πίνακι πλυκτῶ θυμοφθορὰ πολλὰ.

Scribens in plicata tabula multas vitæ insidias.

Poterant eum admonere inscriptiones Homero et Trojano bello antiquiores, et præ ceteris versus ille, quem in tripode incisum vidit Herodotus:

Ἀμφιτρύων μ' ἀνεθήκεν ἐὼν ἀπὸ Τηλεβοῶν.

Illud vero demiror, hominem adeo in omni antiquitate versatum nihil de tot

^a Lib. 17.

scriptoribus, ante Homerum celeberrimis, cognitum habuisse, Lino scilicet, Philamone, Thamyride, Amphione, Orpheo, Musæo, Demodoco, Phemio, Aristæo, et nonnullis aliis. . . .

VERUM ut ad propositum revertar, quæcunque de literarum origine disputantur, omnia mihi tenebræ sunt. Id constat unum, Latinos a Græcis, unde genus ducunt, etiam sumfisse literas, et cum Græca Latinam linguam perpetuo esse fœdere conjunctam. Ac præter cetera illud profecto maximum fuerit indicium, quod eædem olim fuerint Latinorum, et veterum Jonum literæ, quas in tabula Delphica, quæ, teste Plinio, erat in Palatio Minervæ dicata, observare licuit hac inscriptione :

NAUCIKRATEC TICAMENOV
AΘENAIOC KOPAI KAI AΘENAI
ANEΘEKEN. . . .

Hodie legimus :

*Ναυσικράτης Τισαμενου Αθηναίος Κορά και Αθηνα
ανεθήκεν.*

Et observare est in marmoribus Farne-
sianis, quæ sunt in hortis ad Tyberim.
Ac vix poterat Italia Græca lingua ca-
rere, cum magnam partem Græcis esset
coloniis occupata. Præter illam oram
Italiæ, quæ Græcis institutis et populis
tota tenebatur, et ob optimarum arti-
um studia et scientiarum, ac præcipue
Pythagoricæ doctrinæ laudem, toto
orbe celebrabatur, ac ab universæ
Græciæ populis frequentabatur, si cæ-
teras percurreremus Italiæ regiones,
ubique aut longo terrarum tractu con-
tinuatas aut sparsas offendemus Græco-
rum colonias.

COMMERCIIUM populorum doctrina-
rum commercia exceperunt, et Græci

sermonis usum, ad scholas et universa
literarum studia simul cum ipsis lite-
ris derivatum, propagarunt. Etenim
e Græcia, ubi vel institutæ sunt, vel
educatæ doctrinæ, quibus oris et animi
rusticitas depulsa est, ac ipsa propemo-
dum humanitas homini tributa, influx-
erunt in alios populos, et ad nos potis-
simum simul cum Græca lingua pene-
trarunt. Nam simul ut inter Romanos
diluxit eloquentia, recepta est in ur-
bem Græca lingua, et ei quodammo-
do civitas data. Vix enim ullus ante
Catonem majorem probabilis orator est
habitus. Hunc autem annis jam con-
fectum Græcis sese literis tradidisse fe-
runt. Quem morem consequens ætas
ita frequentavit, ut solenne esset omni-
bus, qui sermonis et morum elegantiae
studebant, conferre se in Græciam, ut
ibi simul cum Philosophia et eloquen-

tia Græcæ quoque linguæ usum addiscerent. Celeberrima sane fuit Atheniensis schola, ubi philosophia et eloquentia, privatis veterum philosophorum disputationibus excitata, postquam sub umbra consedisset, migravit in forum. Pericles enim ac ejus æquales ab Anaxagora instituti, cum rerum naturalium notitiam, tum differendi rationem ac eloquentiam inde susceperunt. Quam Philosophiæ partem Socraticorum schola, indeque profecti Peripatetici, summa cum laude propagarunt. In Græciam autem non Romani solum, sed et barbari conveniebant, quorum illustris Anacharsis Scytha. Imo et Regum filii ad addiscendas ingenuas artes et disciplinas eo mittebantur, quod de Arryba Epiri rege tradit Justinus. Hinc a Græcis grammaticis et criticis inventi sunt accentus, quibus in exterorum

usum verborum sonus certis quibusdam numeris et temporibus distingueretur. Atque Athenis in primis non modo candor elocutionis eluxit, et proprietas vocabulorum; sed et succus ille nativus, ac sanguis incorruptus, minimeque fucatus orationis nitor, ibi maxime conservatus est et excultus; quem ætas posterior novis et exquisitis ornamentis adeo resperfit, ut dum sermonem, sive Græcum sive Latinum, eximia suavitate condiret, vigorem extenuarit, et nervos robustæ sanæque dictionis inciderit. Atheniensi scholæ proxima fuit Rhodia, ingenuis artibus atque eloquentia sane percelebris, et vel ob unum Ciceronem, a Milone Rhodio perpolitum et excultum, sane digna,^a quæ summis laudibus efferatur.

^a Sic legendum: edd. vero Lugd. Bat. et Lips. *dignam*.

DISCURRENTIBUS, Alexandro duce, cum Græcorum armis, etiam artibus et institutis, in multis regionibus doctrinarum scholæ fundatæ fuerunt, quarum celeberrima fuit Alexandrina; ubi exemplo Ægyptiorum, qui singulis morbis certos adhibebant medicos, tanta fuit medicæ artis celebritas, ut, qui operam iis doctoribus dedisset, apud alias nationes in summa esset estimatione doctrinæ. Atque hæc ut eloquentia et philosophia cesserit Atticæ, tamen post acceptam a Christi discipulis veram religionem, divinarum legum interpretatione, sacrarumque disciplinarum cognitione ceteras longe superavit. Hinc enim et subtilior interpretandi ratio, et acumen investigandi, et disputandi vis orta est. Hinc eruditio est profecta selectior, quæ abditos Theologiæ sensus recludit, et di-

vinitatis arcana resignat. Hinc veterum patrum eruditissimus Clemens Alexandrinus exstitit, hinc Origenes, hinc veræ ac incorruptæ religionis propagator, et errorum vehemens exagitator Athanasius prodiit. Hinc Cyrillus arma viresque sumsit in Nestorium contendendas.

HIS aliisque viis Græca eruditio in omnes terrarum oras dilapsa est; posteaque, translato ad Græcos per Constantinum imperio, doctrina Græcorum, longe lateque peregrinata, se ad natale solum revocavit, et obrepente barbarie sensim elanguit, ut efferatorum hominum armis exagitata concideret.

Non mirum igitur, si Græcorum lingua apud omnes omni tempore fuit incolumis, quia, quamvis diuturno imperii præsidio fuerit destituta, tamen studiis disciplinarum, copiaque li-

brorum, ac inventione omnium artium et facultatum in gentes ac ætates manavit universas. Quod secundum Græcam, linguarum nulli contigit præterquam Latinæ, cui terrarum oras omnes aperuit imperii majestas, quæ tanti fuit, ut non modo populos, inter se regionibus moribusque disjunctos, sed scientias etiam et artes, quotquot Græce traditæ fuerant, Romanæ linguæ commercio comprehenderit. Quod de vulgaribus linguis sperare minime fas est: deest enim illis et amplitudo imperii, et inventorum dignitas, et auctoritas antiquitatis, et consensus denique universorum. Quamobrem uni scriptores Latini (Græca enim non ad usum, sed tantum ad intelligentiam plerumque addiscitur) inventis cogitationibusque suis perpetuam vitam, nullis finiendam limitibus, comparaverint.

Atque his tibi utilitatem solum Latinae linguae proposui. Voluptas vero est illius tanta, quantam, si Graecam exceperis, aliarum linguarum habet nulla. Usque adeo et ornari potest, et contrahi modo, modo laxari, ac ad numerorum et sententiarum varietatem flecti, et verborum luminibus mirisque translationibus illustrari. Habet enim illa, similiter atque Graeca, quo praestat cæteris, nempe varietatem terminationis, qua singularum vocum certas et praecipuas affectiones sive casus in nominibus, personas in verbis, numerum in utrisque, notet atque distinguat. Hinc ad numerorum et ornamentorum rationem duci verba possunt arbitrato dicentis, ita ut, sententia minime obscurata perturbatave, trajectis verbis numerosae atque concinne cadat oratio.

Quibus ornamentis omnibus vulgares linguæ carent, quoniam earum voces plerumque unica terminatione proferruntur, et signis tantum præpositis earum variæ affectiones enunciantur, idemque sermo verborum trajectionem, qua maxime numerus conficitur, minime patitur, neque fert latiore excursionem, ac liberam partium collocacionem: nam, nisi eadem semper utaris compositione verborum, sententiam facillime obrueris et obscuraveris, ut, qui voluerint in vernaculis linguis idem experiri, quod in Latina, eruditissimi illi quidem, et dum Latine dicerent eloquentissimi, tamen habiti sint in vernacula putidiusculi. Latinis autem verbis scientiæ concluduntur gravius, et validioribus nervis singulæ partes uno deductæ ambitu contorquentur: cum sermo vernaculus laxus plerumque sit

atque remissus, sæpius enim sententiæ verbis, quam verborum collocatio sententiis est accommodanda, quia non licet arbitrato scriptoris orationis locare partes.

MITTO nunc Latini sermonis leporem et veneres; mitto vocabulorum ubertatem et significationum fœcunditatem; mitto particularum, quæ quasi orationis fibræ sunt, multitudinem, nexusque facilitatem et gratiam; mitto verborum copiam, jam diu ab antiquissimis scriptoribus ad usum artium et doctrinarum comparatam; mitto elegantiam; mitto majestatem, et in ipso verborum sono imperium consulare. Nihil commemorem, quanto pere flexilis sit et facilis ad omne genus orationis, quam gravis in sublimi dicendi genere, quam suavis in me-

diorci, quantum in humili perspicua atque dilucida. Prætereo accentuum varietatem, et consonantium atque vocalium literarum permissionem, quibus tantus lepos sermoni conciliatur, si apte componantur voces ac intermiscantur, ut nihil numerosius incidat in aures, nihil in animum illabatur jucundius. Nihil tandem attingam de luminibus verborum et translationibus, quæ magnam partem scribentium artificio tribuuntur. PR. Id nunc ipsum est, de quo maxime tecum dissentio. Nescio enim, an pro suo quisque jure transferre verba in lingua Latina possit, sicut in vernaculis. In lingua enim, quam nec a nutrice haurimus, nec arripimus a consuetudine populari, verba novare atque transferre, res profecto est plena periculi. EM. Transferas per me licebit, si vocum singularum

proprietaem, et nativum germanum-
que sensum fueris assequutus, idque
modeste facias et verecunde, ac mo-
dum, ut decet, adhibeas. Quid enim?
anne tibi videtur absurdum, si dixerim,
translatione sensum verborum minime
immutari? PR. Quid ni videatur?
Quid enim agimus, quum verba trans-
ferimus, nisi quod depulso nativo sensu
similem alium vocibus consignamus?

EM. Falleris. Qui enim sensus ini-
tio vocabulis est innatus, is hæret per-
petuo, nisi barbarie populorum aut cor-
rupta consuetudine oblitteretur. Quoad
enim usus communis germanum ac
nativum sensum verbis tribuit, nun-
quam translatione perimitur aut muta-
tur ejus verbi significatio; sed species
potius alterius rei vertitur in alteram,
quod tibi exemplo patefaciam.

SUMAMUS verbum *lambere*. Sane quoquo modo illud verses, nunquam impetrabis, ut significet abscindere, rigare, mordere, aut aliud quidpiam. At si verbo *lambere* præponas *flammam*, eique subjicias *trabes*, ut hæc prodeat oratio, *flamma lambit trabes*; tunc nihil huic verbo de veteri significatione detractum erit, quia nihil hic aliud significat, quam lambere lingua; sed tantum linguæ imagine flammam indues, linguam et flammam communi quodam attributo complectens. Quoniam igitur linguæ proprietas est flammæ communicata, et altera in alteram conversa speciem, jamque flamma sub imagine linguæ nobis objicitur; ideo mens, quæ duo illa quodammodo simul confundit, adjungit eis verbum *lambere*, in cujus significationem flamma conversa est. Nulla est igitur, si ad sensum

- vocabulorum respexeris, vera translatio, sed specierum tantum communio fit, imaginumque conversio. Si quidem igitur verborum proprietatem teneas, et communia rerum attributa recte noveris atque commiseris, nunquam in verborum usu peccaveris. Manet enim in translationibus nativa significatio vocabulorum incolumis, quia nunquam ex una voce mens novum aliquid concipit, nisi idem illud assumserit imaginem nativa illius vocis significatione comprehensam. Quocirca, *summa me voluptate perfudisti*, recte dixeris, nec tamen hic verbum *perfundere* aliud significat, quam quum dicitur, aqua perfundere. Sed quia mens sub imagine aquæ voluptatem facile concipit, ideo *perfundendi* verbo *voluptas* adjungitur: conversa est enim voluptas in

aquam, atque adeo in imaginem verbo
perfundere inditam.

QUAMOBREM qui recte sapiunt, veteres comicos nunquam amittent e manibus: quoniam hi præ cæteris, propter proprietatem sermonis et popularem loquendi consuetudinem, nativam reddunt verborum significationem, qua cognita tutiores in translationibus erimus ac feliciores.

PR. Quoniam ad auctores dilapsus es, coepistique digitum ad fontem intendere, perge porro reliqua, ne, si quando animum ad hæc studia instituero, imperitia labar, omissoque scriptorum delectu, aut operam prorsus perdam, aut cogar oberarre diu.

EM. Ætates tibi, Procule, ut cum maxime notandæ sunt, et earum disci-

men animadvertendum, quo meliores scriptores fecernas a cæteris, teque tradas iis, quorum sincerior dicendi ratio est et incorruptior. Ac ætatis sane veteris, quæ a Livio Andronico ad Terentii tempora perfluxit, arripere multa possis dummodo iudicio utaris et delectu vocum, rejectaque horriditate sermonis, quod temporum illorum vitium fuit, ea tantum retineas, quæ a Ciceronis ævo, ejusque sæculi auribus minus abhorrent. Plauti fabellis, si vetustatis vitia detraxeris, nihil uberius, nihil purius, nihil ad mores omnes, atque animi commotiones, resque singulas, quæ orationem incurrant, accommodatius. Cultior est sane Terentius, et pressior atque limatior; et, ut in eruditiori sæculo, ita compositus et elegans, ut complecti possis totum. Plautus tamen fudit se latius, ita ut plus

tuleris, si ex eo meliora carpseris, quam si Terentium voraveris integrum. Flos vero Latinitatis et nitor Ciceronis ævo fuit. Quis enim Varrone cautior? quis Cæsare purior? quis Lucretio et Catullo simplicior? et, nisi ad historiæ stylique illius majestatem accommodata vetustas delicatulos offendat, quis integrior Sallustio? quis Nepote sincerior? quis ipso tandem Tullio, in tanta translationum copia, incorruptior? quis elegantior?

NATIVA hæc et incorrupta Latinitas ad Augusti ætatem in omnibus ejus ævi scriptoribus viguit, nempe Virgilio, Tibullo, Propertio, Ovidio: inclinavit vero ab Augusti morte, propter colluviem peregrinorum, et exterorum dominationem, quorum regia ut peregrinis moribus, ita et verborum

insolentia scatebat, indeque barbaries sensim influxit in urbem, novaque multa in posterioris ævi scripta cum vocabula, tum etiam dicendi genera, irrepererunt: ut ii scriptores, ipsis Latinis vocibus adhibitis, novam quandam reddiderint compositionem verborum atque commissuram, a quibus aures Romanæ, sermonique purioris sæculi assuetæ, plane refugiant.

Quod ætatis vitium Quintiliano et Senecæ, viris illis acutissimis, suboluerat. Hic etenim in prologo primæ declamationis, *Ut possitis (inquit) æstimare, quantum quotidie ingenia decrescant; et nescio qua iniquitate et ad malum pronitate naturæ eloquentia se retro tulerit. Quicquid habet Romana facundia, quod insolenti Græciæ aut opponat, aut præferat, circa Ciceronem effloruit. Omnia ingenia,*

quæ lucem nostris studiis attulerunt, tunc nata sunt. In deterius quotidie data res est, ut ad summum perducta, rursus ad infimum velocius, quam adscenderant, relabantur. Quintilianus vero ætate sua nihil puri, nihil integri reliquum esse in lingua Latina, sed ubique fucum esse, scribit, *lib. 9. cap. 3. Verborum figuræ et mutatæ sunt semper, et utcumque voluit^a consuetudo, mutantur. Itaque si antiquum sermonem nostro comparemus, pene jam, quicquid loquimur, figura est: ut huic rei invidere, non (ut omnes et Cicero præcipue) hanc rem: et incumbere illi, non in illum, et plenum vino, et non vini: et huic non hunc adulari jam dicitur, et mille alia, utinamque non pejora vincant. Quid multa? totus prope mutatus est sermo. Et Seneca epist. 39. Commentarios, quos desideras, dili-*

^a Edd. Quintiliani *valuit*.

genter ornatos et in angustum coactos, ego vero componam; sed vide, ne plus profutura sit oratio ordinaria, quam hæc, quæ nunc vulgo breviarium dicitur: olim cum Latine loqueremur, summarium vocabatur. Agellius quoque sensit, Latinis verbis significationem inhæsisse aliam prorsus a nativa. Animadvertere est, (inquit) pleraque verborum Latinorum ex ea significatione, in qua nata sunt, decessisse, vel in aliam longe, vel in proximam, eamque decessionem factam esse consuetudine et inscitia temere dicentium, quæ cujuscumque sint non didicerint. Neque hoc latuit Auctori dialogi de Claris Oratoribus, ubi Maturnus ait: in quoquo verbo quotidiani sermonis fæda et pudenda vitia deprehendi. Alia prætereo, quæ diligenter collegit Adrianus Cardinalis in aureo libello de sermone Latino, cui egregiam dissertationem præfixit, ubi Latinos scriptores in quatuor descripsit ætates.

Extulit tamen posterior ætas nonnullos, qui vitiosæ consuetudini cultu et delectu verborum obstiterunt, ac præ ceteris Jurisconsulti, quos interpretandi necessitas in assidua legum antiquarum, et veterum vocum investigatione detinebat: quo ex studio inhæsit eorum dictioni prisca verborum proprietas et dignitas, ut, nisi eorum orationem Tribonianus interdum sui sæculi sordibus infuscasset, nihil eorum scripta legentibus occurreret vitiosi.

Qui vero animadversionibus suis, et præceptis, atque observationibus in hujus studii cursu te ducant, habebis ex recentiori ætate non paucos. Præter Vallam, qui facem primus sustulit, plurimum ad emendationem sermonis contulit Adrianus Cardinalis, cujus proxime a nobis facta mentio est; Bar-

- tholomæus Riccius cultissimus scriptor in suo *Apparatu linguae Latinae*, et observationibus suis Antonius Schorus, et qui plura ex istorum observationibus in suas transtulit, Gifanius. Thomas
- Linacer rationem *emendatae structurae* tam diligenter tradidit, ut nihil observatione dignum prætermiserit. Henricus Stephanus de *latinitate falso suspecta* fane quam diligenter scripsit. Utinam hanc operam ad vitia sermonis notanda convertisset; quod nuper conatus est Vorstius quidam a quo duplex est suscepta tractatio, de *falso et merito suspecta latinitate*; haud pari cum cæteris laude, siquidem nil præterquam communia quædam observat et trita.
 - Vossius id egregie præstitisset, si cum vocabulis vitiosa dicendi quoque genera notasset in libro de *vitiis Latini sermonis*. Particularum usum et vim

præter Godeschalchum Stewechium explicavit egregie Tursellinus:^a an potius Scaurus vetus grammaticus? cujus veterem codicem nuper in Germania esse repertum, ab hominibus fide dignis accepti. Parei *lexicon criticum* alicujus esse usus potest, quamvis ex abstrusioribus multa sint ab eo prætermissa. *Verborum differentias* diligenter notavit Popma. Quid commemorem Nizolium et Carolum Stephanum, quorum thesaurus *ditionis Tullianæ* studiosi vix est, ut sine sua fraude careant. *Terentiana* et *Tulliana* dicendi genera Manutius commode recensuit: longe vero melius ac ordine utiliori Pareus, qui et *Plautina* eodem congeffit integris locis adductis, atque ad singula

^a HORATIUS TURSELLINUS Romæ natus est 1543. Liber ejus de particulis primum editus est Romæ 1598.

capita revocatis. Godeschalchi observationes nihil moror, nullum enim ibi iudicium, nullum auctorum delectum, ordinem denique nullum deprehendo. Commentarios Stephani Doleti oblata facultate quovis pretio reparaveris. Perpauca enim exstant exemplaria.

NUNC ne in vulgarium grammaticorum colluviem demergaris, ex inanum et morosarum observationum ambagibus evolvam te, ducamque ad eos qui artem grammaticam faciliori via et firmioribus ac paucioribus tradidere praeceptis; et ea, quæ firmis observationibus fidisque scriptorum exemplis constituta per eos sunt atque fundata, e Philosophorum rationibus eruerunt. Primus adversus vulgares grammaticos classicum cecinit Augustinus Saturnius, vir in confutando acerrimus, ac in observando acutissimus; sed im-

butus et ipse vulgari doctrina, contendit sæpe pro viribus, non tamen se omnino explicavit; nec tam in inveniendo, quam in notandis aliorum lapsibus valuit. Excitavit tamen illius vox delitescentem diu in vulgarium grammaticorum fordibus studiosorum turbam: ut vir ingenio doctrinaque mirabilis Julius Cæsar Scaliger gravissimos illos *de causis linguæ Latinæ* commentarios in medium produxerit: quibus in libris singularum partium orationis vim atque naturam subtilissime investigavit et prodidit, *συντάξις* artem minime attigit. Exortus est tandem Franciscus Sanctius Hispanus, qui rationem collocandarum partium, sive *συντάξις*, non modo ex optimis observationibus, sed e Philosophorum fontibus arcessivit, et quicquid scriptorum exemplis ac testimoniis comprobavit, ex ipsa natura deduxit. Hinc vulgarium regularum in-

explicabiles nexus felicissime dissolvit, suasque ipse protulit simplicissimas, quas Scioppius et Vossius cupide arripuerunt; nec modo luminibus inde excitatis latinitatem illustrarunt, sed ad puerorum usum Sanctii præceptiones formarunt atque flexerunt. Verum existit nuper scientiarum optimorumque institutorum omnium fax Arnaldus, qui grammaticam artem ad simplicem et communem linguis omnibus rationem revocavit. Quo ex libello non orationis modo, sed et ratiocinandi causas facillime deduxeris. Quæ in hunc libellum ex Scaligero et Sanctio influxerunt, omnia sunt explicata subtilius. Illud vero, quod de natura verbi traditur, sive de substantivo, quod vocant, verbis omnibus indito, Saturnii est inventum. Apud illum quidem informe ac obscurum, ab Arnaldo vero

fuæ luci redditum, ac feliciter explicatum. . ,

HANC autem Arnaldi doctrinam explicavit latius, atque ad linguam Latinam contulit, et ad usum puorum præceptis fane quam paucissimis et simplicissimis concinnavit eruditissimus Lancellottus, qui eo libro, quem *novam linguæ Latinæ viam* inscripsit, attexuit ad Arnaldi rationem, quicquid utilius in lingua Latina Scioppius, et in suis de *arte grammatica* voluminibus Vossius observarunt, ut hoc uno libro a tot vulgarium grammaticorum nugis, quibus juvenus miserrime teritur, te felicissime, non sine laboris temporisque compendio, vindicaveris. Habes breviter rectam addiscendæ linguæ Latinæ rationem; nunc iis, quos procul nobis obviam venire cernimus, operam demus.

D E

P O E S I

A D

SCIPIONEM MAFFEJUM
EPISTOLA.^a

QUÆRENTI mihi sæpenumero, Maffei doctissime, causam cur initio Græci poetas pro Diis coluissent, Romani autem fero admodum eos honorassent, cum Cato crimini daret Marco Nobiliori, quod

^a De eleganti hac Epistola, nunc primum inter *Latina* Opuscula Gravinæ edita, vide quid senserit cultissimo vir ingenio, JOSEPHUS WARTON, in Commentario de scriptis et ingenio POPII, Vol. I. cap. iii. §. 10.

Ennium Poetam secum in provinciam duxerit; ea demum occurrit ratio potissima, quod Græcis publica necessitas, Romanis vero privata voluptas poesim initio commendarit. Quippe Romanis oratio sola prudentum sufficiebat ad tuendam, tribuendamque summam humanitatem: cujus virtutis leges homines latino sub cœlo nati ultro parturiunt; Græcis vero ad exuendam feritatem, ac fraudulentiam compescendam sensuum illecebris opus fuerat, et melodia, qua simul cum auribus arriperentur etiam animi, ac flecterentur ad præcepta virtutis, quæ modulatione, ac numeris infundebantur: adeo ut apud eos sapientia, et eruditio a Poesi, et Musice raro distingueretur; omnisque doctrina Musices appellatione veniret: quia sine Musice nullus doctrinæ publicus fuisset usus. . .

NIMIRUM præter Cacus, aliumve quem, nulla memorantur in Latio portenta immanitatis, qualia tam crebro invenias apud Græcos, ut Thucydides initio historiarum referat, eos vitam in latrocinio, et rapina publice institutam habuisse, versutiamque atque violentiam in civilem disciplinam convertisse: unde non unum, aut alterum, quorum nomina superfuerunt; sed innumeros, nullo nomine notos, oportet apud eos erupisse Pythones, Procrustas, Scirones, Lycaones; quorum plurimos, haud fortasse dissimiles, inter Deos retulerunt; ut communia gentis vitia pro summis virtutibus in cœlo collocarent, et scelerum auctoritatem a numinibus ducerent. .

QUARE quid mirum, si Homerus, qui teste potissimum Aristotele, ac

Platone, homines ætatis nationisque suæ tales, quales natura ipsa reddidit, generositatis vestigium prope nullum delineaverit; ceterarum virtutum vero perrarum: cum exempla libidinis, avaritiæ, feritatis singulis prope versibus effuderit? Quæ hominum, regionum, temporumque vitia in divini Poetæ dedecus detorquent homines imperiti potissimum antiquitatis. Quasi heroibus suis, quibus nomen hoc vires, et virtus militaris meruerant, adscribere, salva imitationis lege, debuisset Homerus virtutes illis ignotas: quas non modo nationes barbaræ, sed et ipsimet recentiores Græci, qui philosophorum vocibus eas vane jactaverant, non ante conferre cœperunt in morem, quam exemplis et institutis asfuescerent Romanorum.

NAM, obsecro, antequam ea instituta cum Romanis armis Græciam ingrederentur, quæ fides, quæve æquitas, aut iustitia, vel quæ fœderum sanctitas versabatur, non dicam inter liberarum urbium rectores, atque magistratus, præcipue Athenienses, (quibus, teste Cherisopho apud Xenophontem, veluti solenne fuerat diripere opes publicas, atque hostibus vendere cives suos;) sed inter magnanimos illos Alexandri Duces, quorum regna exordium duxerunt et cursum a perfidia, Cassandros nimirum, Lyfimachos, Seleucos, Antigonos, Ptolemæos, eorumque successores, quorum majores, utcumque virtute militari et munificentia regia claruerint, imperia tamen eorum parricidiis, proditionibus et pupillorum cædibus adeo scatuerunt, ut non multo discreparint ab

Argivis illis, Mycenæis, atque Thebanis regnis, quæ segetes fuere tragædiarum. . .

QUAMOBREM Propertius hanc potissimum inter laudes Italiæ ponit, quod nec ceras tas pepererit; neque Andromedæ strepentes de scopulo catenas audierit; neque humanarum dæpum fœditate solem averterit, nec materno furore aut Meleagro vitam exustam, aut Penthea discerptum viderit, neque Iphigeniam aliquam paterno consilio cæsam tulerit, neque feminam ullam sub vaccæ specie paverit, neque homines pinuum ramis utrimque nexos, illisque discedentibus divulsos, aut Scironia saxa hospitum in exitium dederit.

*At non squamoso labuntur ventre ceras ta,
Itala portentis nec furit unda novis :*

*Non hic Andromedæ resonant pro matre catenæ;
 Nec tremis Ausonias, Phœbe fugate, dapes:
 Nec cuiquam absentes arserunt in caput ignes,
 Exitium nato matre parante suo:
 Penthea non sævæ venantur in arbore Bacchæ;
 Nec solvit Danaas subdita cerva rates:
 Cornua nec valuit curvare in pellice Juno,
 Aut faciem turpi dedecorare bove:
 Aboreaſque cruces Sinis, et non hospita Grajis
 Saxa, et curvatas in sua fata trabes.*

• ENIMVERO Græci pariter, ac barbari rationem a potentia, Romani vero potentiam a ratione ordiebantur, eamque tuebantur gravitate, atque constantia: quæ cum in libris habitaret Græcorum, exularet a moribus, crebræ mutationes rerum publicarum apud eos oriebantur, et mutuæ cædes, et intestina diffidia, et ex privatis odiis publicæ ruinæ, ut Atheniensium statum Cleonis potius

temeritas, et Alcibiadis volubilitas evertit, quam Thebanorum arma, et Lacedæmoniorum. Quorum deinde potentiam iidem Thebani, qui odio Atheniensium eam auxerant, mutatis confestim post victoriam animis, perfrugerunt; ut se demum cum omni Græcia, domesticis et voluntariis cladi-
bus attrita, deduxerint in Macedonum potestatem. Contra Romanorum inter se odia domesticis consiliis sæpe quiescebant; neque nisi post annos ab V. C. sexcentum in civilia bella erupere. Quæ bella, utcumque nova et extraordinaria imperia invexerint in rempublicam, ipsam tamen rempublicam numquam deleverunt, eamque hosti nulli externo prodiderunt. Ex-
emplo fit Sertorius, qui Mithridatis opem sibi oblatam noluit accipere sub ea conditione, ut eriperetur Asia po-

pulo Romano, cujus ipse armis opprimebatur; et Pompejus, qui fusus atque fugatus a Cæsare, durius morte sibi Parthorum auxilium judicavit, cum Græcæ civitates certatim sibi Pharnabazi, aut Tisaphernis alicujus gratiam appeterent, ut per eos aliove conterminos satrapas communem hostem, nempe Persarum Regem, contra propriam nationem urgerent. . .

• QUÆ variæ inter se notæ, atque imagines animorum a principibus utriusque populi poetis Homero, et Virgilio mirifice exprimuntur. Siquidem Homeri Duces, et Reges rapacitate, libidine, atque anilibus questibus lacrymisque puerilibus Græcam levitatem, et inconstantiam referunt; Virgiliani vero Principes ab eximio Poeta, qui Romanæ severitatis fasti-

dium, et Latinum supercilium ver-
batur, et ad heroum populum loque-
batur, ita componuntur ad majesta-
tem Consularem, ut quamvis ab Asia-
tica mollitie, luxuque venerint, inter
Furios, atque Camillos nati educati-
que videantur. Neque suam ullo actu
originem prodidisset, nisi a præfacti-
ore aliquando pietate fudisset crebro
copiam lacrymarum : quas revocasset,
ut et hodie revocat, parentum etiam et
natorum in funere nativa soli hujus
gravitas ab oculis Romanorum; ut,
mirum dictu, parcant in cognatorum
amicorumque lacrymis, qui nullis la-
boribus in morbo, nullis pietatis et
caritatis officiis pepercerunt. . ?

Qua meliorum expressione morum,
hac ætate, non modo Virgilius lati-
norum poetarum Princeps, sed quivis

inflatissimus vernaculorum Homero præfertur: cum hic animos proceribus induerit suos, ille vero alienos; et inter poetas, non de personarum quas inducunt, dignitate, sed de imitationis veritate contendatur: nec minus conferat expressio deteriorum ad præcavendum, quam meliorum ad imitandum: ut hinc palam Platonis arguatur livor, qui gloriam summorum Poetarum, quam suis ipse versibus assequi nequibat, ingeniosa cavillatione per causam honestatis tuendæ convellere conabatur.

QUAMOBREM varietas morum, qui carmine reddebantur, et hominum, ad quos ea dirigebantur, inter Latinam, Græcamque poesim, non inventionis tantum attulit, sed et eloquutionis discrimen illud, quod præcipue inter Ho-

merum, et Virgilium deprehenditur, cum sententias, et ornamenta, quæ Homerus sparferat, Virgilius Romanarum aurium causa contraxerit, atque ad mores et ingenia retulerit eorum, qui a poesi non petebant publicam, aut privatam institutionem, quam ipsi Marte suo invenerant; sed tantum delectationem: exceptis Lyricis Poetis, et Elegiacis, qui eam artem verterunt in rem suam; et carminibus aut potentiorum, quos laudarent, aut mulierum, quas amarent, gratiam plerumque captabant.

INTER hæc et ratio in mentem subit, cur Græcis poesim ante solutam orationem arripuerint. Nempe quia Sapientes, qui communi cum ceteris lingua utebantur, ut a vulgo, a quo procul sententiis recedebant, et a imorazione dif-

cederent, numerum invenerunt certum, et præfinitum, quo attollentes et variantes orationem a vulgo distinguerentur. Quod in mentem primum venit oraculorum auctoribus; qui novitate et miraculo numerorum divinam auctoritatem dictis suis tribuebant. Quamobrem vetustiorum poetarum carmina simpliciora sunt, et placidiora; et quamvis poetico spiritu introrsum exæstuent, fluantque mira suavitate modulationis; tamen exteriori motu, atque complexione verborum, et sono, Rhetorum, et Historicorum numerosam orationem exemplo suo præisse videntur. Nam antequam Rhetorum arte in orationem solutam numerus commigrasset, poetæ suis numeris satis habebant effugere communem loquendi usum, a quo levi qualibet pedum elatione secludebantur. At postquam Rhetores orationem etiam

solutam a communi locutione distinxere numeris utcumque liberioribus; poetæ, qui metri lege alligabantur, numerum suum extulerunt altius, orationemque validius intenderunt; ut non solum a vulgi, sed a Rhetorum quoque sermone procul irent. Hinc vetustiora poemata naturæ proximiora sunt, rebusque similia, quas exprimunt. .

HINC Lyricæ Poeseos numerus posterior fuit heroicis carminibus; quia, priusquam numerum aliquem soluta oratio suscepisset, sufficiebat Lyricis heroicum contorquere carmen. At postquam Epici numerum heroicum inflaverunt, Lyrici quærere sibi novos, et elatiores coacti fuere numeros; ne, si heroicos adhuc tenerent, æquis passibus cum Epicis viderentur incedere. Nec numeris tantum, sed vocabulis,

atque dicendi generibus Poetæ, ne vel hac in parte prorsus cum vulgo confunderentur, excellere studuerunt: adeo ut linguam non sibi tantum pepererint, sed et Oratoribus, qui a Poetis, quorum scripta præcesserant, linguam accepere selectiorem illam, atque sublatiorem, longeque splendidior, utpote non e populari fæce venientem, sed a sublimitate poetarum, qui veteribus aliquando vocabulis revocatis, inventisque novis, et peregrinis etiam aliquot adscitis, vel nativis translatione, atque artificio illuminatis, rejectisque plebeiis, cum vulgo sensum quidem eorum retinere communem, ut ab omnibus intelligerentur; seorsum a vulgo sermonem protulere, at literarium, quo secum oratores, et philosophi, bonarumque præceptores artium uterentur.

QUAMOBREM literariam linguam, Græcorum quidem præter omnes Homerus; Latinorum potissimum Ennius; et Italorum præ ceteris Dantes Aligherius condidere. Ac fane Homerus non ex tota Græcia modo nobiliores omnes, verum et e barbaris etiam regionibus jucundioris soni collegit aliquot confuditque voces, quas posteriorum postea lenivit usus, ut indigenarum jure potirentur. Cujus etiam Ennius exemplum imitatus, eadem libertate cum græcis vocabulis multis dicendi genera Græcorum longe plura in Latinam deduxit linguam, quæ fere omnia in recentiorum cultiorumque scriptorum orationem convenere, assidueque consuetudine latinitatem ac civitatem accepere Romanam. Quod Aligherio, qui et ipse tota ex Italia, qua illustrem linguam patere merito

censebat, et ex Latino sermone voces collegit multas, admissis exterarum nationum paucis; non tamen admodum feliciter processit, propter muliebre scriptorum, qui ei succedere, mollitiem; qua effectum est, ut multa sermoni nostro necessaria, quæ Dantes obtulerat, finibus excluderentur nostris, atque usus auctoritate destituerentur.

IGITUR poetarum opera, præter communem vulgi sermonem, sermo emerfit illustrior ad oratorum quoque atque historicorum scriptorumque aliorum consuetudinem et commodum: cujus voces etsi omnes vulgo non usurpentur, ab omnibus tamen intelliguntur. Eumque Grammatici stabiliunt exemplis, regulisque custodiunt, ne vulgi volubilitate feratur atque corrumpatur, neve ingruente contagione demum intereat.

QUAPROPTER Oratores a Poetarum oratione, a quibus sumere numeros, et loquutiones, non nisi libertate numerorum et simplicitate loquutionis distinguuntur: quando quidem cursu numerorum, usuque verborum, propius quam poetæ ad vulgi consuetudinem feruntur oratores; utcumque a poetis illustriora dicendi genera mutantur, quæ tamen multitudinis moderantur auribus. Ac sane integra valetudine floret eloquentia, donec acumen cogitandi et ornatus verborum concinnitasque numerorum naturalem conservat animorum communisque sermonis imaginem, qualem Græci Latinique ad Augusti ævum, Itali toto Leonis X. Sæculo exprefferunt. Cum vero inveniendi subtilitas, verborumque ac numerorum luxus adeo increbescit, ut extinguat naturæ similitudinem; tum in

eloquentiæ locum succedit verborum et argutiarum luxuries, ipsa barbarie absurdior. Furenti enim est, quam loquenti similior, quisquis eloquentiæ suæ laudem a loquentium dissimilitudine petit. Est autem, ut ait Horatius, omnibus in rebus, at in eloquentia præsertim, certus ac præfinitus ab arte, sive a ratione modus, quem qui subtilius inveniendo, aut exquisitius ornando transferit, tota prorsus aberrabit via. Quamobrem sicuti cibum condimentorum copia labefactat, et mulier quamvis pulcra si mundo simplici cultui fucum addiderit, faciem deonestabit; ita et Lucanus, Statius, Plinius junior, et alii, quos deinceps habuerunt vitiis quidem longe majores, virtutibus vero prorsus dissimiles, utramque corruerunt eloquentiam; dum Virgilium, et Tullium, ætatemque

illorum acumine mentis et artificio cultumque verborum vana spe superaturi modum ab illis positum excesserunt. Quem rectum cogitandi ornamdique modum duobus ante sæculis cum Itali repetierimus, iidem postea turpiter propulimus per scriptores tumidissimos, præ quibus audacissimus quisque veterum Latinorum Plautino Sofia meticulosior habeatur.

REFLUXIT enim jamdiu longe insolentius atque intemperantius apud nos in Latinam linguam turgescantium scriptorum colluvies cum argutiarum glacie luxuque ornamentorum. Quæ superiori sæculo corripuit etiam scriptores vernaculos illis in scholis institutos: qui novis verborum portentis, et inauditis numerorum tonitribus, insanisque translationibus Pindaricum scili-

cet, et Horatianum spiritum simul cum sensili eorum, ac prope animabili, spirantique dictione putarunt in vernaculam linguam allaturos.

Cujus linguæ Lyrica poësis utcumque traxerit a Petrarcha plurimum, illius tamen, aut imitatorum carminibus fuscitandis, musa nequaquam opes omnes exhausit suas; neque ademit posteris novorum numerorum et loquutionum novarumque sententiarum facultatem; etsi facultatem eam infeliciter exercuissent ii, qui proximo sæculo in novam viam se dederunt absque musarum commeatu; quique Latinorum, Græcorumque imitationem aut sine necessaria earum cognitione, ut inter ceteros Fulvius Testius; aut sine judicio susceperunt, ut Ciampolus; cui eruditio summa non defuisset nisi ma-

luisse perquam similis esse veteribus, Marino enim, quem nemo naturæ felicitate superavit, abfuit utrumque, Chiabrera vero, etsi eruditionis et iudicii novorumque luminum haberet satis, tamen suamet copia mersus amisit limam, delectumque neglexit rerum, et linguæ cultum; ut novitate sua nihil tamen veteribus Petrarchæ imitatoribus dederit invidendum. Quamobrem recentiores, dum Græcas, Latinasque virtutes nullis idoneis instrumentis ad vernaculum sermonem traherent, et carerent arte illa veterum, qua scientiarum abstrusiora sensibus admoventur, et corporis expertia oculis subjiciuntur, nova monstra suscitaverunt, ac dum novas loquutiones moluntur, novum barbariæ genus advexerunt: cum debuissent a Petrarcha, et imitatoribus ejus arripere dictionem,

qua nulla purior, nulla floridior; et
sensus, ac tropos, coloresque mirificos
Græcorum, ac Latinorum, ad linguam
transferre vernaculam; eaque arte no-
vum Lyricæ Poeseos genus tradere
Italīs, non alium agnoscentibus Lyri-
corum principem, præter Petrarcham:
qui poesim suam Platonica, quæ tum
falso ferebatur, philosophia ita obnubi-
lavit, adeoque ignotis implevit sensibus
ut non e circo, vel e foro, sed e scho-
lis evocare cogatur auditores. Quamo-
brem populares, quarum causa poesim
præsertim lyricam inventam scimus,
non modo Petrarchæ defuerunt, sem-
perque deerunt; sed ejus etiam imita-
toribus, qui hodie omnes eadem pror-
sus chorda oberrant, seque beatos pu-
tant, si poetica in scena feliciter egerint
Judæum interpolatorem. Nam Casa,
qui alter haberi possit a Petrarcha Ly-

ricorum apud nos Princeps, non aliud attulit, nisi vulgaribus in sententiis novos verborum complexus, novumque iisdem in numeris sonum: et Bembus, Molza, Navagerius cum eorum æqualibus, qui optime potuissent Lyricam nostram poesim vocare ad Græcorum, Latinorumque libertatem, ac varietatem, longe magis ad restituendum latinitatis candorem, quindecim sæculorum tenebris obrutum, quam ad tropos, modos, numerosque novos in Italica lingua ferendos incubuerunt.

QUAMOBREM Itali, qui non meo, sed multorum et quidem doctissimorum judicio, solo Dante atque Ariosto cum veteribus non improbe contenderimus, quique uno Torquato vincimus externos, quibus in omni eloquentiæ genere antecellimus; Lyrica tamen

poesi, non minus, quam tragica, et comica, utcumque præstemus aliis; Græcis tamen, ac Latinis longo intervallo cedimus: cum præter Petrar-
cham, veteresque illius imitatores, ejusdemque præsentis descriptores, sobrios alios Lyricos habuerimus nullos, neque speremus habituros, nisi (retenta veteri dictione, adhibi oque temperamento ac judicio, quo simul cum dictione pura et candida veterum nugatores proximi sæculi caruerunt) varietatem rerum quæramus majorem eventusque intexamus lepidiores, ac res interferamus Græcis, Latinisque similes, animorumque motus, et imagines ingeniorum, popularibus coloribus ad communem cognitionem ac sensum exponamus. Quod Blaterones nostri cum admodum insulse tentassent, atque infeliciter, ac more stultorum

vitandis vitiis in contraria cucurrissent; utque sterilitatem fugerent, supra modum intumuisse: adeo ætate nostra stomachum hominibus integrioris iudicii commoverunt, ut ad unius Petrarchæ imitationem, tamquam ad aram maximam securitatis causa, se retulerint, repetentes toties ab aliis recantata: ne aliam ineuntes viam in illorum inauditas ineptias delaberentur, quasi lyricum carmen vernacule modulaturus aut redditurus aliena, sit aut cum Achillino, et Baptista, et Artalio debaccaturus. Nam Rhedus, Filicaja, Magius, Lemenius scientia quidem, et eruditione præstantes, tamen ut novorum insignioribus vitiis, ita et præcipuis veterum virtutibus caruerunt.

INVENTUS vero est hoc ævo Alexander Guidus noster amicissimus, qui

primus mortales tollere contra sit oculos ausus, primusque novorum insolentiam candore, atque castitate veteris locutionis, et imitatorum servitutem moderata elatione spiritus, et colorum novitate declinarit. Eum excepere novi cœtus Arcades, qui et ipsi latina, vernaculaque lingua lyricam Græcorum inter nos, Latinorumque Poesim novo spiritu fundunt, quos inter ii, quos nos jurisprudentia potissimum, et in solemnibus vacationibus eloquentia excolendos suscepimus: et quotquot denique rectam intelligentiam, rectumque usum Poeticæ nostræ Rationis assequuntur. Quam Poeticam Rationem non minus ad malos Poetas amoliendos edidimus, quam ad dissolvendos ingeniorum laqueos a vulgaribus præceptis, falsisque judiciis contextos. Sed quoniam illis in libris

nimum verbis pepercimus, minusque consulimus imbecillioribus, quibus insidiæ tenduntur, erroresque obijciuntur a præsentibus poeticarum sordium collectoribus, a quibus eadem incogitantia, qua carmina propria effutiuntur, de carminibus judicatur alienis; minime patiemur hoc Italiæ dedecus excurrere latius, eosque sine fraude, dolove malo se, aliosque decipientes peculiari dialogo eorum causa vernacule scribendo quam possumus humanissime admonebimus, eosque benevole docēbimus quanto difficilius sit recte judicare, quam confuse, atque immodice scribere.

Tu vero, Maffei jucundissime, qui scriptis tuis Nobilitatis disciplinam, falsa virtutis imitatione absurdaque specie honoris prolapsam, ad rationis nor-

mam revocasti, has habes paucas de
disciplina Poetarum animadversiones,
quas hic tibi perfusorie collegimus, ut
hac occasione scribendi benevolentiam
erga nos aleremus tuam, et nostri erga
te obsequii qualecumque hoc tenue ar-
gumentum præberemus. Vale.

Romæ Kal. Jan. CIO.ID.CCXII.

F I N I S.

Je.
ta
Vic
Eus
me
mag
lig
fuit
ma
de
delic
sa e
pro
Hug
Wae
Moe
Lys
Vit
fuit
max
Pol
Lite
quo
jur

Jo. Vincentij Pinelli Vita, scripta
a Paulo Guadum Patricium
Vicetinum. " Continetur in
Ejus Vita Descriptione multa
memorabilia & rara. Guadus
magnam habuit suppellectilem An-
tiquariam, & propemodum factus
fuit ad rem Librariam & Literariam.
Multa in ejus libro arcana sunt
de parandis Libris & MSSis.

Prædixit hæc Vita Augusta Vin-
delicorum in 4to 1607. Postea recu-
sa est in Anglia, Lond: 1681; &
præter Pinelli Vitam, Buddæi,
Hugonis Grotij, Pithæi, Camdeni,
Walæi, Petavij, Sirmondi. Petri
Molinæi, Henr. Valeij, Jacobi
Uferij Arnachani aliorumq;
Vitas continet. Pinellus,
fuit Patricius Genuensis, Vir
maximi nominis, Philologus,
Polyhistor eximius, magnorum in
Literas, & Literatos meritorum
quos fovit, ornavit, ope consilioq;
juxit.

Vita Pauli 1.

Vita Pauli Sarpy a Patre S
gentio scripta Lingua Italica, po
in Linguam Gallicam conversa p
dilt Lugd. Bat. in 12.mo 1661, fuit
titulo "La Vie du Pere Paul."

"Vita Philippi Melanchthoni
scripta a Joachimo Camerario
in Re Ecclesiastica, & Literar
non exigui momenti est.

"Vita Ducis Valentini de
scripta est a Thomaso Thomaso
Lingua Italica, edita q. An. 1655
Claromontij in 4.to.

Vita Petri Puteani scripta a
Rigaltio multa habet præclar

"Vita Petri Lotichij Secundi
& Johan. Hagium scripta
non pauca erudita continet.

"Vitam Johan: Reuchlini, qu
Melanchthonis preceptor fuit, pl
nissimā & uberrimam scripsit Joh
Henricus Majus. Durlaci 8.vo 1661

Multa memorabilia continet

Vita Virorum Illustrum
In IV Partibus, collecta a Joh.
Jacobo Boissardo. Cum Iconibus.
Francof: An. 1597.

Imagines adiecit Theodorus de Bry.
Breviter omnia & satis nerveose inde ex-
cerpsit Melchior Adami. Carere
hoc Boissardo possunt, qui Melchi-
oris Adami Vitae habent, nisi quis
Iconibus delectetur, quae tamen pla-
ne non sunt ad virum facta.

Martinus Hankius scripsit Libros
II.^{os} De Romanarum Rerum Scrip-
toribus tam Veteribus quam Novis.
Ita ordinavit ut 1. Vitam recenseat
2. Scripta. 3. Iudicia Variorum Auc-
torum. Idem, De Byzantinorum
Rerum Scriptores Librum eadem
methodo confecit, editum Lipsiæ 1675.

Multa quidem debet Vossio, labor
tamen non inutilis est, cum sic ordinatè
procedat, & varia tamen alia misceat.

Indices adjecti secundum seriem
temporum, & Nominum.

Julius Caesar Capaccius scripsit
"Elogia Illustrum Mulierum & Viro-
rum" Neap: 4ta 1608.

Andreas

Moreas. Invenit. J. Crispus

"Imagines & Vitae Virorum
Illustrum Gallorum" in folio
Paris: 1640.

Jani Nicii Erythraei nomen fictum
est, verum Johannes Victorius. Prop-
sius, sive Joh. Vincentius De Rubis
scripsit "Pinacothecas Virorum
Illustrum" in O.^{vo} quae nomen quod-
dam Coloniae praefert; sed in

Bratavia impressum 1643 & 1645.

Erat hic scriptor magnae dignitatis

Vir in Aula Romana. Exquisi-

tus Latinae Linguae Victor in hac

Opere est; Multaq; Memorabilia

circa rationes vivendi, & studendi

viris eruditis singulares. Multaq;

de eorum controversijs, & disputa-

tionibus, artibus, lectionis, libris; quae

omnia magna cum utilitate

voluptate legi possunt. Ut enim

erat Vir doctus, & prudens, ita mu-

ta observat quae non observaverunt

alii. Est Labor optimus & quod

potissimum est, Character & Index

Virorum Doctorum magna cura pro-

ponit. —

um
no

litar

Pro

bris

um

n qu

in

1645

tutu

uasi

hac

bilis

endi

altag

uta

is; qu

ine

a mu

ran

quod

x85

pro